

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Ανδρέας Μαρκαντωνάτος, Θεόδωρος Παππάς, Σπυρίδων Συρόπουλος,
Ανδρέας Σεραφείμ, Λαμπρινός Πλατυπόδης, Αχιλλέας Παπαθανασίου,
Βασίλειος Σιδηρόπουλος, Άγγελος Καπέλλος, Μαρία Γαλανάκη,
Μαγδαληνή Τσιώλη, Μαρία Γεωργούση, Θεοδώρα Κούρκουλου

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ

Ανθολόγιο Γλωσσικής
Διδασκαλίας

Βιβλίο Μαθητή / Μαθήτριας

Α΄ Λυκείου

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

ΑΡΧΑΙΑ
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ
ΚΑΙ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ

Ανθολόγιο
Γλωσσικής Διδασκαλίας
Α' Λυκείου

Βιβλίο Μαθητή / Μαθήτριας

Επιστημονική Επιτροπή Αξιολόγησης	
Συντονιστής/τρια / Αξιολογητής/τρια	Γεωργακοπούλου Σοφία Εν ενεργεία μέλος Διδακτικού Ερευνητικού Προσωπικού Πανεπιστημίου
Αξιολογητής/τρια	Χασκής Κωνσταντίνος Εν ενεργεία Εκπαιδευτικός
Αξιολογητής/τρια	Αντωνοπούλου Πολυξένη Εν ενεργεία Εκπαιδευτικός
Τεχνικός Εμπειρογνώμονας	Βοβός Ανέστης Πτυχιούχος Πληροφορικής
Επικουρικός Εμπειρογνώμονας	Παγάνη Ευγενία Πτυχιούχος τεχνολογίας γραφικών τεχνών
Υπεύθυνος/η του μαθήματος/γνωστικού αντικειμένου στο πλαίσιο της Πράξης	Βασιλική Βαρτζιώτη , Σύμβουλος Β΄ ΙΕΠ, μέλος της Επιστημονικής Ομάδας Έργου (ΕΟΕ) της Πράξης

Πράξη με τίτλο: «Συγγραφή, Αξιολόγηση και Ένταξη διδακτικών βιβλίων στο Μητρώο Διδακτικών Βιβλίων και στην Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Διδακτικών Βιβλίων» με κωδικό ΟΠΣ 6010165 στο Πρόγραμμα «Ανθρώπινο Δυναμικό και Κοινωνική Συνοχή» 2021-2027

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ
Σπυρίδων Δουκάκης
Πρόεδρος του Δ.Σ. του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Υπεύθυνη Πράξης
Πολυξένη Μπίλλα
Σύμβουλος Α΄ του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής
Προϊσταμένη Τμήματος Β΄ Προγραμμάτων Σπουδών και Εκπαιδευτικού Υλικού

Αναπληρώτρια Υπεύθυνη Πράξης
Άννα-Αικατερίνη Λυκούρη
Σύμβουλος Α΄ του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

**«Με τη συγχρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης»
και το Πρόγραμμα «Ανθρώπινο Δυναμικό και Κοινωνική Συνοχή»**

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Ανδρέας Μαρκαντωνάτος, Θεόδωρος Παππάς, Σπυρίδων Συρόπουλος,
Ανδρέας Σεραφείμ, Λαμπρινός Πλατυπόδης, Αχιλλέας Παπαθανασίου,
Βασίλειος Σιδηρόπουλος, Άγγελος Καπέλλος, Μαρία Γαλανάκη,
Μαγδαληνή Τσιώλη, Μαρία Γεωργούση, Θεοδώρα Κούρκουλου

ΜΕΤΑΙΧΜΙΘ

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ

Ανθολόγιο Γλωσσικής Διδασκαλίας

Βιβλίο Μαθητή / Μαθήτριας

Α' Λυκείου

ΣΥΓΓΡΑΦΙΚΗ ΟΜΑΔΑ

Ανδρέας Μαρκαντωνάτος, Καθηγητής του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου

Θεόδωρος Παππάς, Ομότιμος Καθηγητής του Ιόνιου Πανεπιστημίου

Σπυρίδων Συρόπουλος, Καθηγητής του Πανεπιστημίου Αιγαίου

Ανδρέας Σεραφείμ, Αναπληρωτής Καθηγητής του Ινστιτούτου Ιστορίας των Αρχαίων
Πολιτισμών, Northeast Normal University

Λαμπρινός Πλατυπόδης, δ.φ., Ε.ΔΙ.Π. της Ανώτατης Εκκλησιαστικής Ακαδημίας Αθήνας

Αχιλλέας Παπαθανασίου, Εκπαιδευτικός Δ.Ε.

Βασίλειος Σιδηρόπουλος, δ.φ., Εκπαιδευτικός Δ.Ε.

Άγγελος Καπέλλος, δ.φ., Εκπαιδευτικός Δ.Ε.

Μαρία Γαλανάκη, δ.φ., Εκπαιδευτικός Δ.Ε.

Μαρία Γεωργούση, δ.φ., Ε.Ε.Π. του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών

Μαγδαληνή Τσιώλη, Εκπαιδευτικός Δ.Ε.

Θεοδώρα Κούρκουλου, Κλινική Επίκουρη Καθηγήτρια του Πανεπιστημίου της Άιοβα

Επιμέλεια έκδοσης: Γονιδάκη Μαρία

Καλλιτεχνικός σχεδιασμός - Γραφιστική επιμέλεια:

Αντύπα Μαριολένη, Λυμπεροπούλου Ουρανία

Δημιουργία εξωφύλλου: Αμζλάν Ρεντουάν

Ανάρτηση και ενσωμάτωση μεταδεδομένων ψηφιακών μαθησιακών αντικειμένων:

Λιτσαρδοπούλου Χριστίνα

Περιεχόμενα

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ	7
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	8
Για τους Μαθητές και τις Μαθήτριες	8
Για τους Καθηγητές και τις Καθηγήτριες	10
ΕΝΟΤΗΤΑ 1η (επαναληπτική) Οι θεοί βοηθούν τους ευσεβείς κανόνες τονισμού και έγκλιση τόνου, σχηματισμός και κλίση των βαρύτονων ρημάτων στην ενεργητική και μέση φωνή, σημασία και χρήση των χρόνων και των εγκλίσεων, πάθη των φθόγγων	17
ΕΝΟΤΗΤΑ 2η (επαναληπτική) Οι Αθηναίοι στέλνουν ενισχύσεις α΄ και β΄ κλίση ουσιαστικών και επιθέτων, ομαλά παραθετικά επιθέτων και επιρρημάτων, κλίση των πρωτόκλιτων και δευτερόκλιτων συνηρημένων ουσιαστικών, αττικόκλιτα ουσιαστικά	25
ΕΝΟΤΗΤΑ 3η Η αξία του ανθρώπινου λόγου σχηματισμός και κλίση παθητικού Μέλλοντα και παθητικού Αορίστου α΄ και β΄, ρήματα μέσης και παθητικής διάθεσης, ποιητικό αίτιο, μετατροπή ενεργητικής σύνταξης σε παθητική	31
ΕΝΟΤΗΤΑ 4η Ποιους φοβούνται οι τύραννοι; δεικτικές και κτητικές αντωνυμίες, σχηματισμός και κλίση Αορίστου β΄, μορφές υποκειμένου του ρήματος	39
ΕΝΟΤΗΤΑ 5η Για την ειρήνη φωνηεντόληκτα τριτόκλιτα ουσιαστικά, μεταβατικά και αμετάβατα ρήματα, μονόπρωτα και δίπρωτα ρήματα	45
ΕΝΟΤΗΤΑ 6η Απληστία, ένα ολέθριο κακό προσωπικές αντωνυμίες, απρόσωπα ρήματα και απρόσωπες εκφράσεις, απρόσωπη σύνταξη, τα είδη της δοτικής προσωπικής	51
ΕΝΟΤΗΤΑ 7η Δυσοίωνα μέρα για τους Έλληνες συμφωνόληκτα τριτόκλιτα ουσιαστικά, οι πλάγιες πτώσεις ως επιρρηματικοί προσδιορισμοί	57
ΕΝΟΤΗΤΑ 8η Υπεράνω όλων η πατρίδα συμφωνόληκτα ονόματα γ΄ κλίσης, κατηγορούμενο	63
ΕΝΟΤΗΤΑ 9η Ευγένεια πάνω απ΄ όλα! καταλήξεις των απαρεμφάτων της ενεργητικής και μέσης φωνής, συντακτικός ρόλος του απαρεμφάτου, ταυτοπροσωπία και ετεροπροσωπία	69
ΕΝΟΤΗΤΑ 10η Ο Προμηθέας και η φωτιά σχηματισμός και κλίση μετοχών στην ενεργητική και μέση φωνή, τα είδη των μετοχών, συντακτικός ρόλος των μετοχών	75
ΕΝΟΤΗΤΑ 11η Οι νόμοι διασφαλίζουν τη δικαιοσύνη κλίση δευτερόκλιτων και τριτόκλιτων επιθέτων, ομοιόπρωτοι προσδιορισμοί	81

ΕΝΟΤΗΤΑ 12η Ηρακλής, ο ιδρυτής των Ολυμπιακών Αγώνων	
κλίση ανώμαλων επιθέτων, ετερόπρωτοι προσδιορισμοί	85
ΕΝΟΤΗΤΑ 13η Καλπάζοντας... προς την εξουσία	
ανώμαλα παραθετικά επιθέτων και επιρρημάτων, τρόποι δήλωσης της σύγκρισης	91
ΕΝΟΤΗΤΑ 14η Η αξία της πειθαρχίας	
ερωτηματική αντωνυμία <i>τίς</i> και αόριστη αντωνυμία <i>τίς</i> , κλίση της αντωνυμίας <i>ὅστις</i> , παρατακτική και υποτακτική σύνδεση των προτάσεων, τα είδη των ονοματικών προτάσεων και ο συντακτικός ρόλος τους	97
ΕΝΟΤΗΤΑ 15η Η λήψη της σωστής απόφασης	
συνηρημένα ρήματα σε <i>-άω</i> , αιτιολογικές και τελικές προτάσεις, προσδιορισμοί αιτίας και σκοπού	103
ΕΝΟΤΗΤΑ 16η Πώς μπορούμε να αποφύγουμε τους δημαγωγούς;	
ενεστώτας, παρατακτικός και υπόλοιποι χρόνοι των συνηρημένων ρημάτων σε <i>-έω</i> , μέλλοντας και αόριστος των ενρινόληκτων, υγρόληκτων και υπερδισύλλαβων σε <i>-ίξω</i> , δευτερεύουσες χρονικές και συμπερασματικές προτάσεις, προσδιορισμοί του χρόνου και του αποτελέσματος	109
ΕΝΟΤΗΤΑ 17η Πώς κερδίζεται η εύνοια των δικαστών;	
συντελεσμένοι χρόνοι, αόριστες αντωνυμίες, εναντιωματικές και παραχωρητικές προτάσεις	115
ΕΝΟΤΗΤΑ 18η Η ανωτερότητα του δημοκρατικού πολιτεύματος	
συνηρημένα σε <i>-ήω</i> , αναφορικές αντωνυμίες, αναφορικές προτάσεις	119
ΕΝΟΤΗΤΑ 19η Μαθήματα σωστής φιλίας!	
συνηρημένα σε <i>-έω</i> με μονοσύλλαβο θέμα, προσδιορισμός του τόπου	125
ΕΝΟΤΗΤΑ 20ή Θα αναλάβει ο Μαντίθεος το βουλευτικό αξίωμα;	
συνηρημένα σε <i>-έω</i> , υποθετικές προτάσεις, τα δύο πρώτα είδη των υποθετικών λόγων . . .	129
ΕΝΟΤΗΤΑ 21η Πώς ενθαρρύνει ο στρατιωτικός ηγέτης τους πολεμιστές του;	
συντελεσμένοι χρόνοι των αφωνόληκτων ρημάτων, συντελεσμένοι χρόνοι των ενρινόληκτων/υγρόληκτων ρημάτων, υπόλοιπα είδη υποθετικών λόγων	135
ΓΛΩΣΣΑΡΙ ΟΡΩΝ ΚΑΙ ΟΝΟΜΑΤΩΝ	141
ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΟΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟΣ ΟΔΗΓΟΣ	142

Πρόλογος των συγγραφέων

Αγαπητοί/τές συνάδελφοι, μαθητές/τριες,

Η συγγραφική ομάδα του *Ανθολογίου Γλωσσικής Διδασκαλίας Τεύχος Ι* και του αντίστοιχου *Τετραδίου Εργασιών* αισθάνεται την υποχρέωση να απευθυνθεί σ' εσάς και να σας εκφράσει την εγκάρδια και ειλικρινή ευχή να αξιοποιήσετε τα εγχειρίδια αυτά όσο γίνεται επωφελέστερα και αποδοτικότερα.

Στη συγγραφή των βιβλίων αυτών επιδοθήκαμε με ιδιαίτερο ζήλο αλλά και με αίσθημα ευθύνης, γιατί γνωρίζουμε πόσο μπορεί να βοηθήσουν τους μαθητές και τις μαθήτριες στην προώθηση της εκμάθησης της αρχαίας ελληνικής γλώσσας, εάν φυσικά έχουν εκπονηθεί με τη δέουσα διδακτική τεχνική και επιμέλεια, ώστε να έχουν τη δυνατότητα να εκπληρώσουν στο ακέραιο τον προορισμό τους.

Και απώτερος στόχος στην προκειμένη περίπτωση είναι να οδηγηθούν βαθμιαία οι μαθητές και οι μαθήτριες στην πληρέστερη κατανόηση της δομής της αρχαίας ελληνικής γλώσσας, αφού μελετήσουν επισταμένως τα συνθετότερα φαινόμενα γραμματικής και συντακτικού της, δεδομένου ότι η λειτουργία τους είναι πολύ σημαντική για την προσέγγιση του αρχαιοελληνικού λόγου. Έτσι, με τη συνέχιση επίσης της σπουδής του λεξιλογίου και της ετυμολογίας της γλώσσας, θα μπορέσουν να μεταφράζουν τα βατότερα τουλάχιστον κείμενα της αρχαίας ελληνικής και να αντιλαμβάνονται τα νοήματά τους.

Πόση αξία έχει η προγονική μας γλώσσα, που είναι ως γνωστόν μητέρα της νεοελληνικής και άρρηκτα δεμένη μαζί της, αρκεί να θυμηθούμε μόνο τι είπαν γι' αυτήν δύο μεγάλοι σοφοί της οικουμένης. Ο Κικέρων έγραψε: «Εάν οι θεοί συνομιλούν μεταξύ τους, χρησιμοποιούν τη γλώσσα των Ελλήνων», ενώ ο Γκαίτε είπε: «Άκουσα στον Άγιο Πέτρο της Ρώμης το Ευαγγέλιο σε όλες τις γλώσσες. Η Ελληνική αντήχησε άστρο λαμπρό μέσα στη νύχτα». Μέσα από την εκμάθηση αυτής της γλώσσας ευελπιστούμε ότι οι μαθητές και οι μαθήτριες θα εκτιμήσουν τον αρχαιοελληνικό πολιτισμό, που είναι ο πυρήνας του δυτικού πολιτισμού και ταυτόχρονα συστατικό στοιχείο της νέας εποχής, κατά τη διάρκεια της οποίας θα συνδυαστούν δημιουργικά, μεταξύ πολλών άλλων επιστημονικών κλάδων, η τεχνητή νοημοσύνη, η ρομποτική, η βιοτεχνολογία, η φιλοσοφία και η φιλολογία.

Από τη θέση τούτη θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε θερμά όλους εκείνους που μας βοήθησαν με τον έναν ή τον άλλον τρόπο στην εκπόνηση αυτών των διδακτικών εγχειριδίων.

Αττικός ερυθρόμορφος κύλικας με νεανία που κρατάει λύρα, περ. 470-460 π.Χ., Μουσείο Getty

Εισαγωγή

Για τους Μαθητές και τις Μαθήτριες

Αγαπητοί μαθητές και αγαπητές μαθήτριες,

Με το βιβλίο *Ανθολόγιο Γλωσσικής Διδασκαλίας* θα διδαχτείτε:

Μερικά αποσπάσματα επιλεγμένα από διάφορα έργα της αρχαίας ελληνικής γραμματείας, με στόχο να έλθετε σε επαφή με ένα ευρύτερο φάσμα λογοτεχνικών ειδών της. Έτσι θα μπορέσετε να εκτιμήσετε καλύτερα τις αρετές του αρχαίου λόγου, την ευστοχία στην επιλογή των λέξεων, την εκφραστική και νοηματική πυκνότητα, την πειθαρχία, αλλά και την ευκαμψία, την έλλειψη του περιττού και εντέλει τη γλαφυρότητά του. Θα ασκηθείτε επίσης πνευματικά και θα καλλιεργηθείτε αισθητικά με την επικοινωνία, διαμέσου της γλώσσας, με τις σκέψεις, τα συναισθήματα και τον στοχασμό των προγόνων μας, καθώς και με τον πολιτισμό τους, που αφενός εκφράζεται μέσω των γραπτών δημιουργημάτων τους και αφετέρου έχει επηρεάσει καθοριστικά την παγκόσμια διάνοηση και τέχνη.

Εξάλλου, η συστηματική ενασχόλησή σας με την ερμηνεία και τη μετάφραση πρωτότυπων κειμένων, ειλημμένων από την κλασική γραμματεία, θα βοηθήσει, σε σημαντικό βαθμό, να κατανοήσετε την αδιάσπαστη ιστορική συνέχεια του ελληνικού πνεύματος από την παλαιότατη εποχή έως σήμερα, και ειδικότερα να συνειδητοποιήσετε ότι η νεοελληνική γλώσσα (Ν.Ε.) έχει τις ρίζες της στην αρχαία ελληνική μητέρα-γλώσσα (Α.Ε.) και ότι αποτελεί εξέλιξη και συνέχειά της.

Θα διδαχτείτε επίσης:

Κάποια βασικά συμπληρωματικά στοιχεία γραμματικής, συντακτικού και ετυμολογίας, που δεν είχατε τον χρόνο να εξετάσετε στο Γυμνάσιο. Στις πρώτες ενότητες θα ασχοληθείτε με επαναλήψεις προς εμπέδωση των όσων μάθατε στην προηγούμενη σχολική βαθμίδα, και στη συνέχεια θα διδαχτείτε αναλυτικότερα και με κλιμακούμενη δυσχέρεια περισσότερα στοιχεία της αρχαίας ελληνικής γλώσσας. Έτσι θα ολοκληρώσετε τη γλωσσική σας κατάρτιση που προβλέπεται για την τάξη σας, από την άποψη ιδίως της μορφολογίας και της σύνταξης της αρχαίας ελληνικής.

Για την ενεργό συμμετοχή σας στο μάθημα αυτό, καλό είναι να εξοικειωθείτε πληρέστερα με την τεχνική της σχετικής μελέτης: πώς δηλαδή να χρησιμοποιείτε αποδοτικά τη *Γραμματική* και το *Συντακτικό* (Βραχυγραφίες = *Γρ.* & *Συντ.*), καθώς και τα ερμηνευτικά λεξικά. Στις πηγές αυτές θα πρέπει να ανατρέχετε ανελλιπώς για την προετοιμασία σας πάνω σε κάθε κείμενο και για την αφομοίωση των όσων διδαχθήκατε. Επίσης, δεν πρέπει να ξεχνάτε ότι το βιβλίο αυτό διακρίνεται από μια σπουδαία καινοτομία σε σχέση με τα προγενέστερα διδακτικά εγχειρίδια: τα ψηφιακά μαθησιακά αντικείμενα που προσφέρει μέσα από πολλαπλούς κώδικες ταχείας απόκρισης, τους γνωστούς QR CODES, εμπλουτίζουν ακόμη περισσότερο αυτό το συναρπαστικό ταξίδι γνώσης της αρχαιοελληνικής γλώσσας και του αρχαιοελληνικού πολιτισμού.

Βέβαιο είναι ότι αυτό το σημαντικό διαδραστικό ψηφιακό υλικό θα συμβάλει σε μεγάλο βαθμό στην περαιτέρω γνωριμία σας με εμβληματικές πτυχές και εκφάνσεις της αττικής διαλέκτου και ευρύτερα της κλασικής μας παράδοσης.

Επιπροσθέτως, κατά την ετυμολογική διερεύνηση των λέξεων και τη σημασιολογική τους προσέγγιση σκόπιμο κρίνεται να ταξινομήτε σε ειδικό τετράδιο τις λέξεις σε τρεις κατηγορίες: σε αυτές που και σήμερα έχουν την ίδια έννοια, σε αυτές που τις χρησιμοποιούμε με μεταφορική ή άλλη έννοια, και σε αυτές που δεν υπάρχουν στο σύγχρονό μας γλωσσικό όργανο. Επειδή επίσης η προοδευτική κατάκτηση του αρχαίου λεξιλογίου αποτελεί απαραίτητο εφόδιο για την κατανόηση των κειμένων και την προώθηση της μεταφραστικής σας προσπάθειας, ενδείκνυται, ει δυνατόν, να αντιγράφετε το σημαντικότερο λεξιλόγιο των κειμένων σε άλλο τετράδιο με αλφαβητικό ευρετήριο. Όπως θα διαπιστώσετε, το βιβλίο που κρατάτε στα χέρια σας προσφέρει πλούτο στοιχείων και πληροφοριών αναφορικά με τις στενές σχέσεις της αρχαίας ελληνικής με τη νέα ελληνική γλώσσα.

Θεωρούμε εξαιρετικά ωφέλιμο να απαντάτε με ιδιαίτερο ενδιαφέρον όχι μόνο σε όλες τις ερωτήσεις και τις ασκήσεις τόσο του διδακτικού σας εγχειριδίου όσο και του *Τετραδίου Εργασιών*, αλλά επίσης σε όλες τις δραστηριότητες και τις εργασίες, κυριότερα σε εκείνες που δεν προλάβατε να συζητήσετε στην τάξη. Όλοι ξέρουμε πόσο χρήσιμη αποβαίνει η εργασία αυτή για την εμπέδωση της διδακτέας ύλης. Το *Ανθολόγιο Γλωσσικής Διδασκαλίας* είναι έτσι σχεδιασμένο, με σκοπό να σας δίνει συνεχώς νέες αφορμήσεις για περαιτέρω προβληματισμό σχετικά με τη διαχρονικότητα της ελληνικής γλώσσας και ταυτόχρονα με την εξαιρετική σπουδαιότητα του αρχαιοελληνικού πολιτισμού σε σχέση με οικουμενικές ιδέες και αξίες. Ειδική μέριμνα έχει ληφθεί σε όλες τις ενότητες του βιβλίου να αναδεικνύεται, μέσα από εμβληματικές αρχαίες και λόγιες φράσεις, χαρακτηριστικά μικροκείμενα, πρόσφορο εικαστικό υλικό και δηλωτικά αποσπάσματα από μελέτες σύγχρονων διανοητών, η γόνιμη και δημιουργική διασύνδεση του στοχασμού των αρχαίων Ελλήνων με θεμελιώδη ζητήματα που απασχολούν την κατεξοχήν τεχνολογική εποχή μας.

Τελειώνοντας, θα θέλαμε να επισημάνουμε εδώ ότι τα κείμενα που διδάσκεστε στο σχολείο, όπως φυσικά και όλα τα άλλα κείμενα που σώθηκαν από την αρχαιότητα, απαθανατίζουν γλωσσικά τους τρόπους, με τους οποίους οι πρόγονοί μας αντιλήφθηκαν τη ζωή και βίωσαν τα προβλήματά της, και γι' αυτό αποτελούν εύγλωττα μνημεία της αγωνίας και του στοχασμού τους. Οι σκέψεις και οι απόψεις τους ωστόσο μπορεί να τροφοδοτήσουν και τις δικές μας ιδέες, όπως εμπλούτισαν τη διάνοηση και την τέχνη των προηγούμενων αιώνων, και να συμβάλουν, έτσι ώστε να κατανοήσουμε κι εμείς καλύτερα το δικό μας παρόν και τα δικά μας προβλήματα.

Εμείς, τα μέλη της συγγραφικής ομάδας, σας ευχόμαστε καλή πρόοδο!

Θραύσμα αττικού μελανόμορφου αμφορέα,
περ. 530 π.Χ., Μουσείο Getty

Για τους Καθηγητές και τις Καθηγήτριες

Αγαπητοί και αγαπητές συνάδελφοι,

I. Το *Ανθολόγιο Γλωσσικής Διδασκαλίας* αποτελεί νέο διδακτικό βιβλίο, που εισάγεται και στις τρεις τάξεις του Γενικού Ενιαίου Λυκείου (τεύχη I, II & III) στη θέση της γνωστής μας Θεματογραφίας σύμφωνα με τις σχετικές πρόνοιες του ενιαίου Αναλυτικού Προγράμματος Σπουδών για τη διδασκαλία της αρχαίας ελληνικής γλώσσας και γραμματείας. Σκοπός του εγχειριδίου αυτού είναι: 1) να διδαχτούν στους μαθητές και στις μαθήτριες εκτός από τα καθορισμένα κατά τάξη κείμενα και άλλα πρόσθετα, επιλεγμένα με ιδιαίτερη επιμέλεια από την κλασική μας γραμματεία, έτσι ώστε οι μαθητές και οι μαθήτριες να εξοικειωθούν με ένα ευρύτερο φάσμα κειμένων, ειλημμένων από διάφορους αρχαίους συγγραφείς και νοηματικά συναφών με τα διδακτέα λογοτεχνικά έργα, και 2) με αφορμή τα κείμενα αυτά να συμπληρωθούν οι γνώσεις των μαθητών και των μαθητριών στη γραμματική και στο συντακτικό, οι οποίες οπωσδήποτε είναι ακόμη ελλιπείς, όσο κι αν έχουν διδαχτεί αρκετά γραμματικοσυντακτικά στοιχεία στο Γυμνάσιο.

Η επιλογή των κειμένων έχει γίνει με τα ακόλουθα κριτήρια:

1. Να είναι αυθεντικά και όχι πεποιημένα ή διασκευασμένα.
2. Να έχουν νοηματική ενότητα και αυτοτέλεια.
3. Να παρουσιάζουν ενδιαφέρον ως προς το περιεχόμενό τους.
4. Να ανταποκρίνονται στις σχετικές γνώσεις του μέσου μαθητή και της μέσης μαθήτριας.
5. Να περιέχουν ένα ή περισσότερα παραδείγματα, που θα αποτελούν αφορμή για την εκμάθηση του προγραμματισμένου να διδαχτεί γραμματικού ή συντακτικού φαινομένου μέσω ποικιλίας ασκήσεων και εργασιών.
6. Να μην απαιτούν χρονοβόρες πραγματολογικές επεξηγήσεις.
7. Να πλαισιώνονται από στοχευμένες παραπομπές στη νεοελληνική γλωσσική πραγματικότητα μέσα από ειδικές ασκήσεις και διαφωτιστικές συσχετίσεις μεταξύ των δύο αυτών φάσεων της γλώσσας μας.
8. Να παρουσιάζουν, όσο το δυνατόν, βαθμιδωτή γλωσσική δυσχέρεια και κλιμακούμενη νοηματική δυσκολία, με σκοπό να καλλιεργούνται τόσο ο κριτικός γραμματισμός και στοχασμός όσο και η δημιουργική σκέψη των μαθητών και των μαθητριών.
9. Να προβάλλουν μίαν αξιοπρόσεκτη θεματική ιδέα, που –σχετιζόμενη με συναφή αρχαία ελληνικά και λόγια μικροκείμενα αλλά και αμιγώς ή σχετικώς αρχαιοθιμοεικαστικό υλικό– θα λειτουργεί ως πρόσφορη αφορμή για περαιτέρω αναγωγές στη σύγχρονη νεοελληνική πραγματικότητα και όχι μόνον.
10. Να εμφανίζουν, στο μέτρο του εφικτού, θεματολογική συγγένεια με τα άλλα διδασκόμενα κείμενα της ίδιας λυκειακής βαθμίδας, προκειμένου να διευκολύνεται η γραμματικοσυντακτική διασύνδεση μεταξύ τους.

Πρέπει να διευκρινιστεί ότι κανένα γραμματικό ή συντακτικό φαινόμενο δεν εμφανίζεται σε όλες του τις μορφές μέσα σε ένα και μόνο κείμενο. Γι' αυτό ο καθηγητής/η καθηγήτρια οφείλει να αναζητεί κάθε φορά σχετικά πρόσφορα παραδείγματα και συναφή επιβοηθητικά στοιχεία από το *Τετράδιο Εργασιών* και τις πολυάριθμες προτεινόμενες ψηφιακές πηγές, που σημειώνονται ανά ενότητα του κάθε τεύχους του βιβλίου μέσω QR CODES, καθώς επίσης μέσα από ένα εκτενέστερο και συνθετότερο ψηφιακό πλέγμα αλληλένδετων μαθησιακών πόρων και αλληλεπιδραστικών καίριων πληροφοριών, δεδομένων, ασκήσεων και δραστηριοτήτων, το οποίο σε κάθε τεύχος θα εμφανίζεται ως συναγωνιστικό πρόγραμμα με κλιμακούμενες δοκιμασίες για τους μαθητές και τις μαθήτριες.

II. Το εγχειρίδιο οργανώνεται σε 24 διδακτικές ενότητες, καθεμιά από τις οποίες περιέχει τρία βασικά μέρη:

Στο **πρώτο μέρος** περιλαμβάνεται ένα **κείμενο** 10-12 στίχων, όσο γίνεται ευκολότερο και ελκυστικότερο για τους μαθητές και τις μαθήτριες και ταυτόχρονα εδραιωμένο ως προς την αξία και τη χρησιμότητά του στη συνείδηση των διδασκόντων. Προηγούνται ο *Προοργανωτής* της ενότητας, ο οποίος επισημαίνει επιγραμματικά τις βασικές παραμέτρους της διδασκτέας ύλης και τα αναμενόμενα μαθησιακά αποτελέσματα, οι *λέξεις-κλειδιά* και βεβαίως η συνοπτική *εισαγωγή* στο περιεχόμενο του κειμενικού αποσπάσματος, πράγμα που θα βοηθήσει τους μαθητές και τις μαθήτριες στην ανετότερη μετάφραση και πληρέστερη κατανόηση του. Σκόπιμο κρίνεται ο/η εκπαιδευτικός να δώσει με συντομία και μερικές άλλες απαραίτητες πληροφορίες για το έργο, από το οποίο προέρχεται το κείμενο, τοποθετώντας το έτσι στο ευρύτερο νοηματικό, ιστορικό, ιδεολογικό και λογοτεχνικό του πλαίσιο.

Κάθε κείμενο συνοδεύεται επίσης από **σημειώσεις λεξιλογικής εξομάλυνσης, σημασιολογίας και ετυμολογίας**. Τα ετυμολογικά στοιχεία συσχετίζουν την αρχαία λέξη με νεοελληνικές συναφείς λέξεις, για να βλέπουν έκπληκτοι οι μαθητές και οι μαθήτριες πόσες λέξεις της Ν.Ε. προέρχονται, μέσω των μηχανισμών παραγωγής και σύνθεσης, από την Α.Ε.

Ενδείκνυται το κείμενο να διαβαστεί στην αρχή από τον διδάσκοντα/τη διδάσκουσα με αργό ρυθμό και με ανάλογο χρωματισμό της φωνής και να ακολουθήσει –ύστερα από μian ολιγόλεπτη σιωπηρή μελέτη– η απόδοση του περιεχομένου από τους μαθητές και τις μαθήτριες σε πολύ γενικές γραμμές (ο προσδιορισμός ιδίως του θεματικού πυρήνα) με τη βοήθεια βεβαίως του/της εκπαιδευτικού.

Έπεται κατόπιν η **συστηματική επεξεργασία του αποσπάσματος**, κατά την οποία σε κάθε περίοδο γίνεται η απαραίτητη λεξιλογική, γραμματικοσυντακτική, ετυμολογική και πραγματολογική εξομάλυνση, και ακολουθεί η **απόδοση στη νεοελληνική**.

Το παρόν *Τεύχος I* ειδικότερα παρέχει τον απαραίτητο γλωσσικό και πραγματολογικό σχολιασμό, καθώς επίσης προβάλλει με την αναμενόμενη επάρκεια και την αρμόζουσα έμφαση τα νεοελληνικά παράγωγα εμβληματικών αρχαίων λέξεων και ιδίως ρημάτων, τις ετυμολογικές συσχετίσεις και ενίοτε τις συναφείς αρχαίες και λόγιες εκφράσεις που επιβιώνουν ακόμη στη λαλούμενη. Ευκαίριο επιπροσθέτως θα ήταν να μην παραμένουν οι μαθητές και οι μαθήτριες στην κατά λέξη απόδοση του κειμένου, αλλά να επιχειρούν με την καθοδήγηση του διδάσκοντος/της διδάσκουσας να μεταφέρουν το κείμενο σε ρέουσα νεοελληνική.

Η επεξεργασία του κειμένου συμπληρώνεται με σύντομη συζήτηση των σκόπιμα ευάριθμων ερμηνευτικών ερωτήσεων, που υπάρχουν κατά κανόνα κάτω από αυτό, και έχουν σκοπό να έλθουν σε μια πρώτη επαφή οι μαθητές και οι μαθήτριες με τα βασικά νοήματα και τις κεντρικές ιδέες που περιέχονται στο συγκεκριμένο απόσπασμα. Τυχαίο δεν είναι ότι στο *Τεύχος Ι* οι κεντρικοί θεματικοί άξονες των αρχαίων κειμενικών αποσπασμάτων και περικοπών συνάδουν προς τους αντίστοιχους ιστορικούς, πολιτικούς, θρησκευτικούς, ηθικούς και ευρύτερα ιδεολογικούς νοηματικούς πυρήνες των υπόλοιπων διδακτέων ρητορικών και ιστοριογραφικών έργων της Α΄ Λυκείου.

III. Στο **δεύτερο και τρίτο μέρος** παρουσιάζονται με επαγωγικό τρόπο τα σημαντικότερα στοιχεία **γραμματικής και συντακτικού**, που είναι προγραμματισμένα να διδάχονται στην εκάστοτε ενότητα, πλαισιωμένα τόσο από εξειδικευμένες ασκήσεις όσο και από ποικίλες δραστηριότητες που αποσκοπούν στη διεύρυνση των γλωσσικών, λογοτεχνικών, καλλιτεχνικών και εν γένει πολιτισμικών οριζόντων των μαθητών και των μαθητριών. Αξίζει να υπογραμμιστεί στο σημείο αυτό ότι η εκμάθηση της αττικής διαλέκτου οφείλει να κορυφώνεται στη συνειδητοποίηση εκ μέρους των μαθητών και των μαθητριών ότι η γνώση της αρχαίας γλώσσας είναι το όχημα που θα τους βοηθήσει να περιηγηθούν ανετότερα στον αρχαιοελληνικό πολιτισμό, γεγονός που θα τους επιτρέψει να κατανοήσουν καλύτερα τη σχέση τους με τη νεοελληνική γλώσσα, αλλά συνάμα το νεότερο και σύγχρονο ιστορικό, λογοτεχνικό, καλλιτεχνικό αλλά και επιστημονικό και τεχνολογικό γίνεσθαι. Ειδικότερα, η γνώση βασικών στοιχείων της αρχαίας ελληνικής γλώσσας πρέπει να ιδωθεί ως ένα από τα κλειδιά που ανοίγουν τις πύλες του μέλλοντος, αφού διαμέσου αυτής ο άνθρωπος μπορεί ευχερέστερα να ερμηνεύσει την αξία του παρελθόντος, απώτερου και πρόσφατου, με βασικό στόχο να κατανοήσει το σήμερα και ακολούθως να κατακτήσει το αύριο.

Επιβεβλημένο είναι να αναγνωρίσουν οι μαθητές και οι μαθήτριες ότι ο κόπος που καταβάλλουν, για να εξοικειωθούν με σημαντικές πτυχές της αρχαίας ελληνικής, δεν είναι καθόλου ανώφελος, αλλά αντιθέτως θα έχει σημαντικό νοητικό αποτύπωμα και θα διακρίνεται από αξιοσημείωτο μαθησιακό εκτόπισμα σε όλα γενικώς τα επαγγελματικά πεδία της νέας εποχής και ιδίως σε εκείνους τους κρίσιμους τομείς της Τέταρτης Βιομηχανικής Επανάστασης, όπως είναι, μεταξύ άλλων, η τεχνητή νοημοσύνη, η ρομποτική, η μηχανική μάθηση και η βιοτεχνολογία. Θα πρέπει να τονιστεί στους μαθητές και στις μαθήτριες ότι τα αρχαία ελληνικά στη διττή προβολή τους ως γλώσσας και πολιτισμού αποτελούν ήδη στη ραγδαίως μεταβαλλόμενη περιοχή των τεχνολογικών επιστημών αναντικατάστατο συστατικό στοιχείο του σταδιακά αναδύομένου νεωτερικού εκπαιδευτικού συστήματος. Δεν είναι τυχαίο ότι οι σύγχρονοι τεχνολόγοι θεωρούν ότι η βαθύτερη γνώση της αρχαίας ελληνικής γλώσσας και γραμματείας (ιδίως της αρχαιοελληνικής φιλοσοφικής σκέψης και εν γένει του ελληνορωμαϊκού στοχασμού) είναι το μοναδικό μέσο που διαθέτουμε, προκειμένου να δώσουμε επαρκείς απαντήσεις στα διλήμματα, που διαρκώς θέτει η επελαύνουσα πρόκληση της τεχνητής νοημοσύνης, και ταυτόχρονα να προετοιμαστούμε ικανοποιητικά, με στόχο να αναχαιτίσουμε τις τυχόν αρνητικές συνέπειες μιας εν πολλοίς ανεξέλεγκτης τεχνολογικής εξέλιξης.

Ενδείκνυται ο/η εκπαιδευτικός αρχικά να αντλεί παραδείγματα τόσο από το δεδομένο κείμενο όσο και από άλλα παράλληλα κείμενα, που είτε συμπεριέχονται στο *διαδραστικό*

ψηφιακό υλικό του βιβλίου του μαθητή και της μαθήτριας είτε συμπεριλαμβάνονται στην αντίστοιχη ενότητα του *Τετραδίου Εργασιών*. Εκείνο που προέχει στη φάση αυτή είναι να προσφέρονται στους μαθητές και στις μαθήτριες τα ουσιώδη και απαραίτητα γραμματικο-συντακτικά στοιχεία με τρόπο ευμέθοδο και επαγωγικό, ώστε να γίνεται το μάθημα όσο το δυνατόν ανάλαφρο και ευχάριστο. Προς τούτους ευκαίω θα ήταν η αξιοποίηση του *συμπληρωματικού ψηφιακού υλικού* να προγραμματίζεται με μέτρο και αφού ληφθούν υπόψη οι ανάγκες και ιδίως οι ικανότητες των μαθητών και των μαθητριών. Αξίζει να τονιστεί στο σημείο αυτό ότι το διαδραστικό ψηφιακό απόθεμα που αναφέρεται εντός της εκάστοτε ενότητας διακρίνεται από πολλαπλότητα και πολυμορφία, ωστόσο σκόπιμο κρίνεται η τελική επιλογή των επιπρόσθετων ασκήσεων και δραστηριοτήτων από αυτές τις χρηστικές βάσεις δεδομένων όχι μόνο να συνδέεται άμεσα με τα κάθε φορά συναφή προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα, αλλά επίσης να διευκολύνει τη διαφοροποιημένη διδασκαλία, να ενισχύει τη συμπεριληπτική μάθηση και να υποστηρίζει την ισότιμη συμμετοχή όλων των μαθητών και των μαθητριών στη διδακτική πράξη.

Σήμερα ειδικότερα, που αφενός τα προγράμματα των μαθητών και των μαθητριών είναι υπερκορεσμένα από πολλά και διάφορα αντικείμενα γνώσης και αφετέρου ο ελεύθερος χρόνος τους είναι ασφυκτικά περιορισμένος, επιβάλλεται η διδασκαλία ιδιαίτερα της γραμματικής και του συντακτικού, για να είναι αποδοτικότερη, να διεξάγεται με εύληπτο και άνετο τρόπο, χωρίς να επιβαρύνεται με περιττές και ανιαρές λεπτομέρειες (δευτερεύοντες κανόνες, σπάνιες εξαιρέσεις, πλεονάζουσες σημειώσεις και παρατηρήσεις κ.ά.). Είναι περιττό να λεχθεί ότι κατά τη διδασκαλία οφείλουν οι καθηγητές και οι καθηγήτριες να επισημαίνουν διαρκώς τις ομοιότητες αρχαίας και νέας ελληνικής, υπογραμμίζοντας σε κάθε ευκαιρία ότι η Ν.Ε. έχει τις ρίζες της στην Α.Ε. και ότι αποτελεί εξέλιξη και συνέχειά της.

IV. Για να εμπεδώσουμε καλύτερα τις γραμματικοσυντακτικές γνώσεις των μαθητών και των μαθητριών, δίνοντάς τους ταυτόχρονα την ευκαιρία να εκτιμήσουν γενικότερα τη σπουδαιότητα του αρχαιοελληνικού πολιτισμού που δημιούργησε έναν τέτοιο γλωσσικό κώδικα, πλούσιο σε νοήματα και εντυπωσιακό σε εκφραστικές δυνατότητες, και βεβαίως να συμπληρώσουμε τα κενά τους, είναι ανάγκη να χρησιμοποιήσουμε **διάφορα είδη ασκήσεων ανοικτού και κλειστού τύπου**, καθώς επίσης άλλα **μικροκείμενα** (αποφθέγματα, γνωμικά, λόγιες φράσεις κ.λπ.), **παράλληλα σύγχρονα κείμενα** ως ευπρόσδεκτες αφορμές ευρύτερου στοχασμού και τέλος ελληνορωμαϊκά, αρχαιόθεμα ή ακόμη και αρχαιόπνευστα εικαστικά και άλλα συναφή καλλιτεχνικά δημιουργήματα. Το εύρος αυτών των διεπιστημονικών εργασιών, των μεταγνωστικών ασκήσεων και των διαθεματικών δραστηριοτήτων χαρακτηρίζεται από σκόπιμα διευρυμένη ποικιλία, προσεκτικά δομημένη διαβάθμιση δυσκολίας και κατάλληλα διαρθρωμένη νοηματική πολλαπλότητα, έτσι ώστε αφενός να διευκολύνεται η χρήση της διαφοροποιημένης διδασκαλίας μέσα στην τάξη προς αποτελεσματικότερη απόκτηση αρχαιογλωσσικών δεξιοτήτων και αφετέρου να επιτρέπεται η αξιοποίηση περισσότερο συμμετοχικών, ομαδοκεντρικών αλλά συνάμα και μαθητοκεντρικών διδακτικών μεθοδολογιών κατά τη διάρκεια του σχολικού έτους, με επιθυμητό αποτέλεσμα την περαιτέρω αναβάθμιση των κοινωνικών τρόπων και συμπεριφορών των διδασκομένων.

Τέτοιες ασκήσεις και δραστηριότητες μπορεί να είναι:

1. Συμπλήρωση κενών σε προτάσεις με τον κατάλληλο τύπο της λέξης που δίνεται σε παρένθεση ή σε διπλανή στήλη.
2. Μεταφορά λεξικών στοιχείων σε προτάσεις από τον ενικό στον πληθυντικό και αντίστροφα.
3. Σχηματισμός προτάσεων με λέξεις που δίνονται, αφού πρώτα σχηματιστεί ο κατάλληλος τύπος τους.
4. Ανεύρεση νεοελληνικών λέξεων, που έχουν το ίδιο θέμα με λέξεις της αρχαίας ελληνικής.
5. Τοποθέτηση σε κανονική σειρά λέξεων που δίνονται σε σειρά ακανόνιστη.
6. Συνδυασμός λέξεων δύο στηλών, σταυρόλεξα, αλληλοδιαδραστικοί πίνακες και δένδρα.
7. Μετασχηματισμός προτάσεων (από το παρελθόν στο παρόν ή στο μέλλον ή από τον ευθύ λόγο στον πλάγιο και αντίστροφα).
8. Τροπή μετοχών σε δευτερεύουσες προτάσεις, καθώς και απαρεμφάτων σε ειδικές ή τελικές προτάσεις και αντίστροφα.
9. Τροπή ενεργητικής σύνταξης στην παθητική και αντίστροφα.
10. Μεταφορά σύντομων προτάσεων από την αρχαία στη νεοελληνική και αντίστροφα.
11. Εντοπισμός αρχαιοελληνικών λέξεων που χρησιμοποιούνται και σήμερα με την ίδια σημασία, καθώς και εκείνων που έχουν εντελώς διαφορετική σημασία από τη σημερινή. Προσπάθεια περαιτέρω σύγκρισης και συνακόλουθη συναγωγή συμπερασμάτων για τις άρρηκτες σχέσεις μεταξύ της αρχαίας και της νέας ελληνικής.
12. Δημιουργική αξιοποίηση του επιπρόσθετου διαδραστικού ψηφιακού υλικού σε στενή σύνδεση με ασκήσεις και δραστηριότητες της εκάστοτε ενότητας.
13. Ανακεφαλαίωση της διδακτέας ύλης της κάθε ενότητας με αναστοχαστικές και συγκεκριμένες ασκήσεις ήπιας απαίτησης και μεσαίου βαθμού δυσκολίας.
14. Αξιοποίηση παράλληλων σύγχρονων μικροκειμένων, συναφών με τις αξονικές θεματικές της εκάστοτε ενότητας, ως αφορμές βαθύτερης νοηματικής επεξεργασίας του προκείμενου αρχαίου κειμένου και, το σπουδαιότερο, αναγωγής των μηνυμάτων του στη συγκαρινή ερμηνευτική και φιλοσοφική προβληματική.
15. Διασύνδεση αρχαίων και λόγιων μικροκειμένων, συγγενών με τα κεντρικά θεματολογικά μοτίβα της κάθε ενότητας, με πλούσιο συναφές εικαστικό και εν γένει οπτικό υλικό, με στόχο την εξάσκηση των μαθητών και των μαθητριών στη νεοελληνική μετάφραση και γενικότερα στην παραγωγή νεοελληνικού λόγου εντός ενός πλαισίου πολιτισμικής εγγήγορης και γλωσσικής δημιουργικότητας.

V. Απαραίτητο θεωρείται να έχουν υπόψη τους οι διδάσκοντες και οι διδάσκουσες ότι το τρίτομο *Ανθολόγιο Γλωσσικής Διδασκαλίας* δεν υποκαθιστά τα εν χρήσει λυκειακά εγχειρίδια γραμματικής και συντακτικού, αλλά λειτουργεί συμπληρωματικά προς αυτά. Γι' αυτό πρέπει να παραπέμπουν ανελλιπώς τους μαθητές και τις μαθήτριες στις οικείες παραγράφους και στις σχετικές σελίδες τους (*Γραμματική & Συντακτικό = Γρ. & Συντ.*). Αναφορικά με το παρόν πρώτο τεύχος ενδείκνυται επίσης οι φιλόλογοι να εστιάζουν τη διδασκαλία τους στα πιο ουσιώδη στοιχεία της *γραμματικής* και του *συντακτικού*, ιδιαίτερα σε εκείνα που δεν διδάχτηκαν οι μαθητές και οι μαθήτριες στο Γυμνάσιο, και να επιδιώκουν, ει δυνατόν, την ολοκλήρωση της γλωσσικής διδασκαλίας από την άποψη της μορφολογίας και της σύνταξης στην τάξη αυτή του Λυκείου.

Συνεπώς, το μάθημα της γραμματικής και του συντακτικού της αρχαίας ελληνικής θα μπορούσε να γίνει περισσότερο ευχάριστο και ελκυστικό, αν οι διδάσκοντες και οι διδάσκουσες:

1. Επιμένουν μόνο σε λίγα και καίρια στοιχεία.
2. Συνδέουν σε κάθε ευκαιρία την αρχαία με τη νέα ελληνική.
3. Επιλέγουν βατές και παιγνιώδεις ασκήσεις, που κυρίως συμβάλλουν στη δημιουργική και γόνιμη δράση των μαθητών και των μαθητριών και όχι στη μηχανιστική και ανώφελη εργασία.
4. Δεν επιβαρύνουν τους μαθητές και τις μαθήτριες με πολλές και δύσκολες εργασίες και ασκήσεις για το σπίτι, αλλά αντιθέτως αναθέτουν εκείνες τις δραστηριότητες που απαιτούν ανάλυση, αξιολόγηση και κρίση. Επιβεβλημένο είναι αυτές οι κατ' οίκον δοκιμασίες να λειτουργούν ως τερπνό έναυσμα για κατεξοχήν βιωματική και διερευνητική μάθηση.
5. Καταφέρνουν να καταδείξουν στους μαθητές και στις μαθήτριες τη σημασία που έχει η Α.Ε. για την εκμάθηση της Ν.Ε. και ιδίως την επίτευξη ποιοτικού νεοελληνικού λόγου, παροτρύνοντάς τους να συντάξουν σύντομα κείμενα και εκτενέστερα δοκίμια στη Ν.Ε., αφού λάβουν μάλιστα αφόρμηση από ελκυστικά δείγματα τόσο του αρχαιοελληνικού όσο και του σύγχρονου στοχασμού.
6. Διασυνδέουν τις πνευματικές αναζητήσεις και τις θεμελιώδεις αξίες του αρχαιοελληνικού πολιτισμού, οι οποίες είναι ευχερέστερα και γονιμότερα προσβάσιμες μέσα από την επαρκή γνώση της αττικής διαλέκτου, με εμβληματικούς προβληματισμούς και κρίσιμες αναζητήσεις της εποχής μας. Ειδικότερα, η μεθοδική συσχέτιση αυτού του είδους, διαμέσου ιδίως κάθε φορά σύγχρονου και αυθεντικού υλικού, διεγείρει την ενδιάθετη περιέργεια των μαθητών και των μαθητριών για μια βιωματικότερη και διαρκέστερη ενασχόληση με την πατρογονική πολιτισμική κληρονομιά μας, με αποτέλεσμα να ενθαρρύνεται σε σημαντικό βαθμό η διά βίου μάθηση.
7. Πλαισιώνουν την εκμάθηση της Α.Ε. με ποικίλα δείγματα των πολιτισμικών επιτευγμάτων των αρχαίων Ελλήνων στα πεδία της διανοήσης και της τέχνης, καθώς επίσης με χαρακτηριστικά παραδείγματα επίδρασης της αρχαιότητας στον νεότερο και σύγχρονο κόσμο όσον αφορά κυρίως τους τομείς της λογοτεχνικής και καλλιτεχνικής δημιουργίας.

Εν κατακλείδι, το *Ανθολόγιο Γλωσσικής Διδασκαλίας Τεύχος Ι* στη διττή του παρουσία ως έντυπου βιβλίου και ψηφιακής υπόστασης και στη διπλή του λειτουργία ως εγχειριδίου γλωσσικής διδασκαλίας και ανθολογίου αρχαιοελληνικών κειμένων καταρτίστηκε με ειλικρινή αγάπη για την αρχαιοελληνική γλώσσα και τον αρχαιοελληνικό πολιτισμό από ανθρώπους που όχι μόνον έχουν μοχθήσει ερευνητικά στο πεδίο της κλασικής φιλολογίας αλλά, το σημαντικότερο, έχουν ασχοληθεί επί δεκαετίες με θέματα απόμεινα της ειδικής διδακτικής μεθοδολογίας και της πρόσφορης γενικής παιδαγωγικής για την εκμάθηση της αρχαίας ελληνικής γλώσσας και γραμματείας. Άλλωστε, η συγγραφική ομάδα γνωρίζει ότι το πόνημα αυτό θα κριθεί και θα αξιολογηθεί μέσα στην τάξη από διδάσκοντες και διδασκόμενους. Ελπίδα όλων μας επομένως είναι το νέο τρίτομο *Ανθολόγιο Γλωσσικής Διδασκαλίας* να αποτελέσει αφορμή για βαθύτερη γνώση της αρχαίας ελληνικής γλώσσας και, το σπουδαιότερο, για εντονότερο ενδιαφέρον αναφορικά με τα επιτεύγματα της κλασικής μας παράδοσης εν σχέσει προς τις ραγδαίες εξελίξεις, πνευματικές και τεχνολογικές, της σύγχρονης εποχής. Εμείς, τα μέλη της συγγραφικής ομάδας, σας ευχόμαστε κάθε επιτυχία στο τόσο σημαντικό έργο σας!

*Αττικός ερυθρόμορφος κύλικας που απεικονίζει Αθηναίο μαθητή,
Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης της Νέας Υόρκης*

■ **Τ' ἀγαθὰ κόποις κτῶνται.** ■

1

ΕΝΟΤΗΤΑ

Οι θεοί βοηθούν τους ευσεβείς

Τι θα μάθετε σε αυτήν την ενότητα:

- γιατί ο Ξενοφώντας πιστεύει ότι οι θεοί βοηθούν τους ευσεβείς ανθρώπους
- θα θυμηθείτε: τους κανόνες τονισμού και την έγκλιση τόνου
- τον σχηματισμό και την κλίση των βαρύτονων ρημάτων (λύω) στην ενεργητική και στη μέση φωνή
- τη σημασία και τη χρήση των χρόνων και των εγκλίσεων
- τα πάθη των φθόγγων

Λέξεις-κλειδιά: Έλληνες, Πέρσες, όρκοι, τονισμός, βαρύτονα ρήματα, χρόνοι, εγκλίσεις, φθογγικά πάθη

1 > ΚΕΙΜΕΝΟ

Ο Ξενοφώντας ενθαρρύνει τους Έλληνες μισθοφόρους (τους *Μυρίους*) να αντιμετωπίσουν με ψυχραιμία και αυτοπεποίθηση τους εχθρούς, διαβεβαιώνοντάς τους ότι οι θεοί ευνοούν τους ευλαβείς και σεβαστικούς, ενώ διάκεινται δυσμενώς προς τους Πέρσες, επειδή δεν έχουν τηρήσει τους όρκους.

Ἐτύγχανον λέγων ὅτι πολλαὶ καὶ καλαὶ ἐλπίδες ἡμῖν εἶεν σωτηρίας. Πρῶτον μὲν γὰρ ἡμεῖς μὲν ἐμπεδοῦμεν τοὺς τῶν θεῶν ὄρκους, οἱ δὲ πολέμοιοι ἐπιωρκήκασί τε καὶ τὰς σπονδὰς παρὰ τοὺς ὄρκους λελύκασιν. Οὕτω δ' ἐχόντων εἰκὸς τοῖς μὲν πολεμίοις ἐναντίους εἶναι τοὺς θεοὺς, ἡμῖν δὲ συμμάχους, οἵπερ ἱκανοὶ εἰσὶ καὶ τοὺς μεγάλους ταχὺ μικροὺς ποιεῖν καὶ τοὺς μικροὺς, κὰν ἐν δεινοῖς ὥσι σώξιν εὐπετῶς, ὅταν βούλωνται. Ἔπειτα δὲ ἀναμνήσω γὰρ ὑμᾶς καὶ τοὺς τῶν προγόνων τῶν ἡμετέρων κινδύνους, ἵνα εἰδῆτε ὡς ἀγαθοῖς τε ὑμῖν προσήκει εἶναι σώζονται τε σὺν τοῖς θεοῖς καὶ ἐκ πάνυ δεινῶν οἱ ἀγαθοί.

Ξενοφώντας, *Κύρου Ἀνάβασις* 3.2.10-11

ΠΕΡΣΙΚΟΙ
ΠΟΛΕΜΟΙ

Κρατήρας με εικόνα θυσίας προς τον θεό Ἥφαιστο, περ. 410-400 π.Χ., Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης της Νέας Υόρκης

ΒΟΥΛΟΜΑΙ ΚΑΙ ΜΙΜΗΣΚΟΜΑΙ

✓ Γλωσσικές παρατηρήσεις

ἐπιορκῶ = παραβιάζω τους όρκους/ **N.E.** επίορκος, όρκος, ορκωτός, ορκισμένος

τὰς σπονδὰς λελύκασιν = έχουν παραβιάσει τις συνθήκες ειρήνης/ **N.E.** άσπονδος

κὰν ἐν δεινοῖς ὥσι = κι αν ακόμη βρίσκονται σε δεινή θέση

εὐπετῶς = (επιρ.) εύκολα

ἀναμνήσω = μέλλ. του ρ. ἀναμιμνήσκω, θα θυμίσω/ **N.E.** μνήμη, μνημονικό, μνημονεύω, υπόμνημα, υπομνηματίζω, ανάμνηση, μνήμα, μνημείο, μνημειακός

ἵνα εἰδῆτε = για να μάθετε/ **N.E.** είδηση, ειδήμονας, ειδησεογραφία, ειδησεογραφικός, ειδησεογράφος

προσῆκει (+ απαρ.) = ταιριάζει, αρμόζει/ **N.E.** τα προσήκοντα = τα αρμόζοντα

σὺν τοῖς θεοῖς = με τη βοήθεια των θεών/ **N.E.** (λόγια φράση) συν θεώ

ἐκ πάνυ δεινῶν = από πολύ μεγάλες συμφορές/ **N.E.** υποφέρω τα πάνδεινα

✓ Ερωτήσεις κατανόησης και ερμηνευτικής προσέγγισης

1. Ο Ξενοφώντας ήταν ιστορικός. Αφηγήθηκε την περιπετειώδη επάνοδο των *Μυρίων* (Ελλήνων μισθοφόρων) από τα βάθη της Ασίας στην Ελλάδα. Πώς εξηγείτε ότι συσχετίζει τα ιστορικά γεγονότα με την ευσέβεια απέναντι στους θεούς και την τήρηση των όρκων; Θεωρείτε ότι θα έκανε κάτι τέτοιο ένας σύγχρονος ιστορικός;
2. Πώς κρίνετε την άποψη ότι «οι καλοί άνθρωποι σώζονται από τις συμφορές»; Οργανώστε μια σχετική συζήτηση στην τάξη. Μπορείτε να αναρτήσετε τα συμπεράσματα της συζήτησης στο ιστολόγιο της τάξης σας.

2 > ΒΑΣΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΟΥ

Πρακτικοί κανόνες τονισμού

Περισπωμένη παίρνουν:

1. Οι λέξεις που τονίζονται στην **παραλήγουσα**, μόνο όταν η παραλήγουσα είναι μακρόχρονη και η λήγουσα βραχύχρονη,

Π.χ. ἡ νῆσος

2. Η μακροκατάληκτη γενική και δοτική των ονομάτων ενικού και πληθυντικού, όταν τονίζεται στη λήγουσα.

Π.χ. τῆ ἀρετῆ, τῶν θεῶν

3. Οι συλλαβές που προέρχονται από συναίρεση (στις περιπτώσεις που α) τονίζονται στη λήγουσα και β) στην παραλήγουσα ενώ η λήγουσα είναι μακρόχρονη).

Π.χ. ἐμπεδόομεν-οὔμεν

- Σε κάθε άλλη περίπτωση μπαίνει **οξεία**,

Π.χ. ἐλπίδες, σωτηρίας, σπονδάς, κινδύνους

- **Βαρεία** μπαίνει μόνο στη λήγουσα των λέξεων, αν δεν ακολουθεί στίξη.

Π.χ. πολλοὺς μὲν ἀπέκτειναν τοὺς ἄλλους δὲ ἔτρεψαν εἰς φυγὴν

ΠΑΡΑΛΗΛΟ ΚΕΙΜΕΝΟ: ΗΡΟΔΟΤΟΣ, ΙΣΤΟΡΙΑΙ 2. 37. 1-2

- Να επιβεβαιώσετε ή να απορρίψετε τον τονισμό σε καθεμιά από τις επόμενες λέξεις. Να διορθώσετε τον λανθασμένο τονισμό όπου χρειάζεται.

	ΣΩΣΤΟ	ΛΑΘΟΣ	ΔΙΟΡΘΩΣΗ
ιδιότης	☐	☐
πονηροίς	☐	☐
πλούτος	☐	☐
παιδεύομεν	☐	☐
στρατηγού	☐	☐
δεσμῶται	☐	☐

Έγκλιση τόνου

Ο τόνος κάποιων μονοσύλλαβων λέξεων είτε χάνεται είτε ανεβαίνει στη λήγουσα της προηγούμενης λέξης ως οξεία (πβ. **N.E.**: ο αδερφός μου, ο δάσκαλός του).

Οι λέξεις αυτές λέγονται **εγκλιτικές λέξεις** ή απλώς **εγκλιτικά** και είναι οι εξής:

1. Οι τύποι των προσωπικών αντωνυμιών **μου, μοί, μέ – σου, σοί, σέ – ού, οί, ἔ**.
2. Όλες οι πτώσεις ενικού και πληθυντικού της αόριστης αντωνυμίας **τίς – τί**, εκτός από τον τύπο του ουδέτ. πληθ. **ἄττα** (ή **τινά** = μερικά).
3. Όλοι οι δισύλλαβοι τύποι της Οριστικής του Ενεστώτα των ρημάτων **εἰμί** (= είμαι) και **φημί** (= λέγω).
4. Τα επιρρήματα **πού, ποί, ποθέν, -πώς, πή** (ή **πή**), **ποτέ** (βλ. Γρ. §363, α).
5. Τα μόρια **γέ, τέ, τοί, πέρ, πώ, νὺν** και το πρόσφυμα **δέ** (διαφορετικό από τον σύνδεσμο **δέ**).

Ο τόνος των εγκλιτικών ανεβαίνει στη λήγουσα της προηγούμενης λέξης (ως οξεία), όταν η προηγούμενη λέξη είναι προπαροξύτονη ή προπερισπώμενη ή άτονη ή εγκλιτική. Για τις περιπτώσεις, όπου ο τόνος μένει στη θέση του ή χάνεται, βλ. Γρ. §43.

Π.χ. κῆπός τις, κῆποί τινες, ἄνθρωπός τις, εἴ τις θούλεται.

Χρόνοι (αύξηση και αναδιπλασιασμός)

Στη Ν.Ε., ο Παρατατικός και ο Αόριστος σχηματίζονται με αύξηση (συνήθως **ε**).

	ΕΝΕΣΤΩΤΑΣ	ΠΑΡΑΤΑΤΙΚΟΣ	ΑΟΡΙΣΤΟΣ	ΥΠΕΡΣΥΝΤΕΛΙΚΟΣ
N.E.	λύ-νω	έ-λυ-να	έ-λυ-σα	
A.E.	λύ-ω	ἔ-λυ-ον	ἔ-λυ-σα	έ-λε-λύ-κειν

Στην **Α.Ε.** οι ιστορικοί χρόνοι (Παρατατικός, Αόριστος, Υπερσυντέλικος) παίρνουν αύξηση:

- τα ρήματα που αρχίζουν από **σύμφωνο** (π.χ. λύ-ω) παίρνουν **συλλαβική** αύξηση στους ιστορικούς χρόνους (έ). Π.χ. ἔ-λυ-ον/ ἔ-λυ-σα/ ἔ-λε-λύ-κειν.
- τα ρήματα που αρχίζουν από **φωνήεν** παίρνουν **χρονική** αύξηση, δηλαδή τρέπουν το αρχικό βραχύχρονο φωνήεν στο αντίστοιχο μακρό φωνήεν:

α, ε	→	η	αι	→	η
ο	→	ω	ει	→	η
ι	→	ῑ	οι	→	ω
υ	→	ῡ	αυ	→	ηυ
			ευ	→	ηυ

- Σχηματίστε τους ιστορικούς χρόνους των ακόλουθων ρημάτων.

ΕΝΕΣΤΩΤΑΣ	ΠΑΡΑΤΑΤΙΚΟΣ	ΑΟΡΙΣΤΟΣ	ΥΠΕΡΣΥΝΤΕΛΙΚΟΣ
ἀγοράζω			
ἐλπίζω			
ὀνομάζω			
ιδρύω			
ύβριζω			
αἰχμαλωτίζω			
εἰκάζω			

Αναδιπλασιασμός

- Τα ρήματα που αρχίζουν από **σύμφωνο** στον Παρακείμενο και τον Υπερσυντέλικο σχηματίζονται με **αναδιπλασιασμό** (επανάληψη αρχικού συμφώνου + ε).

Π.χ. λύ-ω λέ-λυ-κα

ΠΡΟΣΟΧΗ! φ → π

π.χ. φυτεύω → πε-φύτευκα → ἔ-πε-φυτεύκειν

χ → κ

π.χ. χορεύω → κε-χόρευκα → ἔ-κε-χορεύκειν

θ → τ

π.χ. θύω → τέ-θυκα → ἔ-τε-θύκειν

- **Συλλαβική αύξηση (έ)** αντί για αναδιπλασιασμό (στον Παρακείμενο και στον Υπερσυντέλικο) παίρνουν κυρίως:
 1. τα ρήματα που αρχίζουν από διπλά **ζ, ξ, ψ**. Π.χ. ζεύω, ἔξευκα, ἐξεύκειν
 2. όσα αρχίζουν από **ρ̣** (το ρ- διπλασιάζεται), Π.χ. ρίπτω, ἔρριφα, ἐρρίφειν
 3. όσα αρχίζουν από **τρία σύμφωνα**, Π.χ. στρατεύω, ἐστράτευκα, ἐστρατεύκειν
- Όταν ένα ρήμα είναι **σύνθετο**, η αύξηση τοποθετείται ανάμεσα στην πρόθεση και στο ρήμα, Π.χ. ἐπι-στρατεύω → ἐπ-ε-στράτευ-ον

ΠΡΟΣΟΧΗ!

1. Στα δασυνόμενα ρήματα γίνεται **δάσυνση** του τελευταίου συμφώνου της πρόθεσης
($\pi \rightarrow \varphi / \tau \rightarrow \theta / \kappa \rightarrow \chi$)

Π.χ. *κατὰ + ὀρῶ → καθορῶ, ἐπὶ + ὀρμῶ → ἐφορμῶ*

2. Η πρόθεση *ἐκ* γίνεται *ἐξ*, όταν συναντά φωνήεν. **Π.χ.** *ἐκστρατεύω → ἐξ-εστράτευ-ον*

■ Σχηματίστε τους χρόνους των ακόλουθων ρημάτων στην ενεργητική και μέση φωνή.

	ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΗ ΦΩΝΗ		ΜΕΣΗ ΦΩΝΗ	
Ενεστώτας	<i>παιδεύω</i>	<i>ἐκστρατεύω</i>	<i>παιδεύομαι</i>	<i>ἐκστρατεύομαι</i>
Παρατατικός				
Μέλλοντας				
Αόριστος				
Παρακείμενος				
Υπερσυντέλικος				

Σημασία και χρήση των εγκλίσεων**✓ Οριστική**

1. **Απλή Οριστική:** δηλώνει το πραγματικό. **Π.χ.** *Ἐνταῦθα ἔμειναν ἡμέρας τρεῖς.*
2. **Δυνητική Οριστική:** είναι η Οριστική ιστορικού χρόνου + *ἂν*. Δηλώνει αυτό που ήταν δυνατό να γίνει στο παρελθόν ή κάτι το μη πραγματικό. **Π.χ.** *Εἰ μὴ εἶχομεν φῶς, ὅμοιοι τοῖς τυφλοῖς ἂν ἦμεν.*
3. **Ευχετική Οριστική:** είναι η Οριστική Παρατατικού ή Αορίστου μαζί με τα *εἰ γάρ, εἶδε* (= μακάρι). Δηλώνει ευχή ανεκπλήρωτη. **Π.χ.** *Εἶδε ἦσθα δυνατὸς δρᾶν, ὅσον πρόθυμος εἶ.*

✓ Υποτακτική

1. **Βουλευτική Υποτακτική:** διακρίνεται σε προτρεπτική, αποτρεπτική ή απαγορευτική. **Π.χ.** *Ἵωμεν καὶ ἀκούσωμεν τοῦ ἀνδρός, Μὴ ἄλλως ποιήσης.*
2. **Απορηματική:** πάντα στις ερωτηματικές προτάσεις και δηλώνει απορία ή και αμηχανία του υποκειμένου περί του πρακτέου. **Π.χ.** *Εἶπωμεν ἢ σιγῶμεν;*
3. **Μελλοντική Υποτακτική:** τίθεται στη θέση του Μέλλοντα. **Π.χ.** *Μνήσομαι οὐδὲ λάθωμαι θεούς.*

✓ Ευκτική

1. **Ευχετική Ευκτική** (= μακάρι να...): δηλώνει ευχή που μπορεί να εκπληρωθεί στο μέλλον. **Π.χ.** *Εἶδε σὺ φίλος ἡμῖν γένοιο.*
2. **Δυνητική Ευκτική** (Ευκτική + *ἂν* = θα μπορούσα να...): δηλώνει αυτό που μπορεί να γίνει στο παρόν ή στο μέλλον. **Π.χ.** *Ἔχouis ἂν μὲ διδάξαι τί νόμος ἐστί;*
3. **Ευκτική του πλαγίου λόγου:** ύστερα από ρήμα ιστορικού χρόνου και εκφράζει υποκειμενική γνώμη. **Π.χ.** *Μένων δῆλος ἦν ἐπιθυμῶν ἄρχειν, ὅπως πλείω λαμβάνοι.*

4. **Επαναληπτική Ευκτική:** δηλώνει πράξη που επαναλαμβάνονταν αόριστα στο παρελθόν.
Π.χ. *Εἰ τις δοκοίη αὐτῷ βλακεύειν, ἔπαισεν ἄν.*

✓ **Προστακτική** μπορεί να δηλώνει:

1. **Προσταγή ή απαγόρευση.** **Π.χ.** *Ταῦτα μὴ ἐρώτα. Ἄκου.*

2. **Προτροπή.** **Π.χ.** *Τίμα τοὺς γονεῖς. Μὴ ἐν πολλοῖς λέγε.*

3. **Παράκληση.** **Π.χ.** *Καὶ μοῦ ἀκούσατε.*

4. **Ευχή.** **Π.χ.** *Ἰγίαινε.*

5. **Συγκατάθεση, παραχώρηση.** **Π.χ.** *Οὕτως ἐχέτω. Ἔστω ταῦτα οὕτως.*

Βασικά φθογγικά πάθη

1. **Κράση** = το τελικό φωνήεν ή η τελική δίφθογγος μιας λέξης συγχωνεύεται με το αρχικό φωνήεν ή την αρχική δίφθογγο της ακόλουθης.

Π.χ. *τὸ ὄνομα* → *τοῦνομα*.

2. **Συναίρεση** = δύο φωνήεντα στη σειρά ή ένα φωνήεν και μία δίφθογγος συγχωνεύονται σε ένα μακρόχρονο φωνήεν ή δίφθογγο.

Π.χ. *τιμάομεν* → *τιμῶμεν*.

3. **Ἐκθλιψη** = το τελικό βραχύχρονο φωνήεν μιας λέξης αποβάλλεται μπροστά από το αρχικό φωνήεν ή την αρχική δίφθογγο της ακόλουθης λέξης.

Π.χ. *ἀπὸ ἐμοῦ* → *ἀπ' ἐμοῦ*.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ ΕΜΠΕΔΩΣΗΣ

1. Προσπαθήστε να τονίσετε τις παρακάτω λέξεις και να αιτιολογήσετε την επιλογή σας.

οπλον, σωφρων, πληρης,

ἐλεος, σωτηριος, ἀνωνυμος,

πετρα, χωρος, μαθητου, ἡγεμων

2. Συμπληρώστε τα κενά των παρακάτω προτάσεων με τον κατάλληλο τύπο των ρημάτων που βρίσκονται στην παρένθεση και σημειώστε τι δηλώνουν οι εγκλίσεις:

α. *Οἱ δοῦλοι εἰς τὸ ἱερόν ἀπαρχὰς* (κομίζω, Προστακτική Ενεστώτα).

β. *Τισσαφέρνης ἐπὶ τὰς πόλεις* (ἐκστρατεύω, Οριστ. Παρακειμένου).

γ. *Γέρων καθ' ἡμέραν ξύλα ἐν τῷ δάσει* (κόπτω, Οριστ. Παρακειμένου).

δ. *Κὰν τύραννος* (γράφω, Υποτακτική Αορίστου) *ταῦτα, νόμος ἐστί;*

3. Στα ακόλουθα παραδείγματα σημειώστε πού υπάρχει κράση, πού συναίρεση και πού έκθλιψη.

τοῦ ἀνδρός	→	τάνδρός
προέλεγον	→	προύλεγον
ἀπὸ ἐμοῦ	→	ἀπ' ἐμοῦ
καὶ ἐγὼ	→	κάγῳ
εὐγενέες	→	εὐγενεῖς
μέντοι ἂν	→	μεντᾶν
ἀπὸ ἡμῶν	→	ἀφ' ἡμῶν
οὗ ἔνεκα	→	οὔνεκα

Ας συνοψίσουμε τι θυμηθήκαμε σε αυτήν την ενότητα

- Τονίζονται με περισπωμένη οι βαρύτερες λέξεις, στην περίπτωση που η παραλήγουσα είναι και η λήγουσα
- Στη γενική και δοτική ενικού και πληθυντικού τονίζονται με περισπωμένη τα ονόματα που έχουν λήγουσα.
- Οι ιστορικοί χρόνοι παίρνουν, όταν αρχίζουν από σύμφωνο. Όταν αρχίζουν από φωνήεν, παίρνουν αύξηση.
- Στον Παρακείμενο και Υπερσυντέλικο παίρνουν συλλαβική αύξηση αντί για αναδιπλασιασμό τα ρήματα που αρχίζουν από ή
- Όταν το τελικό φωνήεν ή η τελική δίφθογγος μιας λέξης συγχωνεύεται με το αρχικό φωνήεν ή την αρχική δίφθογγο της ακόλουθης, τότε έχουμε το φθογγικό πάθος της
- Το τελικό βραχύχρονο φωνήεν μιας λέξης αποβάλλεται μπροστά από το αρχικό φωνήεν ή την αρχική δίφθογγο της ακόλουθης λέξης. Αυτό το φθογγικό πάθος ονομάζεται

ΑΠΟ ΤΟ ΤΟΤΕ ΣΤΟ ΤΩΡΑ. ΚΕΙΜΕΝΑ ΚΑΙ ΕΙΚΟΝΕΣ

[...] τελικά ένας στρατός είναι τόσο ισχυρός όσο είναι ισχυροί οι δεσμοί της φιλίας ανάμεσα στους στρατιώτες του. Η συντροφικότητα είναι το όπλο που κερδίζει τους πολέμους.

Rutger Bregman (2020), *Ανθρωπότητα. Μια Απροσδόκητα Αισιόδοξη Ιστορία*, μτφρ. Μιχάλης Μακρόπουλος, Κλειδάριθμος, σελ. 206

- Η ιστορία των *Μυρίων* αναδεικνύει, πλην των άλλων, τη μεγάλη σπουδαιότητα της συντροφικότητας μεταξύ των μαχητών στην επιτυχή διεξαγωγή μιας στρατιωτικής επιχείρησης. Θα μπορούσατε να παραθέσετε κι άλλα σχετικά παραδείγματα από την αρχαία και τη σύγχρονη ιστορία που επιβεβαιώνουν κάτι τέτοιο;
- Οι αρχαίοι Έλληνες δεν συνήθιζαν να φιλοτεχνούν εικόνες με θέματα αντλημένα από ιστορικά πολεμικά γεγονότα, αλλά προτιμούσαν να αναπαριστούν σκηνές από γνωστά μυθολογικά επεισόδια. Στο παρακάτω αγγείο απεικονίζονται οι μάχες μεταξύ των Κενταύρων και των Λαπιθών και μεταξύ των Αμαζόνων και των Ελλήνων. Αφού μεταφέρετε στη νεοελληνική την ομηρική φράση *μικρός μὲν τὸ δέμας ἀλλὰ μαχητῆς* και παρατηρήσετε την εικόνα, να σκεφτείτε αν είναι δυνατόν τέτοιες πολεμικές συρράξεις μεταξύ ανθρώπων και μυθικών πλασμάτων να συμβολίζουν τον αγώνα των Ελλήνων εναντίον των βαρβάρων. Γιατί άραγε οι Έλληνες προτιμούσαν την αναπαράσταση μυθολογικών πολεμικών σκηνών σε σχέση με την απεικόνιση πραγματικών πολεμικών γεγονότων;

Κρατήρας περ. 450 π.Χ., Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης της Νέας Υόρκης

2

ΕΝΟΤΗΤΑ

Οι Αθηναίοι στέλνουν ενισχύσεις

Τι θα μάθετε σε αυτήν την ενότητα:

- πώς προετοιμάζονται οι Αθηναίοι και οι Σπαρτιάτες για τη Σικελική Εκστρατεία
- θα *θυμηθείτε*: την α΄ και β΄ κλίση ουσιαστικών και επιθέτων
- τον σχηματισμό των ομαλών παραθετικών επιθέτων και επιρρημάτων
- την κλίση των πρωτόκλιτων και δευτερόκλιτων συνηρημένων ουσιαστικών
- τα αττικόκλιτα ουσιαστικά

Λέξεις-κλειδιά: Σικελία, Δημοσθένης, πρώτη και δεύτερη κλίση ουσιαστικών, πρωτόκλιτα και δευτερόκλιτα συνηρημένα ουσιαστικά, αττικόκλιτα, παραθετικά

1 > ΚΕΙΜΕΝΟ

Βρισκόμαστε στο 18ο έτος του Πελοποννησιακού Πολέμου (414 π.Χ.) και οι Αθηναίοι πληροφορούνται από επιστολή του στρατηγού Νικίας ότι η κατάσταση στη Σικελία είναι εξαιρετικά κρίσιμη. Ο Νικίας ζητάει ενισχύσεις ή ανάκληση του στρατεύματος. Η Εκκλησία του Δήμου στην Αθήνα αποφασίζει την ενίσχυση του εκστρατευτικού σώματος. Ανάλογες κινήσεις γίνονται και στη Συμμαχία των Πελοποννησίων.

Και τὸν μὲν Εὐρυμέδοντα εὐθύς περὶ ἡλίου τροπὰς τὰς χειμερινὰς ἀποπέμπουσιν ἐς τὴν Σικελίαν μετὰ δέκα νεῶν, ἄγοντα εἴκοσι <καὶ ἑκατὸν> τάλαντα ἀργυρίου, καὶ ἅμα ἀγγελοῦντα τοῖς ἐκεῖ ὅτι ἤξει βοήθεια καὶ ἐπιμέλεια αὐτῶν ἔσται· ὁ δὲ Δημοσθένης ὑπομένων παρεσκευάζετο τὸν ἔκπλον ὡς ἅμα τῷ ἦρι ποιησόμενος, στρατιάν τε ἐπαγγέλλων ἐς τοὺς ξυμμάχους καὶ χρήματα αὐτόθεν καὶ ναῦς καὶ ὀπλίτας ἐτοιμάζων. Πέμπουσι δὲ καὶ περὶ τὴν Πελοπόννησον οἱ Ἀθηναῖοι εἴκοσι ναῦς, ὅπως φυλάσσοιεν μηδὲνα ἀπὸ Κορίνθου καὶ τῆς Πελοποννήσου ἐς τὴν Σικελίαν περαιοῦσθαι.

Θουκυδίδης, *Ἱστορία* 7.16.2-7.17.3

Αττικός μελανόμορφος αμφορέας,
περ. 560-540 π.Χ., Μουσείο Getty

ΑΘΗΝΑΙΟΙ ΚΑΙ
ΣΠΑΡΤΙΑΤΕΣ
ΠΟΛΕΜΙΣΤΕΣ

✓ Γλωσσικές παρατηρήσεις

περὶ ἡλίου τροπὰς τὰς χειμερινὰς = με το χειμερινό ηλιοστάσιο

τάλαντον = νόμισμα/ **N.E.** τάλαντο, ατάλαντος, ταλαντούχος, ταλέντο

ὑπομένω = μένω πίσω

ἄμα τῷ ἤρι = με τον ερχομό της άνοιξης· τὸ ἔαρ, τοῦ ἔαρος/ἤρος (= η άνοιξη)/ **N.E.** εαρινός

ἐπαγγέλλων στρατιὰν = διαβιβάζοντας μήνυμα να στείλουν στράτευμα

αὐτόθεν = από αυτό το μέρος, δηλαδή από την Αθήνα· -θεν: παραγωγική κατάληξη για τη δήλωση της προέλευσης, πβ. ανέκαθεν

περαιουῖσθαι = απαρ. Ενεστ. του ρ. περαιόομαι, -οῦμαι (= περνά απέναντι)/ **N.E.** πέρασ, περαίωση, περατός, απέραντος, διεκπεραίωση

ἐπέρρωντο = γ' πληθ. Οριστ. Υπερσ. του ρ. ἐπιρρώννυμαι (= παίρνω δύναμη, παίρνω θάρρος)/ **N.E.** ρώμη, ρωμαλέος, άρρωστος, εύρωστος

ὀκκάς (ή) = φορτηγὸ πλοίο, ρυμουλκούμενο πλοίο (< ἔλκω). **N.E.** ολκός, ολκή, βαρούλκο, ρυμουλκὸ

✓ Ερωτήσεις κατανόησης και ερμηνευτικής προσέγγισης

1. Οι Αθηναίοι λαμβάνουν αρκετά μέτρα, για να ενισχύσουν το στράτευμά τους στη Σικελία. Ποια είναι αυτά τα μέτρα, σύμφωνα με το κείμενο;
2. Παράλληλα με την αποστολή ενίσχυσης στη Σικελία, οι Αθηναίοι έστειλαν είκοσι πλοία γύρω από την Πελοπόννησο. Πώς κρίνετε την ενέργεια αυτή; Σε τι αποσκοπεί;

2 > ΒΑΣΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΟΥ

Α' κλίση ουσιαστικών

	Ενικός αριθμός		Πληθυντικός αριθμός
	Αρσενικό	Θηλυκό	Αρσενικό & Θηλυκό
ον.	-ᾱς	-ης	-αι
γεν.	-ου	-ου	-ῶν
δοτ.	-α	-η	-αις
αιτ.	-ᾶν	-ην	-ᾶς
κλ.	-ᾶ	(-η) ἢ -ᾶ	-αι

- Οι καταλήξεις του **πληθυντικού** των αρσενικών και των θηλυκών είναι οι **ίδιες**.
- Το **α** στην κατάληξη **-ας** (σε οποιαδήποτε πτώση) είναι πάντοτε **μακρόχρονο**: ὁ Αἰνεΐας, τῆς χώρᾱς, τοὺς στρατιώτᾱς.
- Η **γενική** του **πληθ.** τονίζεται στη λήγουσα και παίρνει **περισπωμένη**: τῶν νεανιῶν, τῶν θαλασσῶν.
- Από τα πρωτόκλιτα αρσενικά σε **-ης** σχηματίζουν την κλητική του ενικού σε **-α** όσα λή-

ΟΙ ΑΘΗΝΑΙΟΙ
ΣΤΕΛΝΟΥΝ
ΕΝΙΣΧΥΣΕΙΣ

ΟΠΛΙΣΜΟΣ
ΑΡΧΑΙΟΥ ΕΛΛΗΝΑ
ΜΑΧΗΤΗ

γουν σε *-της, -αρχης, -μέτρης, -πώλης, -ώνης, -τρίθης* (δηλαδή, τα σύνθετα με β' συνθετικό ρήμα).

- Στα πρωτόκλιτα **θηλυκά** που λήγουν σε **-α**, αν πριν από την κατάληξη *α* υπάρχει **σύμφωνο** (εκτός από το *ρ*), τότε στη **γενική** και **δοτική** του **ενικού** τρέπεται σε **η**: *ἡ μοῦσ-α, τῆς μούσ-ης, τῇ μούσ-η* κτλ. - *ἡ μάξ-α, τῆς μάξ-ης, τῇ μάξ-η* κτλ., αλλά: *ἡ χώρ-α, τῆς χώρ-ας* κ.ά.
- Για μερικές άλλες παρατηρήσεις και ειδικότερα για **το καθαρό ή μη καθαρό α**, βλ. Γρ. §90.

■ Συμπληρώστε τον πίνακα με τους τύπους των ουσιαστικών *ὁ στρατιώτης, ἡ βασίλισσα*.

	Ενικός αριθμός	Πληθυντικός αριθμός	Ενικός αριθμός	Πληθυντικός αριθμός
ον.	<i>ὁ στρατιώτης</i>		<i>ἡ βασίλισσα</i>	
γεν.				
δοτ.				
αιτ.				
κλ.				

Β' κλίση ουσιαστικών

	Αρσενικό & Θηλυκό		Ουδέτερο	
	Ενικός αριθμός	Πληθυντικός αριθμός	Ενικός αριθμός	Πληθυντικός αριθμός
ον.	<i>-ος</i>	<i>-οι</i>	<i>-ον</i>	<i>-ᾶ</i>
γεν.	<i>-ου</i>	<i>-ων</i>	<i>-ου</i>	<i>-ων</i>
δοτ.	<i>-ῶ</i>	<i>-οις</i>	<i>-ῶ</i>	<i>-οις</i>
αιτ.	<i>-ον</i>	<i>-ους</i>	<i>-ον</i>	<i>-ᾶ</i>
κλ.	<i>-ε</i>	<i>-οι</i>	<i>-ον</i>	<i>-ᾶ</i>

- Τα **αρσενικά** και τα **θηλυκά** έχουν σε όλες τις πτώσεις τις **ίδιες** καταλήξεις (και τα ξεχωρίζουμε μόνο από το άρθρο).
- Η κατάληξη **-α** των **ουδετέρων** (όλων γενικά των πτωτικών) είναι **βραχύχρονη**: *τὰ μῆλᾶ, τὸ σῶμᾶ, τὰ σώματᾶ, τὰ γενναῖᾶ, ἐκεῖνᾶ, τὰ τιμῶντᾶ*.

■ Συμπληρώστε τον ακόλουθο πίνακα με τους τύπους των ουσιαστικών *ἡ ὁδός, τὸ ξῶρον*.

	Ενικός αριθμός		Πληθυντικός αριθμός	
ον.	<i>ἡ ὁδός</i>	<i>τὸ ξῶρον</i>		
γεν.				
δοτ.				
αιτ.				
κλ.				

Συνηρημένα ουσιαστικά α' κλίσης

- Ας προσπαθήσουμε να κλίνουμε το ακόλουθο πρωτόκλιτο συνηρημένο ουσιαστικό με τη βοήθεια της *Γραμματικής* (§92-93).

	Ενικός αριθμός	Πληθυντικός αριθμός
ον.	ὁ Ἑρμέας > Ἑρμῆς	
γεν.		
δοτ.		
αιτ.		
κλ.		

Συνηρημένα ουσιαστικά β' κλίσης

- Ας προσπαθήσουμε να συμπληρώσουμε τον παρακάτω πίνακα με τη βοήθεια της *Γραμματικής* (§99-100).

	Ενικός αριθμός	Πληθυντικός αριθμός
ον.	ὁ νόσος > νοῦς	
γεν.		
δοτ.		
αιτ.		
κλ.		

Αττικόκλιτα ουσιαστικά

Τα αρσενικά και τα θηλυκά λήγουν σε **-ως** και τα ουδέτερα σε **-ων**.

- Συμπληρώστε τους πίνακες με τα αττικόκλιτα ουσιαστικά με τη βοήθεια της *Γραμματικής* (§101-102).

	Ενικός αριθμός	Πληθυντικός αριθμός	Ενικός αριθμός	Πληθυντικός αριθμός	Ενικός αριθμός	Πληθυντικός αριθμός
ον.	ὁ λε-ὼς		ἡ ἄλ-ως		τὸ ἀνώγε-ων	
γεν.						
δοτ.						
αιτ.						
κλ.						

Δευτερόκλιτα επίθετα

Ονομάζονται τα επίθετα που σχηματίζουν το αρσενικό και το ουδέτερο σύμφωνα με τη **β' κλίση** των ουσιαστικών. Το θηλυκό στα τρικατάληκτα σχηματίζεται σύμφωνα με την **α' κλίση**.

α. Ασυναίρετα

- 1 Τριγενή και τρικατάληκτα, **π.χ.** *ὁ σοφός, ἡ σοφή, τὸ σοφόν/ ὁ δίκαιος, ἡ δικαία, τὸ δίκαιον*
- 2 Τριγενή και δικατάληκτα, **π.χ.** *ὁ, ἡ ἄφθονος, τὸ ἄφθονον*

β. Συνηρημένα

- 1 Τριγενή και τρικατάληκτα, **π.χ.** *ὁ χρυσοῦς, ἡ χρυσῆ, τὸ χρυσοῦν*
- 2 Τριγενή και δικατάληκτα, **π.χ.** *ὁ, ἡ εὖνους, τὸ εὖνον*

γ. Αττικόκλιτα, π.χ. *ὁ, ἡ ἴλεως, τὸ ἴλεων* (= σπλαχνικός).

Σχηματισμός μονολεκτικών παραθετικών επιθέτων και επιρρημάτων

N.E.

Θετικός βαθμός	Συγκριτικός βαθμός	Υπερθετικός βαθμός
ξηρ-ός, -ή, -ό	ξηρ-ότερος, -η, -ο	ξηρ-ότατος, -ότατη, -ότατο
ξηρ-ά	ξηρ-ότερα	ξηρ-ότατα

A.E.

Θετικός βαθμός	Συγκριτικός βαθμός	Υπερθετικός βαθμός
ξηρ-ός, -ά, -όν	ξηρ-ότερος, -οτέρα, -ότερον	ξηρ-ότατος, -οτάτη, -ότατον
ξηρ-ῶς	ξηρ-ότερον	ξηρ-ότατα

ΠΡΟΣΟΧΗ!

- Όταν η παραλήγουσα του επιθέτου είναι **μακρά** ή **θέσει μακρά** (= ακολουθεί διπλό σύμφωνο ή δύο σύμφωνα), τότε ο συγκριτικός και υπερθετικός βαθμός του δευτερόκλιτου επιθέτου σχηματίζεται με **-ο**. **π.χ.** *πτωχός, πτωχ-ότερος, πτωχ-ότατος/ φαιδρός, φαιδρ-ότερος, φαιδρ-ότατος*.
 - Όταν η παραλήγουσα του επιθέτου είναι **βραχεία**, τότε ο συγκριτικός και υπερθετικός βαθμός του δευτερόκλιτου επιθέτου σχηματίζεται με **-ω**. **π.χ.** *νέος, νε-ύτερος, νε-ύτατος*.
 - Τα τριτόκλιτα επίθετα που λήγουν σε **-ης**, γεν. **-ους** και **-ων**, γεν. **-ονος** σχηματίζουν παραθετικά με τις καταλήξεις **-έστερος, -εστέρα, -έστερον/ -έστατος, -εστάτη, -έστατον**. **π.χ.** *εὐγενής, εὐγεν-έστερος, εὐγεν-έστατος/ εὐδαίμων, εὐδαιμον-έστερος, εὐδαιμον-έστατος*.
 - Τα τριτόκλιτα επίθετα που λήγουν σε **-υς** σχηματίζουν παραθετικά με τις καταλήξεις **-ύτερος, -υτέρα, -ύτερον/ -ύτατος, -υτάτη, -ύτατον**. **π.χ.** *ὄξυς, ὄξ-ύτερος, ὄξ-ύτατος*.
 - Τα συνηρημένα δευτερόκλιτα επίθετα που λήγουν σε **-ους** σχηματίζουν παραθετικά με τις καταλήξεις **-ούστερος, -ουστέρα, -ούστερον/ -ούστατος, -ουστάτη, -ούστατον** (βλ. Γρ. 195, β). **π.χ.** *εὖνους, εὖν-ούστερος, εὖν-ούστατος*.
- Προσπαθήστε να εντοπίσετε στο κείμενο της ενότητας το συνηρημένο δευτερόκλιτο ουσιαστικό και να το κλίνετε και στους δύο αριθμούς.

Ας συνοψίσουμε τι θυμηθήκαμε σε αυτήν την ενότητα

- Οι Αθηναίοι ευθύνονται για τη συνέχιση του Πελοποννησιακού Πολέμου, γιατί έδιωξαν τον απεσταλμένο του βασιλιά
- Η α' κλίση ουσιαστικών περιλαμβάνει αρσενικά με κατάληξη..... και και θηλυκά με κατάληξη και
- Τα θηλυκά ουσιαστικά σε -α σχηματίζουν τη γενική και δοτική του ενικού με -η, όταν πριν από την κατάληξη υπάρχει ή
- Η κατάληξη -ας των πρωτόκλιτων ουσιαστικών είναι πάντα
- Γράψτε ένα συνηρημένο πρωτόκλιτο ουσιαστικό: ένα συνηρημένο δευτερόκλιτο ουσιαστικό: και ένα αττικόκλιτο ουσιαστικό:
- Το επίθετο *σοφός* σχηματίζει παραθετικά με κατάληξη....., επειδή
- Το επίθετο *σεμνός* σχηματίζει τα παραθετικά του με τις καταλήξεις επειδή

ΑΠΟ ΤΟ ΤΟΤΕ ΣΤΟ ΤΩΡΑ. ΚΕΙΜΕΝΑ ΚΑΙ ΕΙΚΟΝΕΣ

Μέχρι σήμερα, σύμφωνα με αξιωματούχους του στρατού σε όλο τον κόσμο, όλα τα ενεργά οπλικά συστήματα διαθέτουν πάντοτε «μια ανθρώπινη ύπαρξη στο κύκλωμα», με εξαίρεση τα συστήματα χαμηλής τεχνολογίας, όπως οι νάρκες εδάφους.

Max Tegmark (2018), *Life 3.0. Τι θα σημαίνει να είσαι άνθρωπος στην εποχή της τεχνητής νοημοσύνης*, μτφρ. Νίκος Αποστολόπουλος, Τραυλός, σελ. 174

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ
ΚΕΙΜΕΝΟ:
ΘΟΥΚΥΔΙΔΗΣ

Αττικός μελανόμορφος αμφορέας που εικονίζει μονομαχία, περ. 520 π.Χ. Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης της Νέας Υόρκης

- Οι αρχαίοι Έλληνες προσέδωσαν ιδιαίτερη σπουδαιότητα στον ρόλο του ανθρώπινου παράγοντα κατά τη διάρκεια των πολεμικών επιχειρήσεων, επειδή πίστευαν ακράδαντα ότι όχι τόσο η τεχνολογική υπεροπλία, αλλά όσο η ανδρεία και η ετοιμότητα των μαχητών θα δώσουν την τελική νίκη. Στη σημερινή εποχή φαίνεται ότι τα πράγματα δεν έχουν αλλάξει εντελώς, αφού ο άνθρωπος ακόμη κρίνεται ικανός να επηρεάσει αποφασιστικά την έκβαση της μάχης. Ποια είναι η άποψή σας για το θέμα αυτό; Παραθέστε κάποια χαρακτηριστικά παραδείγματα, όπου ο άνθρωπος παράγοντας συνέβαλε στο επιτυχημένο αποτέλεσμα μιας στρατιωτικής επιχείρησης.
- Αφού μεταφέρετε στη νεοελληνική τον ακόλουθο ισχυρισμό του Λυσία για τον ορισμό της έννοιας της ελευθερίας (*Ἐπιτάφιος 14.7-8*) *ἐλευθερίας μὲν σημείον εἶναι μηδὲν ποιεῖν ἡγούμενοι* (= επειδή θεωρούν) *ἄκοντας*, και λάβετε υπόψη σας την αγγειογραφία πιθανότατα ομηρικών πολεμιστών που μονομαχούν, συζητήστε στην τάξη σας κατά πόσον η γενναιοψυχία των πολιτών συμβάλλει στην πρόοδο και ευημερία ενός κράτους και τότε και τώρα.

3

ΕΝΟΤΗΤΑ

Η αξία του ανθρώπινου λόγου

Τι θα μάθετε σε αυτήν την ενότητα:

- πώς με τον λόγο οι άνθρωποι απέκτησαν ήθος και δημιούργησαν πολιτισμό
- τον σχηματισμό και την κλίση του παθητικού Μέλλοντα και του παθητικού Αορίστου α' και β'
- τα ρήματα μέσης και παθητικής διάθεσης
- το ποιητικό αίτιο
- τη μετατροπή της ενεργητικής σύνταξης σε παθητική

Λέξεις-κλειδιά: άνθρωπος, ζώο, λόγος, μέση και παθητική διάθεση, παθητικός Μέλλοντας και Αόριστος, ενεργητική και παθητική σύνταξη, ποιητικό αίτιο

1 > ΚΕΙΜΕΝΟ

Ο άνθρωπος δεν διαφέρει από τα ζώα. Ως προς κάποια χαρακτηριστικά μάλιστα είναι κατώτερος από αυτά. Του δόθηκε όμως ένα χάρισμα, ο λόγος, η λογική, που τον κατέστησε ανώτερο από τα υπόλοιπα έμβια όντα.

Τοῖς μὲν γὰρ ἄλλοις οἷς εἶχομεν, ὅπερ ἤδη καὶ πρότερον εἶπον, οὐδὲν τῶν ζῴων διαφέρομεν, ἀλλὰ πολλῶν καὶ τῷ τάχει καὶ τῇ ῥώμῃ καὶ ταῖς ἄλλαις εὐπορίαις καταδεέστεροι τυγχάνομεν ὄντες· ἐγγενομένου δ' ἡμῖν τοῦ πείθειν ἀλλήλους καὶ δηλοῦν πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς περὶ ὧν βουλευθῶμεν, οὐ μόνον τοῦ θηριωδῶς ζῆν ἀπηλλάγημεν, ἀλλὰ καὶ συνελθόντες πόλεις ὠκίσασαμεν καὶ νόμους ἐθέμεθα καὶ τέχνας εὕρομεν καὶ σχεδὸν ἅπαντα τὰ δι' ἡμῶν μηχανημένα λόγος ἡμῖν ἐστὶν ὁ συγκατασκευάσας. Οὗτος γὰρ περὶ τῶν δικαίων καὶ τῶν ἀδίκων καὶ τῶν καλῶν καὶ τῶν αἰσχυρῶν ἐνομοθέτησεν, ὧν μὴ διαταχθέντων οὐκ ἂν οἰοί τ' ἡμεῖν οἰκεῖν μετ' ἀλλήλων. Τούτῳ καὶ τοὺς κακοὺς ἐξελέγχομεν καὶ τοὺς ἀγαθοὺς ἐγκωμιάζομεν.

Ισοκράτης, Περί (τῆς) ἀντιδόσεως 253-255

ΦΥΣΗ ΚΑΙ
ΑΝΘΡΩΠΟΣ

Υδρία που απεικονίζει άνδρες και γυναίκες να συνομιλούν, περ. 510 π.Χ., Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης της Νέας Υόρκης

✓ Γλωσσικές παρατηρήσεις

εύπορία = ευκολία, δυνατότητα/ **N.E.** απορία, άπορος, πορώδης, εύπορος, πορεύομαι, πορθμός, πορθμείο, συμπόρευση

καταδεέστεροι = συγκρ. του επιθ. *ὁ, ἡ καταδεής, τὸ -δεές*, κατώτεροι/ **N.E.** ενδεής (= στερημένος), ένδεια

ἐγγενομένου δ' ἡμῖν = αλλ' από τότε που γεννήθηκε μέσα μας η ικανότητα να... (θ. *γεν-, γον-*)/ **N.E.** γόνος, γονίδιο, γένος, γέννηση, γεννητικός, γέννημα, γενιά, διαγενεακός, γενεαλογία, υπογεννητικότητα, συγγενής, αγενής, άγονος, ευγονική

μεμηχανημένα = μτχ. Παρακ. του ρ. *μηχανάομαι, -ῶμαι*, όσα έχουν επινοηθεί/ **N.E.** μηχανήμα, μηχανικός, μηχανεύομαι, μηχανολόγος, μηχανισμός, *από μηχανής θεός* (λόγια φράση)

τούτω = μ' αυτόν (δηλαδή τον λόγο)

✓ Ερωτήσεις κατανόησης και ερμηνευτικής προσέγγισης

1. Ως προς ποια χαρακτηριστικά τα ζώα υπερέχουν των ανθρώπων σύμφωνα με το κείμενο; Πώς θα περιγράφατε τη σχέση των ανθρώπων με τα ζώα στη σημερινή εποχή; Ποιος υπερτερεί και γιατί;
2. Τι έχουν πετύχει οι άνθρωποι μέσω του λόγου; Λαμβάνοντας υπόψη την εξέλιξη του ανθρώπινου πολιτισμού ως τις μέρες μας, συζητήστε μέσα στην τάξη πώς η ορθή χρήση της ομιλίας και της συνομιλίας θα μπορούσε να ευεργετήσει τις κοινωνίες και στο μέλλον;

Η ΑΞΙΑ ΤΟΥ
ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΥ
ΛΟΓΟΥ

2 > ΒΑΣΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΟΥ

Παθητική διάθεση

A. Παθητικός Μέλλοντα και Αόριστος α'

- Τα παθητικά ρήματα κλίνονται σύμφωνα με τη μέση φωνή, αλλά σχηματίζουν δικό τους Μέλλοντα και Αόριστο με την παρεμβολή του προσφύματος **-θη-** (ή **-θε-**) (παθητ. Μέλλ. και Αόρ. α') ή **-η-** (ή **-ε-**) (παθητ. Μέλλ. και Αόρ. β') μεταξύ του θέματος και της κατάληξης: *λυ-θή-σομαι, ελύ-θη-ν, γραφ-ή-σομαι, έγρφ-η-ν*.
- Όταν είναι παθητικής διάθεσης, δεν σχηματίζουν μέσο Μέλλοντα ή Αόριστο. Έτσι π.χ. το ρ. *λύομαι* (ως μέσο) = λύνω τον εαυτό μου, επιλύω κάτι προς το συμφέρον μου, αλλά *λύομαι* (ως παθητικό) = λύνομαι από άλλον.

- Ας συμπληρώσουμε τον ακόλουθο πίνακα με τον παθητικό Μέλλοντα α' και τον παθητικό Αόριστο α' (βλ. Γρ. σ. 185, 191):

Παθητικός Μέλλοντας α'		
Οριστική	Ευκτική	Απαρέμφατο
λυθήσομαι	λυθησοίμην	
		Μετοχή

Παθητικός Αόριστος α'					
Οριστική	Υποτακτική	Ευκτική	Προστακτική	Απαρέμφατο	Μετοχή
ἐλύθην	λυθῶ	λυθείην			

B. Παθητικός Μέλλοντας και Αόριστος β'

- Ο παθητικός Μέλλοντας και ο παθητικός Αόριστος μερικών συμφωνόληκτων ρημάτων σχηματίζονται χωρίς το *θ* των καταλήξεων. Αυτοί οι χρόνοι λέγονται δεύτερος παθητικός Μέλλοντας και παθητικός Αόριστος (βλ. Γρ. σ. 196-197) και κλίνονται όπως και οι πρώτοι παθητικοί:

γράφομαι (γράφ-): γραφ-ήσομαι, ἐγράφ-ην

κόπτομαι (κοπ-): κοπ-ήσομαι, ἐκόπ-ην

ἀλλάττομαι (ἀλλάγ-): ἀλλαγ-ήσομαι, ἠλλάγ-ην

φαίνομαι (φᾶν-): φᾶν-ήσομαι, ἐφᾶν-ην

σφάλλομαι (σφᾶλ-): σφαλ-ήσομαι, ἐσφᾶλ-ην

φθείρομαι (φθερ-): φθαρ-ήσομαι, ἐφθάρ-ην

- Ας συμπληρώσουμε τον πίνακα.

Παθητικός Μέλλοντας β´		
Οριστική	Ευκτική	Απαρέμφατο
<i>εγραφήςσομαι</i>	<i>εγραφησοίμην</i>	
		Μετοχή

Παθητικός Αόριστος β´					
Οριστική	Υποτακτική	Ευκτική	Προστακτική	Απαρέμφατο	Μετοχή
<i>έγραψην</i>	<i>εγραφῶ</i>	<i>εγραφείην</i>			

- Σχετικά με τον παθητικό Μέλλοντα και Αόριστο, ας **προσέξουμε** ότι (Γρ. §297):
 1. Σχηματίζονται με το πρόσφυμα **-θη-**, που μπαίνει ανάμεσα στο θέμα και στην κατάληξη. Π.χ. *λυ-θή-σομαι, έ-λύ-θη-ν*.
 2. Σχηματίζονται με **-xθη-** ανάμεσα στο θέμα και στην κατάληξη, όταν έχουν χαρακτήρα ουρανικό **-κ, -γ, -χ**. Π.χ. *άγω, ά-χθήσομαι, ή-χθην*.
 3. Σχηματίζονται με **-φθη-** ανάμεσα στο θέμα και στην κατάληξη, όταν έχουν χαρακτήρα χειλικό **-π, -β, -φ**. Π.χ. *λείπω, λει-φθήσομαι, έλει-φθην*.
 4. Σχηματίζονται με **-σθη-** ανάμεσα στο θέμα και στην κατάληξη, όταν έχουν χαρακτήρα οδοντικό **-τ, -δ, -θ**. Π.χ. *κομίζομαι, κομι-σθήσομαι, έκομί-σθην, πείδομαι, πει-σθήσομαι, έπεί-σθην*.

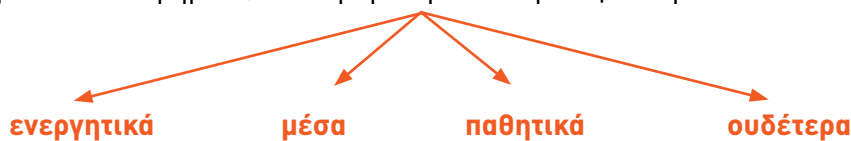
- Συμπληρώστε τον πίνακα με τους τύπους του παθητικού Μέλλοντα και Αορίστου, που λείπουν:

Παθητικός Μέλλοντας β´				
Οριστική	Υποτακτική	Ευκτική	Απαρέμφατο	Μετοχή
<i>στραφήσομαι</i>		<i>στραφησοίμην</i>		

Παθητικός Αόριστος β´				
Οριστική	Υποτακτική	Ευκτική	Απαρέμφατο	Μετοχή
<i>έστράφην</i>	<i>στραφῶ</i>	<i>στραφείην</i>	
			
			

Ενεργητική, μέση, παθητική και ουδέτερη διάθεση

- **Διάθεση** του ρήματος ονομάζεται η ιδιότητα του ρήματος που δείχνει **τι κάνει** το υποκείμενο ή **τι παθαίνει** ή **σε ποια κατάσταση βρίσκεται**.
- Οι διαθέσεις του ρήματος είναι τέσσερις: η **ενεργητική**, η **μέση**, η **παθητική** και η **ουδέτερη**. Έτσι και τα ρήματα, ανάλογα με τη διάθεσή τους, διακρίνονται σε:

ΠΡΟΣΟΧΗ!

- Η **διάθεση** του ρήματος δεν πρέπει να συγχέεται με τη φωνή.
Η διάθεση αφορά τη **σημασία** του ρήματος, ενώ η φωνή τη **μορφή του**, δηλαδή το σύνολο των τύπων που σχηματίζει το ρήμα, όταν αυτό κλίνεται.
- Οι **διαθέσεις** είναι **τέσσερις**, ενώ οι **φωνές δύο**:

η ενεργητική φωνή	ανήκουν τα ρήματα που στο α΄ ενικό πρόσωπο της Οριστικής του Ενεστώτα λήγουν σε -ω ή -μι (<i>πείθω, τιμῶ, δίδωμι</i>).
η μέση φωνή	ανήκουν τα ρήματα που στο ίδιο πρόσωπο λήγουν σε -μαι (<i>πείδομαι, τιμῶμαι, δίδομαι</i>).

Έτσι η διάθεση και η φωνή ενός ρήματος δεν συμπίπτουν πάντοτε:

Π.χ.

<i>Πείθω ὑμᾶς</i>	[Το ρήμα <i>πείθω</i> είναι ενεργητικής διάθεσης, γιατί δηλώνει ότι το υποκείμενο ενεργεί, και ενεργητικής φωνής, γιατί λήγει σε -ω.]
<i>Πείδομαι τοῖς νόμοις</i>	[Το ρήμα <i>πείδομαι</i> είναι ενεργητικής διάθεσης, γιατί δηλώνει ότι το υποκείμενο ενεργεί, και μέσης φωνής, γιατί λήγει σε -μαι.]

- **Ρήματα μέσης διάθεσης** (Βλ. Συντ. § 62-66)

Μέσα ρήματα ή ρήματα μέσης διάθεσης ονομάζονται εκείνα στα οποία το ίδιο το υποκείμενό τους **ενεργεί** και **δέχεται** το αποτέλεσμα της ενέργειάς του.

Π.χ. *Οί Κορίνθιοι παρεσκευάζοντο αὐτοί. Οἱ στρατιῶται γυμνάζονται.*

- **Ρήματα παθητικής διάθεσης** (Βλ. Συντ. § 67-71)

Παθητικά ρήματα ή ρήματα **παθητικής** διάθεσης ονομάζονται εκείνα στα οποία το υποκείμενό τους **δέχεται** την ενέργεια από κάποιον άλλο, **παθαίνει** δηλαδή κάτι από κάποιον άλλον.

Π.χ. *Ἡ πόλις ὑπὸ τῶν τυράννων κατεδουλώθη.*

- **Ποιητικό αίτιο**

Το **ποιητικό αίτιο** εκφέρεται συνήθως με την πρόθεση **ὑπὸ + γενική**, σπανιότερα με **άλλα προθετικά σύνολα** και σε κάποιες περιπτώσεις με **δοτική προσωπική του ενεργούντος προσώπου**.

Ν.Ε.: με την πρόθεση **ἀπό + αιτιατική**.

Π.χ. *τα διαγωνίσματα διορθώθηκαν ἀπὸ τὸν δάσκαλο*

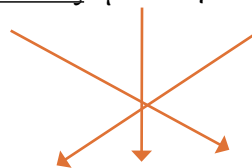
- **Μετατροπή της ενεργητικής σύνταξης σε παθητική**

Ενεργητική σύνταξη		
Υποκείμενο ρήματος	Ρήμα ενεργ. διάθεσης	Αντικείμενο ρήματος
Παθητική σύνταξη		
γίνεται	γίνεται	γίνεται
Ποιητικό αίτιο	Ρήμα παθητικής διάθεσης	Υποκείμενο ρήματος

Παράδειγμα

ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΗ ΣΥΝΤΑΞΗ:

Ὁ παῖς κρούει τὴν θύραν.

ΠΑΘΗΤΙΚΗ ΣΥΝΤΑΞΗ:

Ἡ θύρα κρούεται ὑπὸ τοῦ παιδός.

ΑΣΚΗΣΗ ΕΜΠΕΔΩΣΗΣ

- Εντοπίστε τα παθητικά ρήματα και το ποιητικό αίτιο στις ακόλουθες προτάσεις. Να επισημάνετε, επίσης, τον τρόπο εκφοράς του ποιητικού αιτίου. Έπειτα, προσπαθήστε να τρέψετε την παθητική σύνταξη σε ενεργητική.

α. *Τούτο δὲ παρὰ πάντων λέγεται.*

.....

β. *Περὶ τούτων τοσαῦτά μοι εἰρήσθω.*

.....

γ. *Ἐπράχθη ἀπ' αὐτῶν οὐδὲν ἔργον ἀξιόλογον.*

.....

δ. *Ἡ πόλις οὐ μικρὰ ἐβλάβη ὑπὸ τούτου.*

.....

Ἀς συνοψίσουμε τι μάθαμε σε αυτήν την ενότητα

- Οι άνθρωποι ίδρυσαν πόλεις και θέσπισαν νόμους χάρη στον
- Ο παθητικός Μέλλοντας και Αόριστος σχηματίζονται με τη βοήθεια του προσφύματος
- Τα ρήματα με χαρακτήρα -κ, -γ, -χ σχηματίζουν τον παθητικό Μέλλοντα και Αόριστο με το πρόσφυμα
- Οι φωνές του ρήματος είναι δύο, η και η
- Οι διαθέσεις του ρήματος είναι τέσσερις, η η η και η
- Το ποιητικό αίτιο εκφέρεται είτε με τους εμπρόθετους προσδιορισμούς είτε με
- Όταν μετατρέπουμε την ενεργητική σύνταξη σε παθητική, το αντικείμενο του ενεργητικού ρήματος μετατρέπεται σε του παθητικού ρήματος και το υποκείμενο του ενεργητικού ρήματος τρέπεται σε

ΑΣΚΗΣΕΙΣ
ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ
ΕΛΛΗΝΙΚΗ
- ΤΟΝΙΣΜΟΣ,
ΑΤΤΙΚΟΚΛΙΤΑ,
ΠΟΙΗΤΙΚΟ ΑΙΤΙΟ

ΑΠΟ ΤΟ ΤΟΤΕ ΣΤΟ ΤΩΡΑ. ΚΕΙΜΕΝΑ ΚΑΙ ΕΙΚΟΝΕΣ

[...] στον θαυμαστό καινούριο κόσμο της νέας τεχνολογίας, η ΤΝ (Τεχνητή Νοημοσύνη) πλέον κατορθώνει κι εκείνη μετά τον Θεό και τον άνθρωπο να παράγει λόγο.

Γιώργος Χατζηβασιλείου (2023), *Φιλοσοφία της Τεχνητής Νοημοσύνης. Ένα Ταξίδι στο Μέλλον*, Διόπτρα, σελ. 154

- Οι αρχαίοι Έλληνες ανέδειξαν την έννοια του λόγου σε υπέρτατη αρχή του ανθρώπινου πολιτισμού. Ωστόσο, η μη ανθρώπινη εφαρμογή ChatGPT παράγει πλέον λόγο που φαντάζει σχεδόν θεϊκός. Κατά την άποψή σας τέτοιες τεχνολογικές εφαρμογές παραγωγής λόγου θα βοηθήσουν τους ανθρώπους στο μέλλον ή αντιθέτως θα προκαλέσουν άλυτα προβλήματα; Τι είδους ενδέχεται να είναι αυτά τα προβλήματα στα σύγχρονα πεδία του διαδικτύου, της εκπαίδευσης, της πολιτικής και της αγοράς εργασίας;
- Οι αρχαίοι Αθηναίοι πίστευαν ότι η προστάτιδα της πόλης τους Αθηνά είχε γεννηθεί από το κεφάλι του ίδιου του Δία, αφού αυτός κατάπτε σκόπιμα την *Μήτιν*, δηλαδή τη «σοφία». Φαίνεται μάλιστα ότι ο θεός Ήφαιστος με το τσεκούρι του έπαιξε τον ρόλο του μαιευτήρα, ανοίγοντας βίαια το κρανίο του πατέρα του Δία. Η παρθένα κόρη Αθηνά συνδυάζει τη σοφή σκέψη, που συχνά όμως διευκολύνει δόλια τεχνάσματα, με τον ηθικά ακέραιο λόγο. Αφού μεταφέρετε στη νεοελληνική τις λόγιες φράσεις *σοφὸν τὸ σαφές* και *ἐν σοφία πρόσχωμεν*, θα μπορούσατε να σκεφτείτε ανάλογες περιπτώσεις ενός τέτοιου παράδοξου συνδυασμού στην αρχαία αλλά και στη σύγχρονη εποχή; [Μπορείτε να συμβουλευτείτε το περίφημο βιβλίο του Γερμανού κλασικού φιλόλογου και θρησκευολόγου Walter Burkert, *Αρχαία Ελληνική Θρησκεία. Αρχαϊκή και Κλασική Εποχή*, μτφρ. Ν. Π. Μπεζαντάκος & Α. Αβαγιανού (Εκδόσεις Καρδαμίτσα, 1993), ιδίως σελ. 300-307].

Αττική λήκυθος που απεικονίζει τη θεά Αθηνά να μάχεται τους Γίγαντες, περ. αρχές 5ου αι. π.Χ., Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης της Νέας Υόρκης

4 ΕΝΟΤΗΤΑ

Ποιους φοβούνται οι τύραννοι;

Τι θα μάθετε σε αυτήν την ενότητα:

- ποιους υποψιάζονται οι τύραννοι
- τις δεικτικές αντωνυμίες
- τις κτητικές αντωνυμίες
- τον σχηματισμό και την κλίση του Αορίστου β΄
- τις μορφές του υποκειμένου του ρήματος

Λέξεις-κλειδιά: τύραννοι, σοφοί, πόλεις, Αορίστος β΄, υποκείμενο, αττική σύνταξη

1 > ΚΕΙΜΕΝΟ

Οι τύραννοι, κατά κανόνα, δεν έχουν σε κανέναν εμπιστοσύνη. Εκείνοι όμως, τους οποίους κατεξοχήν υποψιάζονται και φοβούνται, είναι οι ανδρείοι, οι σοφοί και οι δίκαιοι.

Χαλεπὸν δ' ἐρῶ σοι καὶ ἄλλο πάθημα, ᾧ Σιμωνίδῃ, τῶν τυράννων. Γινώσκουσι μὲν γὰρ οὐδὲν ἤττον τῶν ιδιωτῶν τοὺς ἀλκίμους τε καὶ σοφοὺς καὶ δικαίους. Τούτους δὲ ἀντὶ τοῦ ἄγασθαι φοβοῦνται, τοὺς μὲν ἀνδρείους, μὴ τι τολμήσωσι τῆς ἐλευθερίας ἔνεκεν, τοὺς δὲ σοφοὺς, μὴ τι μηχανήσονται, τοὺς δὲ δικαίους, μὴ ἐπιθυμήσῃ τὸ πλῆθος ὑπ' αὐτῶν προστατεῖσθαι. Ὄταν δὲ τοὺς τοιούτους διὰ τὸν φόβον ὑπεξαιρῶνται, τίνες ἄλλοι αὐτοῖς καταλείπονται χρῆσθαι ἀλλ' ἢ οἱ ἄδικοί τε καὶ ἀκρατεῖς καὶ ἀνδραποδώδεις; Οἱ μὲν ἄδικοι πιστευόμενοι, διότι φοβοῦνται ὥσπερ οἱ τύραννοι τὰς πόλεις μήποτε ἐλεύθεραι γενόμεναι ἐγκρατεῖς αὐτῶν γένωνται [...].

Ξενοφώντας, *Τέρων* 5.1-2

Ρωμαϊκό αντίγραφο ορειχάλκινου αρχαιοελληνικού αγάλματος του τυραννοκτόνου Αρμόδιου, περ. 1ος-2ος αιώνας μ.Χ., Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης της Νέας Υόρκης

✓ Γλωσσικές παρατηρήσεις

πάθημα = ατυχία, δυστύχημα/ **N.E.** πάθος, πάθηση, παθητικότητα, παθολογία, βιοπαθολόγος, ψυχοπαθολογία, ψυχοπαθής, καρδιοπάθεια, κοινωνιοπαθής, παθογένεια

ἀλκίμους = δυνατούς, σφριγηλούς, ρωμαλέους/ **N.E.** αλκή (= δύναμη, ανδρεία)

οὐδὲν ἦττον τῶν ιδιωτῶν = καθόλου λιγότερο από τους απλούς πολίτες/ **N.E.** το ίδιον (= το χαρακτηριστικό), ιδιότητα, ιδιωτικός, ιδιωτικότητα, ιδίωμα, ιδιωματισμός, ιδιοπάθεια (= ασθένεια χωρίς σαφή αίτια), ιδιοσυγκρασία

ἀντὶ τοῦ ἄγασθαι = απαρ. του ρ. ἄγαμαι, αντί να τους θαυμάζουν/ **N.E.** αγαστός (= θαυμαστός), άγασμα (= αντικείμενο λατρείας)

μή τι μηχανήσονται = μήπως κάτι μηχανευτούν/ **N.E.** μηχανή (= κόλπο, τέχνασμα), μηχανεύομαι, μηχανοραφία

προστατεῖσθαι = να κυβερνιέται/ **N.E.** προστάτης, προστασία, υπερπροστασία, προστατευτικότητα, προστατευτικός, υπερπροστατευτικός, απροστάτευτος

ὑπεξαιρῶνται = ρ. ὑπεξαιρέω -ῶ (= βγάζω, πετώ, σκοτώνω), εξαφανίζονται, δολοφονούνται/ **N.E.** αίρεση, αιρετός (= εκλεγμένος), αιρετικός, αρχαιρεσίες (= εκλογές), προαίρεση, προαιρετικός, καθαίρεση (= αφαίρεση αξιώματος), εξαίρεση, αφαίρεση, διαιρώ, διαιρετέος, υπεξαίρεση (= κλοπή)

ἀκρατεῖς = πληθ. του επιθ. ὁ, ἡ ἀκρατής, τὸ ἀκρατές, ακόλαστοι, οι μη συγκρατημένοι/ **N.E.** κράτηση, κράτος, κρατικός, διακρατικός, ακρατής, ασυγκράτητος

ἀνδραποδώδεις = δουλοπρεπεῖς/ **N.E.** το ανδράποδο (= ο δούλος), εξανδραποδίζω (= υποδουλώνω και πουλώ τους αιχμαλώτους)

✓ Ερωτήσεις κατανόησης και ερμηνευτικής προσέγγισης

1. Ποιους τρέμουν οι τύραννοι περισσότερο απ' όλους και γιατί; Όταν εξοντώσουν αυτούς που φοβούνται, ποιοι άλλοι απομένουν στον κύκλο τους;
2. Μπορείς να σκεφτείς παραδείγματα τυράννων από την αρχαία ελληνική ιστορία ή ακόμα και σύγχρονων τυράννων; Πώς συμπεριφέρονται; Ποιας ποιότητας ανθρώπους έχουν δίπλα τους και γιατί;

2 > ΒΑΣΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΟΥ

Δεικτικές αντωνυμίες είναι οι εξής (βλ. Γρ. §223-224):

οὗτος, αὕτη, τοῦτο

ἐκεῖνος, ἐκείνη, ἐκεῖνο

ὅδε, ἥδε, τόδε (= αυτός εδώ, αυτός δα, ο εξής)

τοιόσδε, τοιάδε, τοιόνδε ή τοιοῦτος, τοιαύτη, τοιοῦτο(ν) (= τέτοιος)

τοσόσδε, τοσήδε, τοσόνδε ή τοσοῦτος, τοσαύτη, τοσοῦτο(ν)

τηλικόσδε, τηλικήδε, τηλικόνδε ή τηλικοῦτος, τηλικαύτη, τηλικοῦτο(ν) (= τόσο μεγάλος)

ΟΜΟΡΡΙΖΑ
- ΥΠΕΞΑΙΡΩΝΤΑΙ
- ΑΓΑΣΘΑΙ
- ΧΡΗΣΘΑΙ

ΠΟΙΟΣΩ
ΦΟΒΟΥΝΤΑΙ
ΟΙ ΤΥΡΑΝΝΟΙ;

ΔΕΙΚΤΙΚΕΣ
ΑΝΤΩΝΥΜΙΕΣ

Κτητικές αντωνυμίες είναι οι εξής (βλ. Γρ. §228-229):

Α΄ Για έναν κτήτορα

α΄ πρόσωπο: **έμός, ἐμή, ἐμόν** (= δικός **μου**, δική **μου**, δικό **μου**)

β΄ πρόσωπο: **σός, σή, σόν** (= δικός **σου**, δική **σου**, δικό **σου**)

γ΄ πρόσωπο: **ός, ή, όν** (= δικός **του**, δική **του**, δικό **του**)

Β΄ Για πολλούς κτήτορες

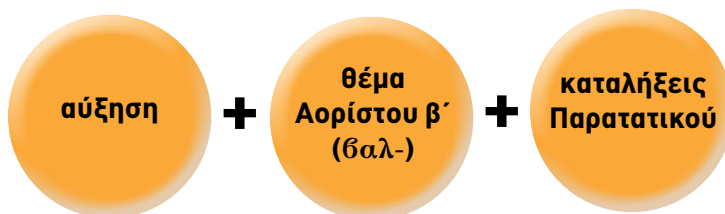
α΄ πρόσωπο: **ήμερος, ήμετέρα, ήμετερον** (δικός **μας**, δική **μας**, δικό **μας**)

β΄ πρόσωπο: **ύμερος, ύμετέρα, ύμετερον** (δικός **σας**, δική **σας**, δικό **σας**)

γ΄ πρόσωπο: **σφέτερος, σφετέρα, σφέτερον** (δικός **τους**, δική **τους**, δικό **τους**)

Αόριστος β΄ (βλ. Γρ. σ. 194-196)

ΑΟΡΙΣΤΟΣ → **ΑΟΡΙΣΤΟΣ Β΄**
N.E. έβαλ-α **A.E.** έβαλ-ον

■ Συμπληρώστε τον ακόλουθο πίνακα με τη βοήθεια της Γραμματικής.

α) Ενεργητικός Αόριστος β΄

Οριστική	Υποτακτική	Ευκτική	Προστακτική	Απαρέμφ.	Μετοχή
έ-βαλ-ον	βάλ-	βάλ-	—	βαλ-	βαλ-
έ-βαλ-	βάλ-	βάλ-	βάλ-		βαλ-
έ-βαλ-	βάλ-	βάλ-	βαλ-		βαλ-
έ-βάλ-	βάλ-	βάλ-	—		
έ-βάλ-	βάλ-	βάλ-	βάλ-		
έ-βαλ-	βάλ-	βάλ-	βαλ-		

β) Μέσος Αόριστος β΄

Οριστική	Υποτακτική	Ευκτική	Προστακτική	Απαρέμφ.	Μετοχή
έ-βαλ-όμην	βάλ-	βαλ-	—	βαλ-	βαλ-
έ-βάλ-	βάλ-	βάλ-	βαλ-		βαλ-
έ-βάλ-	βάλ-	βάλ-	βαλ-		βαλ-
έ-βαλ-	βαλ-	βαλ-	—		
έ-βάλ-	βάλ-	βάλ-	βάλ-		
έ-βάλ-	βάλ-	βάλ-	βαλ-		

ΠΡΟΣΟΧΗ!

- Το απαρέμφατο και η μετοχή τονίζονται πάντοτε στη λήγουσα (το απαρέμφατο με περισπωμένη και η μετοχή του αρσενικού με οξεία): *μαθεῖν, ἐλθεῖν - μαδών, ἐλθών.*
- Τα ρ. *ἔρχομαι, εὐρίσκω, λαμβάνω, λέγω* και *ὄρω*, στο **β' ενικό της Προστακτικής** τονίζονται στη λήγουσα: *ἐλθέ, εὐρέ, λαθέ, εἶπέ, ἰδέ* (αλλά: *ἄπελθε, ἔξευρε, παράλαθε, πρόειπε, πάριδε*).
- Το **β' ενικό πρόσωπο της Προστακτικής** στη μέση φωνή, αν είναι μονοσύλλαβο και σύνθετο με δισύλλαβη πρόθεση, ανεβάζει τον τόνο στην παραλήγουσα: (*ἔχομαι - ἐσχόμην*) *σχοῦ - παράσχου*, (*ἔπομαι - ἐσπόμην*) *σποῦ - ἐπίσπου*. Για άλλες παρατηρήσεις, βλ. Γρ. §312-314.

Ρήματα με Αόριστο β'

ἀμαρτάνω	ἤμαρτον	φέρω	ἤνεγκον
ἔρχομαι	ἤλθον	γίγνομαι	ἐγενόμην
θνήσκω	(ἀπ)έθανον	λείπω	ἔλιπον
λαμβάνω	ἔλαβον	μανθάνω	ἔμαθον
λέγω	εἶπον	ἄγω	ἤγαγον
πείθω	ἔπιθον	πίπτω	ἔπεσον
τυγχάνω	ἔτυχον	ὄρω	εἶδον
φεύγω	ἔφυγον	πάσχω	ἔπαθον

Το υποκείμενο του ρήματος

- Το υποκείμενο (Υ) του ρήματος είναι αυτό για το οποίο γίνεται λόγος στην πρόταση (βλ. Συντ. §7-8).
- Τίθεται σε πτώση **ονομαστική**, όπως και στη **N.E.**
- Μπορεί να είναι:
 - ουσιαστικό,**
 - επίθετο,**
 - αντωνυμία,**
 - αριθμητικό** (με ή χωρίς άρθρο),
 - μετοχή** (με άρθρο),
 - απαρέμφατο** (με άρθρο),
 - εμπρόθετος προσδιορισμός** (με ή χωρίς άρθρο),
 - επίρρημα** (με ή χωρίς άρθρο),
 - λέξη ή φράση** (με άρθρο),
 - δευτερεύουσα πρόταση.**
- **Παραλείπεται**, όταν το υποκείμενο είναι μία από τις προσωπικές αντωνυμίες (*ἐγώ, σύ, ἡμεῖς, ὑμεῖς*) ή όταν εννοείται εύκολα από τα συμφραζόμενα.

ΕΙΔΗ
ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΟΥ

- Όταν το Υ του ρήματος είναι ουδέτερου γένους και πληθυντικού αριθμού, το ρήμα τίθεται στο γ' ενικό πρόσωπο. Αυτή είναι η περίφημη **αττική σύνταξη**, αλλά δεν υφίσταται στη **N.E.**, βλ. Συντ. §14, π.χ. *Τὰ παιδιά παίζει.*

ΑΣΚΗΣΕΙΣ ΕΜΠΕΔΩΣΗΣ

1. Στις παρακάτω προτάσεις του κειμένου να εντοπίσετε το υποκείμενο των ρημάτων να γράψετε σε ποια από τις παραπάνω κατηγορίες ανήκει και να αποδώσετε τη φράση στη **N.E.**:
 - α) *Μὴ ἐπιθυμῆσθι τὸ πλῆθος ὑπ' αὐτῶν προστατεῖσθαι*
 - β) *Χαλεπὸν δ' ἐρῶ σοι καὶ ἄλλο πάθημα*
 - γ) *Τίνες ἄλλοι αὐτοῖς καταλείπονται χρῆσθαι*
2. Αναζητήστε τους τύπους του Αορίστου β' που υπάρχουν στο κείμενο. Έπειτα αναγνωρίστε τους γραμματικά και γράψτε τους αντίστοιχους τύπους του Αορίστου β' του ρ. *αἰσθάνομαι*.

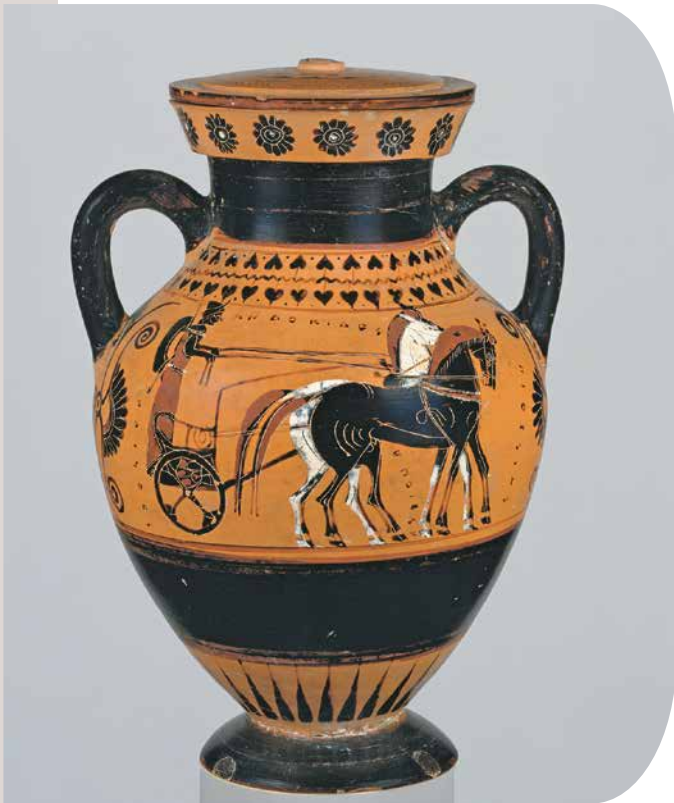
ΑΠΟ ΤΟ ΤΟΤΕ ΣΤΟ ΤΩΡΑ. ΚΕΙΜΕΝΑ ΚΑΙ ΕΙΚΟΝΕΣ

Το πραξικόπημα (των συνταγματαρχών του 1967) [...] ήταν απότοκο της αποτυχίας του αστικού πολιτικού προσωπικού να καταλήξει σε συναίνεση σχετικά με τη διαχείριση του εκδημοκρατισμού της χώρας. Οι πραξικοπηματίες, με άλλα λόγια, βρήκαν εύκολο πάτημα στη συνεχή πολιτική αναταραχή.

Στάθης Ν. Καλύβας (2015³). *Καταστροφές και Θρίαμβοι. Οι 7 Κύκλοι της Σύγχρονης Ελληνικής Ιστορίας*, μτφρ. Νίκος Ρούσσο, Παπαδόπουλος, σελ. 184

- Η αθηναϊκή δημοκρατία του 5ου αιώνα π.Χ. απειλήθηκε αρκετές φορές από συνωμοσίες ολιγαρχικών ομάδων, οι οποίες αποπειράθηκαν να εκμεταλλευτούν προς όφελός τους τις σοβαρές εσωτερικές αναταράξεις του πολιτικού συστήματος, ιδίως ύστερα από τις στρατιωτικές αποτυχίες των Αθηναίων κατά την καταληκτική φάση του Πελοποννησιακού Πολέμου (431 π.Χ.-404 π.Χ.). Προσπαθήστε να εντοπίσετε τις ομοιότητες μεταξύ αυτών των κρίσιμων γεγονότων για το δημοκρατικό πολίτευμα της αρχαίας Αθήνας με ιστορικά επεισόδια στα μέσα του εικοστού αιώνα, που προετοίμασαν την κατάλυση της δημοκρατίας το 1967 και την εγκαθίδρυση της δικτατορίας των Συνταγματαρχών στη χώρα μας.

- Ο αγγειογράφος Ανδοκίδης υπογράφει την παράσταση αυτού του αμφορέα, περίπου την ίδια εποχή που ο τύραννος Πεισίστρατος επιχειρεί να επιβάλει την εξουσία του στην Αθήνα για τρίτη φορά (545 π.Χ.) μέσα σε τέσσερις δεκαετίες, εκμεταλλευόμενος κυρίως έριδες και αντιπαλότητες μεταξύ άλλων ισχυρών πολιτικών ηγετών. Ο Πεισίστρατος φημίζεται επίσης για την ευφυέστατη επικοινωνιακή τακτική του, προκειμένου να εγκαθιδρύσει κάθε φορά την τυραννίδα στην πόλη των Αθηναίων. Συγκεντρώστε τέτοια επεισόδια έντονης θεατρικότητας από τη ζωή του Πεισίστρατου και προσπαθήστε να τα συγκρίνετε με ανάλογα περιστατικά της σύγχρονης πολιτικής ιστορίας, ελληνικής και παγκόσμιας.

Ερυθρόμορφος αμφορέας, πρώιμο έργο του αγγειογράφου Ανδοκίδα, περ. 540 π.Χ., που απεικονίζει αρματηλάτη, Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης της Νέας Υόρκης

5

ΕΝΟΤΗΤΑ

Για την ειρήνη

Τι θα μάθετε σε αυτήν την ενότητα:

- ο Ισοκράτης προτείνει την ιδέα της πανελληνίας ειρήνης
- τα φωνηεντόληκτα τριτόκλιτα ουσιαστικά
- τα μεταβατικά και αμετάβατα ρήματα
- τα μονόπτωτα και δίπτωτα ρήματα
- το άμεσο και έμμεσο αντικείμενο

Λέξεις-κλειδιά: Ισοκράτης, ειρήνη, φωνηεντόληκτα, αμετάβατα, μεταβατικά, μονόπτωτα, δίπτωτα ρήματα, άμεσο και έμμεσο αντικείμενο

1 > ΚΕΙΜΕΝΟ

Στον *Περί (τῆς) ειρήνης* λόγο του ο Ισοκράτης, μετά και την αρνητική, για τους Αθηναίους, έκβαση του Πρώτου Συμμαχικού Πολέμου (357–355 π.Χ.), επιχείρησε να πείσει τους συμπολίτες του να συνάψουν συνθήκη ειρήνης τόσο με τους αποστάτες συμμάχους τους όσο και με τις υπόλοιπες πόλεις, αποδεχόμενοι ακόμα και τους δυσμενείς όρους της ειρήνης του Ανταλκίδα (387 π.Χ.).

Φημι δ' οὖν χρῆναι ποιεῖσθαι τὴν εἰρήνην μὴ μόνον πρὸς Χίους καὶ Ῥοδίους καὶ Βυζαντίους, ἀλλὰ πρὸς ἅπαντας ἀνθρώπους, καὶ χρῆσθαι ταῖς συνθήκαις μὴ ταύταις αἷς νῦν τινες γεγράφασι, ἀλλὰ ταῖς γενομέναις μὲν πρὸς βασιλέα καὶ Λακεδαιμονίους, προστατούσαις δὲ τοὺς Ἕλληνας αὐτονόμους εἶναι καὶ τὰς φρουρὰς ἐκ τῶν ἄλλοτριῶν πόλεων ἐξίεναι καὶ τὴν αὐτῶν ἔχειν ἐκάστους. Τούτων γὰρ οὔτε δικαιότερας εὐρήσομεν οὔτε μᾶλλον τῇ πόλει συμφερούσας.

Ισοκράτης, *Περί (τῆς) ειρήνης* 16

Ἄρης και Αφροδίτη ως αλληγορία της Ειρήνης του Γάλλου ζωγράφου L. J. F. Lagrenée (1725-1805), Μουσείο Getty

ΟΙΚΙΑΚΗ ΖΩΗ
ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

✓ Γλωσσικές παρατηρήσεις

φημί = λέω, ισχυρίζομαι (θ. **-φη, -φα**)/ **N.E.** φήμη, φημισμένος, άφατος, διαφήμιση, δυσφήμιση, δυσφημιστικός, καταφατικός, αποφατικός (= αρνητικός), εύφημος, κακόφημος

χρῆναι > απαρ. του απρόσωπου ρ. **χρή** = πρέπει/ **N.E.** χρέος, χρεία, αχρείος

χρησθαι > **χρήομαι-ῶμαι** + **δοτ.** = χρησιμοποιώ κάτι/ **N.E.** χρήση, χρήμα, χρήσιμος, χρηστικός, χρησιμότητα, χρηματιστήριο, χρηματοοικονομικά, κατάχρηση, καταχρηστικός

αἷς = ταύταις ἄς (έλξη του αναφορικού), βλ. *Συντ.* σ. 107

ἐξίεναι > **ἐξιμι** (*ἐκ-εἶμι*) ή **ἐξέρχομαι** (*ἐκ-ἔρχομαι*) = βγαίνω έξω (θ. **-ιτ**)/ **N.E.** ιταμός (= αναιδής, ποταπός), εισιτήριο, εξιτήριο, αμαξιτός

τὴν αὐτῶν = *τὴν φρουρὰν ἐαυτῶν*

✓ Ερωτήσεις κατανόησης και ερμηνευτικής προσέγγισης

1. Ο Ισοκράτης θεωρείται ο ένθερμος εισηγητής της Πανελληνίας Ιδέας. Μπορείτε να βρείτε στοιχεία του κειμένου, τα οποία θεμελιώνουν το όραμά του για πανελλήνια ένωση και συνεργασία;
2. Ο ρήτορας Δημοσθένης, από την άλλη πλευρά, αφενός θεωρεί ότι αυτό το όραμα του Ισοκράτη υποβαθμίζει τον ρόλο της Αθήνας στην Ελλάδα, και αφετέρου ανησυχεί και υποπεύεται ότι η πραγμάτωση της Πανελληνίας Ιδέας δεν μπορεί παρά να επιφέρει την υποταγή της Αθήνας στον Μακεδόνα βασιλιά Φίλιππο. Φανταστείτε έναν ρητορικό αγώνα ανάμεσα στον Ισοκράτη και στον Δημοσθένη και σκηνοθετήστε τον στην τάξη. Μπορείτε να ζητήσετε από τους συμμαθητές σας να αξιολογήσουν (λ.χ. να βαθμολογήσουν από το 1-10) την επιχειρηματολογία του Ισοκράτη και την αντεπιχειρηματολογία του Δημοσθένη, ώστε έτσι να αναδειχθεί ο νικητής αυτού του αγώνα λόγων.

2 > ΒΑΣΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΟΥ

Φωνηεντόληκτα ουσιαστικά γ' κλίσης

Η **γ' κλίση** περιλαμβάνει **φωνηεντόληκτα** (*τῆς πόλε-ως*) και **συμφωνόληκτα** (*τοῦ κή-ρουκ-ος*) ουσιαστικά.

Τα φωνηεντόληκτα ουσιαστικά διακρίνονται σε:

α. μονόθεμα: **-εύς**, π.χ. *ὁ ἰππεύς, τοῦ ἰππέ-ως*

-ως, π.χ. *ὁ ἥρως, τοῦ ἥρω-ος*

-υς, π.χ. *ὁ στάχυς, τοῦ στάχυ-ος, ἡ δρυς, τῆς δρυ-ὸς*

Επίσης μοναδικά μονόθεμα είναι: **ὁ βοῦς, τοῦ βο-ὸς** και **ἡ γραῦς, τῆς γρα-ὸς**

β. διπλόθεμα: **-ις, -εως**, π.χ. *ἡ πόλις, τῆς πόλε-ως*

-υς, -εως, π.χ. *ὁ πέλεκυς, τοῦ πελέκε-ως*

-υ, -εως, π.χ. *τὸ ἄστυ, τοῦ ἄστε-ως*

	Ενικός αριθμός	Πληθυντικός αριθμός
ονομ.	ὁ ἵππεύς	οἱ ἵππεῖς
γεν.	τοῦ ἵππέως	τῶν ἵππέων
δοτ.	τῷ ἵππεϊ	τοῖς ἵππεῦσι(ν)
αιτ.	τὸν ἵππέα	τούς ἵππέας
κλητ.	ῶ ἵππεῦ	ῶ ἵππεῖς

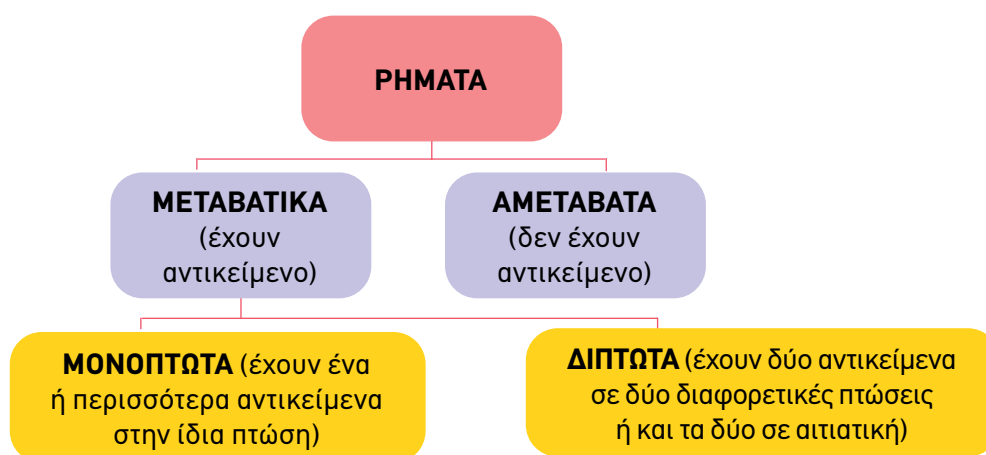
	Ενικός αριθμός	Πληθυντικός αριθμός
ονομ.	ἡ πόλις	αἱ πόλεις
γεν.	τῆς πόλεως	τῶν πόλεων
δοτ.	τῇ πόλει	ταῖς πόλεσι(ν)
αιτ.	τήν πόλιν	τάς πόλεις
κλητ.	ῶ πόλι	ῶ πόλεις

Επικοινωνούμε κάθε στιγμή, μιλώντας με τις ρίζες μας.
Τις ρίζες μας που βρίσκονται εκεί: στα Αρχαία. **Οδυσσέας Ελύτης**

Αντικείμενο (βλ. Συντ. §49-61)

- Όπως στη **Ν.Ε.**, έτσι και στην **Α.Ε.**, τα **μεταβατικά** ρήματα έχουν αντικείμενο, που μπαίνει πάντα στις πλάγιες πτώσεις (**γενική, δοτική, αιτιατική**).
- Τα **μεταβατικά** ρήματα διακρίνονται σε **μονόπτωτα** και **δίπτωτα**.
- Τα **μονόπτωτα** ρήματα παίρνουν ένα αντικείμενο σε **μία** από τις πλάγιες πτώσεις (δηλαδή ή στη γενική ή στη δοτική ή στην αιτιατική), ενώ τα **δίπτωτα** ρήματα παίρνουν δύο αντικείμενα:

Π.χ. *Οἱ τοξόται ἐπληξαν πολλοὺς ἐχθρούς. Οὐ τοῦτο ἐρωτῶ σε.*
Ἀγασίλαος οὐ χρημάτων ἐφείδετο. Ἄνδρῶν τήνδε τὴν πόλιν ἐκένωσε.
Τοῖς νόμοις πείθεσθε, ῶ νεανίαί. Διδάσκουσι τοὺς παῖδας σωφροσύνην.

ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ

ΜΟΝΟΠΤΩΤΑ ΡΗΜΑΤΑ

Αντικείμενο σε γενική δέχονται:

- όσα ρήματα δηλώνουν **μνήμη, φροντίδα, απομάκρυνση, έναρξη, εξουσία, συμμετοχή, επιθυμία, αίσθηση, επιτυχία, σύγκριση και τα αντίθετά τους.**

Π.χ. *Ἀχιλλέως καὶ Πατρόκλου μέμνησθε.*

- **Σύνθετα** με τις προθέσεις *ἀπό, ἐκ, κατά, πρό, ὑπέρ.*

Π.χ. *Ὑπερορᾷ (= περιφρονεῖ) τῶν καθεστώτων νόμων.*

Αντικείμενο σε δοτική δέχονται:

- ρήματα που σημαίνουν **φιλία, υποταγή, προσέγγιση, ακολουθία, ομοιότητα, συμφωνία.**

Π.χ. *Ὅμοιος ὁμοίῳ ἀεὶ πελάζει.*

- Ρήματα που είναι σύνθετα με τις προθέσεις *ἐν, ἐπί, παρά, περί, πρὸς, σύν, ὑπὸ* ή το επίρρημα *ὁμοῦ.*

Π.χ. *Οὐκ ἐνέμεινε τοῖς ὅρκοις καὶ ταῖς σπονδαῖς.* **Ν.Ε.:** Οι παραπάνω κατηγορίες ρημάτων συντάσσονται με αιτιατική ή εμπρόθετο προσδιορισμό σε θέση αντικειμένου και σπάνια με γενική: • **Πολεμά τους εχθρούς. Μοιάζει του παππού του (ή: στον παππού του).**

Αντικείμενο σε αιτιατική δέχονται:

- όσα ρήματα σημαίνουν **ωφέλεια, ευεργεσία** και τα αντίθετά τους.

Π.χ. *Ὁ ἥλιος θερμαίνει τὴν γῆν.*

- **Σύστοιχο αντικείμενο** λέγεται το αντικείμενο που προέρχεται ετυμολογικά από την ίδια **τη ρίζα** του ρήματος της πρότασης ή από ρίζα συγγενικού ρήματος,

Π.χ. *Ἀγωνίζομαι τοῦτον τὸν ἀγῶνα.*

Συνήθως το **σύστοιχο** αντικείμενο συνοδεύεται από έναν **επιθετικό** προσδιορισμό. Πολλές φορές παραλείπεται το σύστοιχο αντικείμενο και μένει μόνο ο επιθετικός προσδιορισμός, συνήθως σε ουδέτερο γένος και αριθμό πληθυντικό.

Π.χ. *πάσχουσιν μέγα* (επιθ. προσδ.) *πάδος > πάσχουσιν μέγα.*

τὴν πόλιν Κριτίας οὐ μικρὰς βλάβας ἔβλαψε > οὐ μικρὰ ἔβλαψε.

ΔΙΠΤΩΤΑ ΡΗΜΑΤΑ

- **με δύο αιτιατικές** (άμεσο αντικείμενο το έμπυχο και έμμεσο το άψυχο): *διδάσκω, ἐνδύω, ἐρωτῶ* κ.λπ.

Π.χ. *Οὗτος διδάσκει τοὺς νέους φιλοσοφίαν.*

- **με αιτιατική (άμεσο) και γενική (έμμεσο)** όσα σημαίνουν: *ἀκούω, λαμβάνω, γεμίζω* κ.λπ., σύνθετα με τις προθέσεις *ἀπό, ἐκ, πρό, κατά.*

Π.χ. *Ἀκούουσι τοῦ βασιλέως τὸ κήρυγμα.*

- **με αιτιατική (άμεσο) και δοτική (έμμεσο)** όσα σημαίνουν: *λέγω, δίδωμι, δεικνύω, ὑπισχνοῦμαι* κ.λπ., σύνθετα με τις προθέσεις *ἐν, σύν.*

Π.χ. *Δεικνύει τοῖς μαθηταῖς τὰς ἀποδείξεις.*

- **με γενική (άμεσο) και δοτική (έμμεσο)** όσα σημαίνουν: *μετέχω, μεταδίδωμι, φθονῶ* (= αρνούμαι από φθόνο) κ.λπ.
Π.χ. *Μή μοι φθονήσης τοῦ μαθήματος.*

ΑΣΚΗΣΕΙΣ ΕΜΠΕΔΩΣΗΣ

1. Αφού βρείτε τα τριτόκλιτα φωνηεντόληκτα ουσιαστικά που υπάρχουν στο κείμενο, να γράψετε τις πλάγιες πτώσεις τους στον ενικό και στον πληθυντικό αριθμό.
2. Στις παρακάτω προτάσεις να βρείτε ποια ρήματα είναι μεταβατικά, αμετάβατα, μονόπρωτα και δίπρωτα (Προσοχή στα άμεσα, έμμεσα και σύστοιχα αντικείμενα!).
 - α. *Ἀναβαίνει οὖν Κῦρος ἔχων ὀπίτας καὶ ἰππεῖς.*
 - β. *Ἀναμείναντες ἔτι νύκτα ἐχώρουν ἐκ τῶν οἰκιῶν ἐπ' αὐτούς.*
 - γ. *Οὐ παραδίδομεν ὑμῖν τὰ ὄπλα.*
 - δ. *Οὗτος θούλεται διδάσκειν σε τὴν στρατηγίαν.*
 - ε. *Σωκράτης λέγει σοφά.*
 - στ. *Μετεσχῆκαμεν ὑμῖν ἱερῶν τῶν σεμνοτάτων.*

Ἀς συνοψίσουμε τι μάθαμε σε αυτήν την ενότητα

- Ο Ισοκράτης υποστηρίζει τη σύναψη της
- Τα φωνηεντόληκτα ουσιαστικά της γ' κλίσης διακρίνονται σε και
- Τα ρήματα που έχουν αντικείμενο ονομάζονται Αυτά που δεν έχουν αντικείμενο λέγονται
- Τα μεταβατικά ρήματα που έχουν αντικείμενο σε μία από τις πλάγιες πτώσεις (γενική ή δοτική ή αιτιατική) λέγονται
- Τα μεταβατικά ρήματα που έχουν αντικείμενα σε δύο όμοιες (αιτιατική και αιτιατική) ή διαφορετικές μεταξύ τους πλάγιες πτώσεις ονομάζονται
- Αντικείμενο σε γενική παίρνουν τα μονόπρωτα ρήματα που δηλώνουν..... ή ή ή τα σύνθετα με τις προθέσεις ή ή
- Αντικείμενο σε δοτική παίρνουν τα μονόπρωτα ρήματα που δηλώνουν ή ή τα σύνθετα με τις προθέσεις και
- Το δίπρωτο ρήμα *διδάσκω* έχει ένα άμεσο αντικείμενο σε πτώση και ένα έμμεσο αντικείμενο σε πτώση
- Τα ρήματα που δηλώνουν προσφορά ή παροχή παίρνουν ένα άμεσο αντικείμενο σε πτώση και ένα έμμεσο σε πτώση

ΑΠΟ ΤΟ ΤΟΤΕ ΣΤΟ ΤΩΡΑ. ΚΕΙΜΕΝΑ ΚΑΙ ΕΙΚΟΝΕΣ

Κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Σοβιετική Ένωση ενεπλάκησαν σε έναν κλασικό ανταγωνισμό εξοπλισμών, αναπτύσσοντας ολοένα και περισσότερο τεχνολογικά πολύπλοκα πυρηνικά όπλα και μέσα μεταφοράς των όπλων αυτών. Ήταν μια υπόθεση ανταγωνισμού στο πεδίο αύξησης της ισχύος.

Samuel P. Huntington (2016⁵), *Η Σύγκρουση των Πολιτισμών και ο Ανασχηματισμός της Παγκόσμιας Τάξης*, μτφρ. Σήλια Ριζοθανάση, Πατάκης, σελ. 243

- Στις στρατιωτικές σχολές πολλών χωρών διδάσκεται η θρυλική πολεμική σύγκρουση μεταξύ Αθηναίων και Λακεδαιμονίων, ο Πελοποννησιακός Πόλεμος (431 π.Χ. – 404 π.Χ.), η οποία προσφέρει διαφωτιστικές αναλογίες με τον Ψυχρό Πόλεμο μεταξύ Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής και Σοβιετικής Ένωσης μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Αφού συμβουλευτείτε βιβλία Ιστορίας και συγκεντρώσετε σχετικά στοιχεία από το διαδίκτυο, συζητήστε τις πιθανές αναλογίες. Μπορείτε να εντοπίσετε πολιτικές και πολιτισμικές αντιπαλότητες μεταξύ των δύο αντιμαχόμενων πλευρών και στην αρχαιότητα και στη σύγχρονη εποχή;

- Ο κορυφαίος κωμικός ποιητής της αρχαιότητας Αριστοφάνης συνέθεσε έργο με τίτλο *Ειρήνη*, το οποίο παραστάθηκε το 421 π.Χ. στα Μεγάλα Διονύσια της Αθήνας. Στην κωμωδία αυτή η Ειρήνη, που απεικονίζεται ως ένα τεράστιο άγαλμα, πιθανώς όπως το μαρμάρινο άγαλμα της διπλανής φωτογραφίας, είναι φυλακισμένη μέσα σε σπηλιά, ενώ την ίδια στιγμή ο Πόλεμος παραμένει μόνος κυρίαρχος και ρημάζει τα πάντα στην Ελλάδα. Διαβάστε την κωμωδία του Αριστοφάνη και συζητήστε με τους/τις συμμαθητές/τριές σας τρόπους υπέρβασης του πολέμου μέσα από φιλειρηνικές δράσεις και πρωτοβουλίες των νέων.

- Προσπαθήστε επίσης να μεταφράσετε την αριστοφανική διαπίστωση *μιαρὸν τὸ χοῆμα καὶ κάκοσμον καὶ βορόν* [= λαίμαργο] (*Ειρήνη*, στ. 38). Ποια είναι η γνώμη σας;

Άγαλμα Ειρήνης και Πλούτου (Ρωμαϊκό αντίγραφο πρωτότυπου έργου του 370 π.Χ.), Γλυπτοθήκη Μονάχου

ΤΟ ΜΙΑΣΜΑ
ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ
ΕΛΛΑΔΑ

6

ΕΝΟΤΗΤΑ

Απληστία, ένα ολέθριο κακό

Τι θα μάθετε σε αυτήν την ενότητα:

- την άποψη του Αντισθένη σχετικά με τη φτώχεια και τον πλούτο
- τις προσωπικές αντωνυμίες
- τα απρόσωπα ρήματα και τις απρόσωπες εκφράσεις
- την απρόσωπη σύνταξη
- τα είδη της δοτικής προσωπικής

Λέξεις-κλειδιά: πλούτος, φτώχεια, προσωπικές, κτητικές, δεικτικές αντωνυμίες, απρόσωπη σύνταξη, δοτική προσωπική

1 > ΚΕΙΜΕΝΟ

Στο Συμπόσιον του Ξενοφώντα η συζήτηση έχει φτάσει στο θέμα του πλούτου. Ένας από τους συνομιλητές, ο Αντισθένης, αν και φτωχός, δηλώνει ότι δεν επιθυμεί να γίνει πλούσιος. Ο Σωκράτης απορεί τάχα με τη στάση του αυτή και τότε εκείνος δίνει την ακόλουθη εξήγηση.

“Οτι νομίζω, ὅ ἄνδρες, τοὺς ἀνθρώπους οὐκ ἐν τῷ οἴκῳ τὸν πλοῦτον καὶ τὴν πενίαν ἔχειν ἀλλ’ ἐν ταῖς ψυχαῖς. Ὅρῳ γὰρ πολλοὺς μὲν ιδιώτας, οἱ πάνυ πολλὰ ἔχοντες χρήματα οὕτω πένεσθαι ἠγοῦνται ὥστε πάντα μὲν πόνον, πάντα δὲ κίνδυνον ὑποδύονται, ἐφ’ ᾧ πλείω κτήσονται, οἷδα δὲ καὶ ἀδελφοὺς, οἱ τὰ ἴσα λαχόντες ὁ μὲν αὐτῶν τάρκουντα ἔχει καὶ περιττεύοντα τῆς δαπάνης, ὁ δὲ τοῦ παντός ἐνδεΐται· αἰσθάνομαι δὲ καὶ τυράννους τινάς, οἱ οὕτω πεινῶσι χρημάτων ὥστε ποιῶσι πολὺ δεινότερα τῶν ἀπορωτάτων.

Ξενοφώντας, Συμπόσιον 4.34-36

Χαρακτικό που απεικονίζει την Απληστία από τον Γάλλο καλλιτέχνη Jacques Callot (1592-1635), Εθνική Πινακοθήκη Τέχνης της Ουάσιγκτον

ΣΥΜΠΟΣΙΑ

Η ΠΕΡΙΟΥΣΙΑ ΣΤΗΝ
ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΔΑ

✓ Γλωσσικές παρατηρήσεις

ιδιώτας = απλούς πολίτες/ **N.E.** ιδιωτεύω, ιδιωτεία, ιδιοκατοίκηση

ὑποδύονται = ρ. ὑποδύω (= βάζω, φορώ), αναλαμβάνουν/ **N.E.** δύση, δυτικός, ανάδυση, αναδυομένη (Αφροδίτη), κατάδυση

τὰ ἴσα λαχόντες = μολονότι πήραν ἴση κληρονομιά/ **N.E.** λαχνός, λαχείο, λαχειοφόρος (αγορά), επιλαχόντες, λαχειοπώλης

ὁ δὲ ἐνδεΐται = ρ. ἐνδέω, από τον άλλον όμως λείπουν τα πάντα/ **N.E.** δέηση, δεητικός

✓ Ερωτήσεις κατανόησης και ερμηνευτικής προσέγγισης

1. Τι εννοεί ο Αντισθένης, όταν λέει ότι τόσο ο πλούτος όσο και η φτώχεια δεν βρίσκονται στο σπίτι αλλά στην ψυχή μας; Συμφωνείτε με την άποψή του;
2. Πού οδηγεί τον άνθρωπο η πλεονεξία; Θα μπορούσατε να χαρακτηρίσετε τη σύγχρονη εποχή ως εποχή απληστίας; (Μπορείτε να τεκμηριώσετε τη θέση σας με παραδείγματα).

2 > ΒΑΣΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΟΥ

Απρόσωπη σύνταξη (βλ. Συντ. §73)

■ Απρόσωπα ρήματα

π.χ. *χρή* (= πρέπει),
δεῖ (= πρέπει, είναι ανάγκη, αρμόζει),
μέλλει (= πρόκειται, είναι πιθανό, είναι ορισμένο),
ἔξεστι (= είναι δυνατό),
ἀγγέλλεται, *ἀρκεῖ* (= είναι αρκετό).

δοκεῖ (= φαίνεται καλό, αποφασίζεται),
ἔστι – *ἔνεστι* – *πάρεστι* (= είναι δυνατό),
ἐγγωρεῖ (= επιτρέπεται),
ἐνδέχεται, *λέγεται*, *νομίζεται*, *ὁμολογείται*, *πρέπει*, *προσῆκει* (= αρμόζει, ταιριάζει), *συμβαίνει*, *συμφέρει*, *φαίνεται*

■ Απρόσωπες εκφράσεις

Ουδέτερο ουσιαστικού ή επιθέτου ή μετοχής + *ἐστί*

π.χ. *ἀγαθόν ἐστί* (= είναι καλό),
ἄδηλόν ἐστί (= δεν είναι φανερό),
ἀναγκαῖον ἐστί, *ἀνάγκη ἐστί*,
θαυμαστόν ἐστί, *καλόν ἐστί*,
κίνδυνός ἐστί, *λόγος ἐστί* (= λέγεται, υπάρχει φήμη), *ἄξιόν ἐστί* (= αξίζει),
δεινόν ἐστί (= είναι φοβερό, παράλογο),

δέον ἐστί (= πρέπει), *δέος ἐστί* (= υπάρχει φόβος), *δῆλον ἐστί*, *δίκαιόν ἐστί*, *εἰκός ἐστί* (= είναι φυσικό), *νόμος ἐστί*, *ῥᾶδιόν ἐστί* (= είναι εύκολο), *σαφές ἐστί*, *φανερόν ἐστί*, *χρήσιμόν ἐστί*, *χαλεπόν ἐστί* (= είναι δύσκολο), *χρεών ἐστί* (= είναι αναγκαίο, μοιραίο) κ.ά.

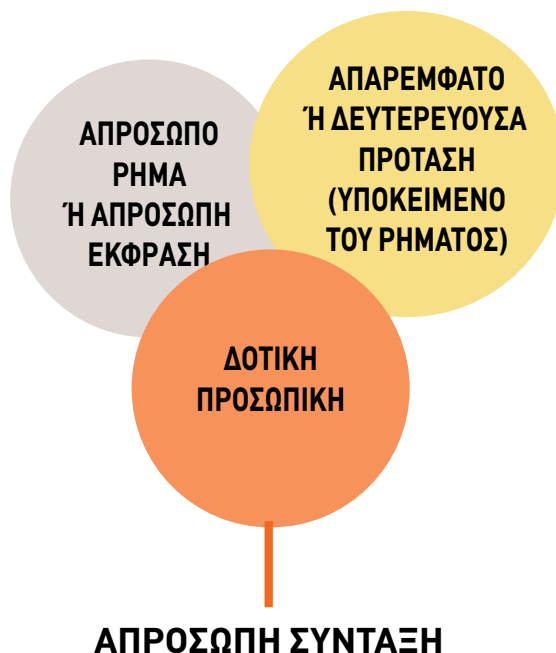
ΟΜΟΡΡΙΖΑ
- ΛΑΓΧΑΝΩ
- ΑΙΣΘΑΝΟΜΑΙ

ΑΠΛΗΣΤΙΑ: ΕΝΑ
ΟΛΕΘΡΙΟ ΚΑΚΟ

ΑΠΡΟΣΩΠΗ
ΣΥΝΤΑΞΗ

N.E. Πρέπει να συναναστρέφομαι τους φίλους.

A.E. Δεῖ ὁμιλεῖν τοῖς φίλοις.

(απρόσωπο ρήμα + απαρέμφατο ως υποκείμενο του ρήματος + αντικείμενο του απαρεμφάτου)

Τα είδη της δοτικής προσωπικής (βλ. Συντ. §53)

1. Κτητική

n.x. Οὐκ ἔστι μοι κτῆμα οὐδέν.

2. Χαριστική

n.x. Καί μοι τὴν γραφὴν ἀνάγνωθι.

3. Αντιχαριστική

n.x. Μεγάλων πραγμάτων καιροὶ (= ευκαιρίες) προεῖνται (= ἔχουν χαθεῖ) τῇ πόλει.

4. Ηθική

n.x. Ἐφοβεῖτο ὁ Κῦρος, μὴ αὐτῷ ἀποθάνοι ὁ πάππος.

5. Κρίνοντος προσώπου

n.x. Τεκμήριόν μοι τούτου ἰκανόν ἔστι τόδε.

6. Ενεργούντος προσώπου

n.x. Ὁμολογεῖται ἡμῖν τοὺς πρέσβεις ὑποδέχεσθαι.

7. Δοτική προσωπική (κοντά σε απρόσωπο ρήμα ή απρόσωπη έκφραση)

n.x. Δίκαιόν ἔστιν τοῖς πολίταις πᾶσι βουλευέσθαι.

Προσωπικές αντωνυμίες

- Συμπληρώστε τον ακόλουθο πίνακα με τη βοήθεια της Γραμματικής (§221-222).

	α' πρόσωπο		β' πρόσωπο	
	Ενικός αρ.	Πληθ. αρ.	Ενικός αρ.	Πληθ. αρ.
ονομ.	ἐγὼ		σύ	
γεν.				
δοτ.				
αιτ.				
κλητ.				

γ' πρόσωπο	
Ενικός αρ.	Πληθ. αρ.

ΑΣΚΗΣΗ ΕΜΠΕΔΩΣΗΣ

- Προσπαθήστε να βρείτε, όπου τυχόν υπάρχει, το απρόσωπο ρήμα ή την απρόσωπη έκφραση, το υποκείμενό του/της και το είδος της δοτικής προσωπικής στις ακόλουθες προτάσεις:

- Ἐπαίσχυντόν ἐστιν ἡμῖν ἠτῶσθαι ἐν τῷ πολέμῳ.
- Μέχρι τοῦ χωρίου τούτου ἦν πάροδος τοῖς Λακεδαιμονίοις.
- Διέφθαρτο τοῖς Πέρσαις ἡ ἐλπίς.
- Πᾶς ἀνὴρ τοῖς φίλοις καὶ αὐτῷ πονεῖ.
- Δοκεῖ τοῦτο τοῖς εὖ φρονοῦσι.
- Τοῖς τε νῦν καὶ τοῖς ἔπειτα θανατοσθόμεθα.
- Ἔδοξεν αὐτοῖς προΐεναι (= να προχωρήσουν).
- Ἔξεστιν ὑμῖν εὐδαίμοσι γενέσθαι.

Ας συνοψίσουμε τι μάθαμε σε αυτήν την ενότητα

- Ο Ξενοφώντας ισχυρίζεται ότι ο πλούτος δεν βρίσκεται στα σπίτια και στα χρήματα, αλλά στην
- Τα απρόσωπα ρήματα και οι απρόσωπες εκφράσεις έχουν ως υποκείμενο είτε
- Η δοτική που υπάρχει κοντά στο απρόσωπο ρήμα ή στην απρόσωπη έκφραση ονομάζεται δοτική
- Κοντά σε δοξαστικά (= δηλώνουν κρίση) ρήματα η δοτική συντάσσεται ως
- Κοντά σε παθητικά ρήματα συντελικών χρόνων η δοτική συντάσσεται ως

**Πρέπει να σπουδάσουμε καλύτερα την αρχαία
για να καταλάβουμε την ιστορική αξία της δημοτικής.**

Γιάννης Ψυχάρης

ΑΠΟ ΤΟ ΤΟΤΕ ΣΤΟ ΤΩΡΑ. ΚΕΙΜΕΝΑ ΚΑΙ ΕΙΚΟΝΕΣ

Σε τελική ανάλυση, η οικονομική ενίσχυση της (αθηναϊκής) πόλης συνεπαγόταν μια αναπόφευκτη προσωπική θυσία: τα χρήματα που ξοδεύονταν για την πόλη αφαιρούνταν άμεσα από τα χρήματα που προορίζονταν για ιδιωτική κατανάλωση· αντίθετα, η προσφορά στρατιωτικής υπηρεσίας, εάν κανείς επέστρεφε ζωντανός, ίσως και να μην «κόστιζε» τόσο πολύ.

Matthew R. Christ (2018), *Ο Κακός Πολίτης στην Κλασική Αθήνα*, μτφρ. Μαργαρίτα Μηλιώρη, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, σελ. 320

- Στην αρχαία Αθήνα οι εύποροι πολίτες καλούνταν συχνά να συμβάλουν οικονομικά σε διάφορους τομείς της ζωής της πόλης, σε καιρό ειρήνης, αλλά και πολέμου, και μάλιστα η απόπειρα απόκρυψης εισοδημάτων και η ηθελημένη φοροδιαφυγή αντιμετωπιζονταν με ιδιαίτερη αυστηρότητα. Σύμφωνα με τα ήθη της εποχής κακός πολίτης θεωρείται όχι μόνον αυτός που αποφεύγει τη στράτευση, αλλά κι αυτός που δεν αναλαμβάνει τις οικονομικές υποχρεώσεις του έναντι της πατρίδας του. Ποια είναι η άποψή σας για το φαινόμενο της φοροδιαφυγής και της φοροαποφυγής τότε και τώρα; Οργανώστε συζήτηση στην τάξη υπό μορφή ρητορικού αγώνα αναφορικά με τη διαπίστωση του M. R. Christ ότι κάποιοι Αθηναίοι πολίτες προτιμούσαν να πολεμήσουν παρά να προσφέρουν μέρος της περιουσίας τους σε εισφορές. Κρίνετε τα επιχειρήματα υπέρ και κατά αυτής της στάσης.

ΓΛΩΣΣΑΡΙ
ΜΕ ΤΑ ΟΝΟΜΑΤΑ
ΤΩΝ ΕΠΙΚΩΝ ΗΡΩΩΝ

- Αυτή η πήλινη πινακίδα του 5ου αιώνα π.Χ. αναπαριστά με αξιοθαύμαστη αισθαντικότητα τη συνάντηση του Οδυσσέα με την Πηνελόπη στο ανάκτορο της Ιθάκης ενώπιον πιστών συγγενών και φίλων. Οι άπληστοι μνηστήρες κατασπαταλούν ασύδοτα το βιος του βασιλικού οίκου, ενώ η πιστή Πηνελόπη θλίβεται βαθιά για το κατόντημα της οικογένειάς της. Αφού λάβετε υπόψη την ομηρική *Οδύσσεια*, κυρίως τη ραψωδία σ, συζητήστε στην τάξη τις ολέθριες συνέπειες της πλεονεξίας στην ανθρώπινη κοινωνία. Επίσης, προσπαθήστε να εντοπίσετε στην παρακάτω πινακίδα τα ακόλουθα μυθικά πρόσωπα: Λαέρτης, Τηλέμαχος και Εύμαιος.

Πήλινη πινακίδα που απεικονίζει τον ερχομό του Οδυσσέα στην Ιθάκη, περ. 460-450 π.Χ., Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης της Νέας Υόρκης

7

ΕΝΟΤΗΤΑ

Δυσοίωνα μέρα για τους Έλληνες

Τι θα μάθετε σε αυτήν την ενότητα:

- ποια απόφαση των Αθηναίων συνέβαλε στο να οδηγηθεί ολόκληρη η Ελλάδα σε μεγάλες συμφορές
- τα συμφωνόληκτα τριτόκλιτα ουσιαστικά
- τι δηλώνουν οι πλάγιες πτώσεις, όταν χρησιμεύουν ως επιρρηματικοί προσδιορισμοί

Λέξεις-κλειδιά: Αρχίδαμος, εμφύλιος πόλεμος, επιρρηματικοί προσδιορισμοί, γενική, δοτική, αιτιατική

1 > ΚΕΙΜΕΝΟ

Ο Αρχίδαμος, ο βασιλιάς της Σπάρτης, πριν εισβάλει με τον στρατό του στην Αττική το 431 π.Χ., έστειλε τον Μελήσιππο στην Αθήνα, για να διαμηνύσει στους Αθηναίους σε ποιες υποχωρήσεις θα έπρεπε να προβούν, αν ήθελαν να αποφευχθεί ο πόλεμος. Οι Αθηναίοι όχι μόνο δεν δέχτηκαν στην πόλη τους τον απεσταλμένο του Αρχίδαμου, αλλά τον διέταξαν κιόλας να εγκαταλείψει αυθημερόν τα σύνορα της Αττικής.

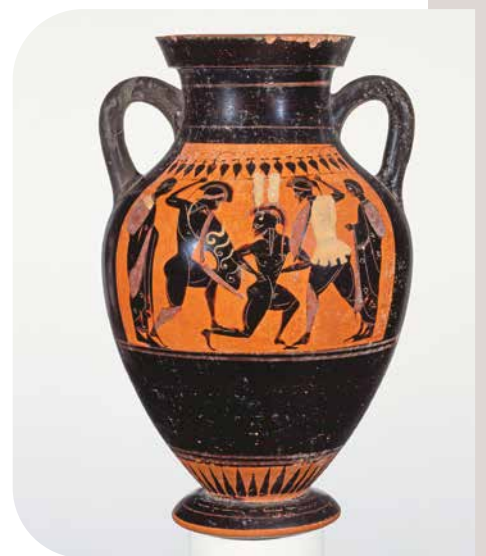
Οί δὲ οὐ προσεδέξαντο αὐτὸν ἐς τὴν πόλιν οὐδ' ἐπὶ τὸ κοινόν· ἦν γὰρ Περικλέους γνώμη πρότερον νενικηκυῖα κήρυκα καὶ πρεσβείαν μὴ προσδέχεσθαι Λακεδαιμονίων ἐξεστρατευμένων· ἀποπέμπουσιν οὖν αὐτὸν πρὶν ἀκοῦσαι καὶ ἐκέλευον ἐκτὸς ὄρων εἶναι αὐθημερόν, τό τε λοιπὸν ἀναχώρησαντας ἐπὶ τὰ σφέτερα αὐτῶν, ἦν τι βούλωνται, πρεσβεύεσθαι. Ξυμπέμπουσί τε τῷ Μελησίππῳ ἀρωγούς, ὅπως μηδενὶ ξυγγένηται. Ὁ δ' ἐπειδὴ ἐπὶ τοῖς ὀρίοις ἐγένετο καὶ ἔμελλε διαλύσεσθαι, τοσόνδε εἰπὼν ἐπορεύετο ὅτι ἤδε ἡ ἡμέρα τοῖς Ἑλλησι μεγάλων κακῶν ἄρξει.'

Θουκυδίδης, Ἱστορία 2.12.2-4

Αττικός μελανόμορφος αμφορέας που απεικονίζει μονομαχία, περ. 550 π.Χ., Μουσείο Getty

ΟΙ ΠΡΕΣΒΕΙΣ
ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ
ΕΛΛΑΔΑ

✓ Γλωσσικές παρατηρήσεις

τὸ κοινὸν = οι ἄρχοντες, οι ασχολούμενοι με τα κοινά/ **N.E.** κοινοτικός, κοινότητα, διακοινοτικός, κοινωφελής, κοινοτάρχης

Λακεδαιμονίων ἐξεστρατευμένων = εφόσον οι Λακεδαιμόνιοι έχουν αρχίσει ήδη εκστρατεία (εναντίον μας)/ **N.E.** στρατός, στρατεύω, εκστρατεία, επιστράτευση

ἀποπέμπω = διώχνω (θ. πεμπ-, πομπ-)/ **N.E.** πομπή, πομπός, αποπομπή, αποδιοπομπαίος (τράγος), εκπομπή, παραπέμπω, παραπομπή, αναπέμπω, αναπομπή

ἐκτὸς ὄρων = ἔξω από τα σύνορα (ὁ ὄρος = σύνορο, ὄριο)/ **N.E.** ὄρος, ορίζω, σύνορο, συνοριακός, μεθοριακός, οροθέτηση, οροθετώ

ἀγωγούς = συνοδούς (θ. αγ-, αξ-, αγω-, αγη-)/ **N.E.** αγωγή, αγωγήμος, αγωγιμότητα, (το) αγωγή, διαγωγή, απαγωγή, εισαγωγή, εξαγωγή, καταγωγή, συναγωγή

ὅπως μηδενὶ ξυγγένηται = για να μην ἔλθει σε επαφή με κανέναν

ἐπειδὴ = όταν

ἔμελλε διαλύσεσθαι = επρόκειτο να αποχωριστεί (από τους συνοδούς)

μεγάλων κακῶν ἄρξει = θα γίνει η αρχή μεγάλων συμφορῶν

✓ Ερωτήσεις κατανόησης και ερμηνευτικής προσέγγισης

1. Ἐπειτα από την αποπομπή του απεσταλμένου του Αρχίδαμου από την Αθήνα ξεκίνησε η πρώτη φάση του Πελοποννησιακού Πολέμου, που είναι γνωστή ως «Αρχιδάμειος Πόλεμος». Στο απόσπασμα που διαβάσατε μπορείτε να εντοπίσετε στοιχεία, που προαναγγέλλουν την έναρξη πολέμου;
2. Ο Περικλής αποφάσισε ο απεσταλμένος των Σπαρτιατῶν να μη γίνει δεκτός στην Αθήνα, αλλά να διωχθεί αμέσως εκτὸς των συνόρων της. Σε μια από τις κωμωδίες του ο Αριστοφάνης κατηγορήσε τον Περικλή ότι δεν κατέβαλε τις απαιτούμενες προσπάθειες για την αποσόβηση του πολέμου και δεν αξιοποίησε τις ευκαιρίες για συνδιαλλαγή που του ἔδωσαν οι Σπαρτιάτες. Από την ἄλλη πλευρά, οι υποστηρικτές του Περικλή πιθανότατα ισχυρίζονταν ότι οι Σπαρτιάτες φαινομενικά μόνον επικύρωσαν τη συνδιαλλαγή, ενώ στην πραγματικότητα είχαν ήδη εκστρατεύσει εναντίον της Αθήνας. Σκηνοθετήστε στην τάξη ἕναν διάλογο, στον οποίο θα συμμετέχουν δύο ομάδες: η πρώτη θα στηρίζει την απόφαση του Περικλή και η δεύτερη θα την επικρίνει.

ΔΥΣΚΟΛΗ ΜΕΡΑ
ΓΙΑ ΤΟΥΣ
ΕΛΛΗΝΕΣ

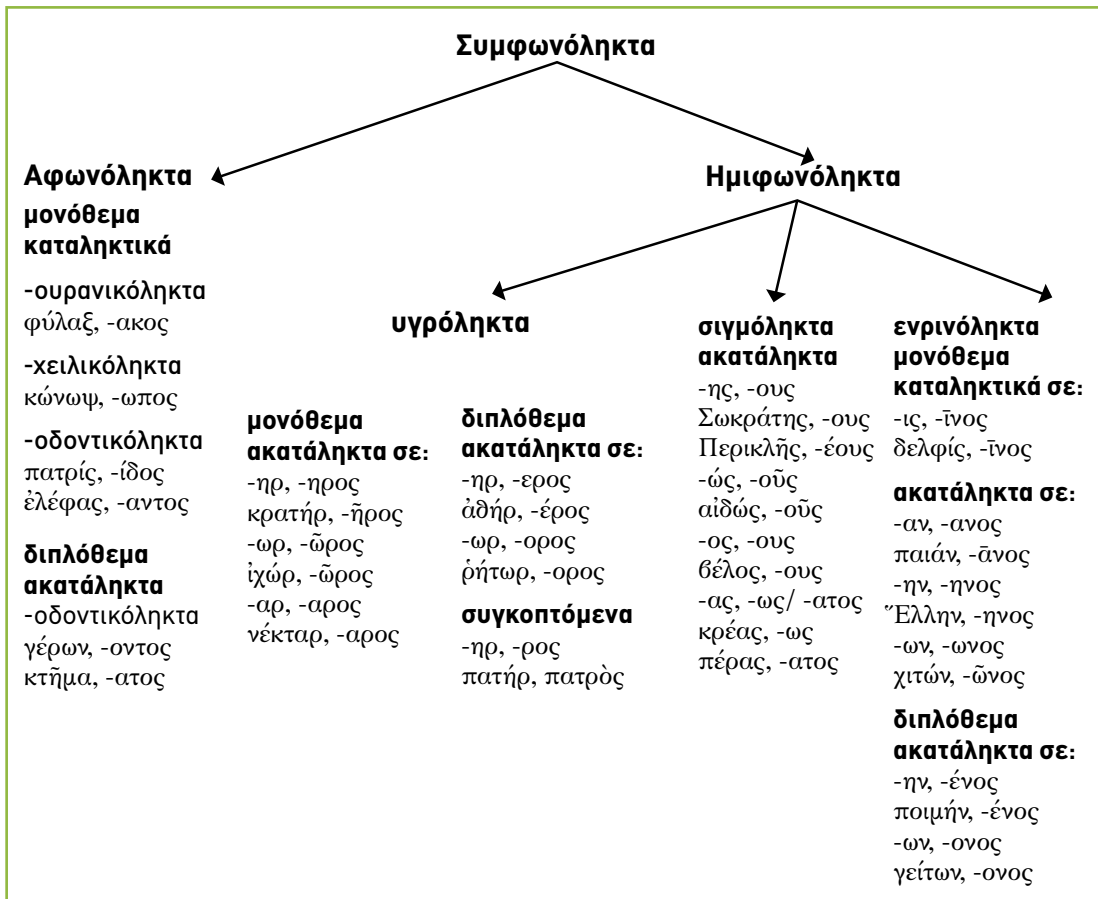
ΓΛΩΣΣΑΡΙ
ΠΡΟΣΟΠΙΚΟΤΗΤΩΝ
ΤΟΥ ΠΕΛΟΠΟΝ-
ΝΗΣΙΑΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

2 > ΒΑΣΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΟΥ

Συμφωνόληκτα τριτόκλιτα ουσιαστικά

Η γ' κλίση περιλαμβάνει **συμφωνόληκτα** (του κήρυκ-ος) και **φωνηεντόληκτα** (της πόλε-ως) ουσιαστικά.

Τα συμφωνόληκτα τριτόκλιτα διακρίνονται στις ακόλουθες κατηγορίες:

Υγρόληκτα διπλόθεμα ακατάληκτα και συγκοπτόμενα (βλ. Γρ. §129-130)

- Όσα λήγουν σε **-ωρ, -ορος** σχηματίζουν την κλητική ενικού με **-ο**.
Π.χ. ὁ ῥήτωρ, -ορος, ὦ ῥήτορ
- Τα συγκοπτόμενα **άνήρ, -δρός, πατήρ, -τρός, μήτηρ, -τρός, θυγάτηρ, -τρός, Δημήτηρ, -τρος** σχηματίζουν την κλητική ενικού με **-ε**:
 ὦ ἄνερ, ὦ πάτερ, ὦ μήτερ, ὦ θύγατερ, ὦ Δήμητερ
- Το συγκοπτόμενο **ἡ γαστήρ, -στρός** σχηματίζει την κλητική ενικού κανονικά:
 ὦ γαστήρ
- Το ουσιαστικό **ὁ ἄστήρ, -έρος** σχηματίζει τη δοτική πληθυντικού:
 τοῖς ἀστράσι(ν)

- Συμπληρώστε τον ακόλουθο πίνακα με τους τύπους των υγρόληκτων ουσιαστικών:

ΕΝΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ	ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ	ΕΝΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ	ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ	ΕΝΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ	ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ
<i>ὁ ῥήτωρ</i>		<i>ὁ πατήρ</i>		<i>ἡ μήτηρ</i>	
<i>τοῦ ῥήτορος</i>					

Οι πλάγιες πτώσεις ως επιρρηματικοί προσδιορισμοί

Η γενική ως επιρρηματικός προσδιορισμός

Διακρίνεται σε (βλ. Συντ. §43):

- **γενική του χρόνου** (π.χ. *ἡμέρας*),
- **της αιτίας** (προσδιορίζει ρήματα ψυχικού πάθους, π.χ. *ἀγανακτῶ*),
- **της αξίας ή του ποσού**,
- **της ποινής**,
- **του τόπου** (π.χ. *αὐτοῦ* = εδῶ, εκεί),
- **του σκοπού** (συνήθως είναι γενική ἑναρθρου απαρεμφάτου, π.χ. *τοῦ ἐκλέγεσθαι*).

Η δοτική ως επιρρηματικός προσδιορισμός

Διακρίνεται σε (Συντ. §44):

- **δοτική της αιτίας** (προσδιορίζει ρήματα ψυχικού πάθους, π.χ. *ἀγάλλομαι*),
- **του τόπου**,
- **του χρόνου**,
- **της συνοδείας**,
- **της αναφοράς**,
- **του τρόπου**,
- **του οργάνου** (δηλώνει το εργαλείο, κάτι υλικό),
- **του μέσου** (δηλώνει κάτι αφηρημένο με το οποίο γίνεται κάτι),
- **του ποσού**.

Η αιτιατική ως επιρρηματικός προσδιορισμός

Δίπλα σε ρήματα είναι (Συντ. §45):

- **αιτιατική της αναφοράς** (μεταφράζεται «ως προς»),
- **αιτιατική του χρόνου**,
- **του τόπου**,
- **του τρόπου**,
- **της αιτίας** (δίπλα σε δικαστικά ρήματα ή ρήματα που χρειάζονται αιτιολόγηση),
- **του σκοπού**,
- **της ποινής**.

ΟΙ ΠΛΑΓΙΕΣ
ΠΤΩΣΕΙΣ ΩΣ
ΕΠΙΡΡΗΜΑΤΙΚΟΙ
ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΙ

ΑΣΚΗΣΗ ΕΜΠΕΔΩΣΗΣ

- Στις παρακάτω προτάσεις προσπαθήστε να εντοπίσετε τις πλάγιες πτώσεις, οι οποίες λειτουργούν ως επιρρηματικοί προσδιορισμοί, και να γράψετε σε ποια από τις παραπάνω κατηγορίες ανήκουν (και επίσης να τις αποδώσετε στη Ν.Ε.):

- Πολλῶ μείζων ἐγένετο ἡ βοή:
- Ζηλῶ σε τοῦ πλούτου:
- Ἡμέρας καὶ νυκτὸς ἦγεν τὸ στράτευμα:
- Ἐκαλεῖτο λόγῳ μὲν δημοκρατία:
- Ἐνταῦθα ἔμεινεν ὁ Κῦρος ἡμέρας τρεῖς:
- Ἐπορεύοντο κατὰ γῆν τρισχιλίους ὀπλίταις:
- Οἱ ἐχθροὶ ἀκοντίοις ἐμάχοντο:

ΕΠΑΝΑΛΗΠΤΙΚΕΣ
ΑΣΚΗΣΕΙΣ
- ΑΝΤΩΝΥΜΙΕΣ,
ΡΗΜΑΤΑ,
ΑΠΡΟΣΩΠΕΣ
ΕΚΦΡΑΣΕΙΣ,
ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΑ

Ας συνοψίσουμε τι μάθαμε σε αυτήν την ενότητα

- Η άρνηση των Αθηναίων να συνδιαλλαγούν με τους Σπαρτιάτες έγινε η αιτία για την έναρξη του πολέμου.
- Τα συμφωνόληκτα υγρόληκτα ουσιαστικά διακρίνονται σε και
- Η γενική ως επιρρηματικός προσδιορισμός μπορεί να δηλώνει ή ή ή ή
- Η δοτική ως επιρρηματικός προσδιορισμός είναι δυνατόν να εκφράζει.....ή ή ή
- Η αιτιατική ως επιρρηματικός προσδιορισμός μπορεί να εκφράζει ή

ΑΠΟ ΤΟ ΤΟΤΕ ΣΤΟ ΤΩΡΑ. ΚΕΙΜΕΝΑ ΚΑΙ ΕΙΚΟΝΕΣ

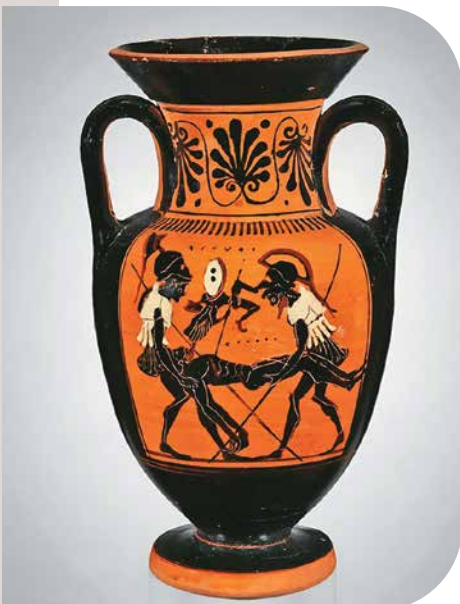
Στη διάρκεια της «τραυματικής δεκαετίας» του 1940, υπολογίστηκε ότι περίπου διακόσιες χιλιάδες Έλληνες μπορεί να έχασαν τη ζωή τους ή να εξαναγκάστηκαν σε εξορία – αριθμός που δεν περιλαμβάνει τους ογδόντα χιλιάδες Εβραίους θύματα του Ολοκαυτώματος, πολίτες του ελληνικού κράτους τους οποίους εκτόπισαν και στη συνέχεια εξόντωσαν οι ναζιστές το 1943 και το 1944.

Roderick Beaton (2021), *Οι Έλληνες. Μια Παγκόσμια Ιστορία*, μτφρ. Μενέλαος Αστερίου, Πατάκης, σελ. 463

ΓΛΩΣΣΑΡΙ
ΜΕ ΤΑ ΟΝΟΜΑΤΑ
ΤΩΝ ΘΕΟΤΗΤΩΝ
ΤΟΥ ΚΑΤΩ ΚΟΣΜΟΥ

- Αυτός ο μελανόμορφος αμφορέας αναπαριστά με αξιοσημείωτη γλαφυρότητα το πέρας του νεκρού πολεμιστή από τη ζωή στον θάνατο. Ο εμφύλιος διχασμός πάντοτε προκαλεί αναρίθμητους θανάτους ανάμεσα στους πολίτες μιας χώρας και προφανώς ο Ύπνος και ο Θάνατος δεν σταματούν να μεταφέρουν άψυχα σώματα στα σκοτεινά πεδία του Άδη. Αφού μεταφέρετε στη νεοελληνική τη γνωμική φράση *τῶν οἰκιῶν ἡμῶν ἐμπιμπραμένων ἡμεῖς ἄδομεν*, οργανώστε ένα forum στο διαδίκτυο, ιδίως μέσω του Συστήματος Διαχείρισης Εκμάθησης (LMS), με στόχο την ανταλλαγή απόψεων για τη ροπή των κοινωνιών αλλά και γενικότερα όλων των ανθρώπινων ομάδων κάθε εποχής προς τον εμφύλιο πόλεμο και την εσωτερική διαμάχη. Έχουν αλλάξει τα πράγματα από την αρχαιότητα;
- Ο εμφύλιος σπαραγμός του 1944-1949 πλήγωσε την πατρίδα μας και δίχασε τους Έλληνες για πολλές δεκαετίες. Παρομοίως, η πολεμική αναμέτρηση Αθηναίων και Σπαρτιατών οδήγησε στην καταστροφή της Αθηναϊκής Συμμαχίας και στον σοβαρότατο κλονισμό των πόλεων-κρατών σε όλον τον ελλαδικό χώρο με αμέτρητες απώλειες σε ανθρώπινες ζωές. Οργανώστε συζήτηση στην τάξη σας για τις ολέθριες συνέπειες των εμφύλιων πολέμων στην Ελλάδα αλλά και παγκοσμίως. Κατά την άποψή σας, υπάρχουν τρόποι αποτροπής ενός τέτοιου καταστροφικού διχασμού; Τι θα μπορούσαν να κάνουν οι νέοι, για να αποσοβήσουν μια τέτοια συμφορά;

Μελανόμορφος αμφορέας που απεικονίζει τον Ύπνο και τον Θάνατο να μεταφέρουν από το πεδίο της μάχης το νεκρό σώμα του Σαρπηδόνα, περ. 500 π.Χ., Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης της Νέας Υόρκης

8

ΕΝΟΤΗΤΑ

Υπεράνω όλων η πατρίδα

Τι θα μάθετε σε αυτήν την ενότητα:

- για τον βαθύ σεβασμό του Σωκράτη προς τους νόμους της πατρίδας του
- τα συμφωνόληκτα ονόματα γ' κλίσης
- το κατηγορούμενο

Λέξεις-κλειδιά: Σωκράτης, πατρίδα, νόμοι, συμφωνόληκτα γ' κλίσης, κατηγορούμενο

1 > ΚΕΙΜΕΝΟ

Ο φιλόσοφος Σωκράτης είχε καταδικαστεί με ψευδείς κατηγορίες σε θάνατο από τους συμπολίτες του δικαστές και ήταν εγκάθειρκτος στο δεσμωτήριο της πόλης, περιμένοντας την καθορισμένη μέρα που θα του έδιναν να πιει το δηλητηριώδες κώνειο. Το χάραμα, πριν από την ημέρα της εκτέλεσης, τον επισκέφτηκε στη φυλακή ο επιστήθιος φίλος και μαθητής του, Κρίτωνας, με σκοπό να τον πείσει να δεχτεί να δραπετεύσει και να σωθεί. Ο Σωκράτης, όμως, αρνείται πεισματικά να πράξει ό,τι τον προτρέπει ο Κρίτωνας, γιατί, όπως του τονίζει, δεν είναι επιτρεπτό γι' αυτόν να παραβιάσει τους νόμους.

Ἡ οὕτως εἶ σοφὸς ὥστε λεληθέν σε ὅτι μητρός τε καὶ πατρὸς καὶ τῶν ἄλλων προγόνων ἀπάντων τιμιώτερόν ἐστιν ἡ πατρίς καὶ σεμνότερον καὶ ἀγιώτερον καὶ ἐν μείζονι μοίρα καὶ παρὰ θεοῖς καὶ παρ' ἀνθρώποις τοῖς νοῦν ἔχουσι, καὶ σέβεσθαι δεῖ καὶ μᾶλλον ὑπέικειν καὶ θωπεύειν πατρίδα χαλεπαίνουσιν ἢ πατέρα, καὶ ἡ πείθειν ἢ ποιεῖν ἃ ἂν κελεύῃ, καὶ πάσχειν ἐάν τι προστάτῃ παθεῖν ἡσυχίαν ἄγοντα, ἐάντε τύπτεσθαι ἐάντε δεῖσθαι, ἐάντε εἰς πόλεμον ἄγῃ τρωθησόμενον ἢ ἀποθανούμενον, ποιητέον ταῦτα, καὶ τὸ δίκαιον οὕτως ἔχει, καὶ οὐχὶ ὑπεικτέον οὐδὲ ἀναχωρητέον οὐδὲ λειπτέον τὴν τάξιν, ἀλλὰ καὶ ἐν πολέμῳ καὶ ἐν δικαστηρίῳ καὶ πανταχοῦ ποιητέον ἃ ἂν κελεύῃ ἡ πόλις καὶ ἡ πατρίς, ἡ πείθειν αὐτήν ἢ τὸ δίκαιον πέφυκε· βιάζεσθαι δὲ οὐχ ὄσιον οὔτε μητέρα οὔτε πατέρα, πολὺ δὲ τούτων ἔτι ἦττον τὴν πατρίδα;

Πλάτωνας, Κρίτων 51 a-c

ΓΛΩΣΣΑΡΙ
ΜΕ ΤΑ ΟΝΟΜΑΤΑ
ΤΩΝ ΚΑΤΗΓΟΡΙΩΝ
ΤΟΥ ΣΩΚΡΑΤΗ

Ορειχάλκινο αγαλματίδιο φιλοσόφου, τέλη 1ου αιώνα π.Χ., Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης της Νέας Υόρκης

ΟΜΟΡΡΙΖΑ -
ΤΙΜΙΩΤΕΡΟΝ
- ΣΕΜΝΟΤΕΡΟΝ Κ.Α.

✓ Γλωσσικές παρατηρήσεις

τιμιώτερον = συγκρ. του επιθ. *τίμιος*, -α,- ον, πιο πολύτιμο/ **N.E.** τιμώ, τιμητικός, τιμιότητα, τίμηση, τίμημα, τιμητής, άτιμος, ατιμία, έντιμος, εντιμότητα

σεμνότερον = συγκρ. του επιθ. *σεμνός*, -ή, -όν, πιο σοβαρό/ **N.E.** σεμνός, άσεμνος, σεμνοπρέπεια, σεμνοπρεπής, σεμνότητα, σεμνοτυφία, σεμνότυφος, σεμνύνομαι (= καμαρώνω για κάτι)

ἐν μείζονι μοίρα = σε ανώτερη θέση/ **N.E.** μοίρασμα, μοιρολάτρης, βαριόμοιρος, μοίραρχος, κακόμοιρος, μοιρόγραφτος, μοιρογνωμόνιο, μοιρολογώ

ὑπέικειν = να υποτασσόμαστε

θωπεύειν = και να καλοπιάνουμε/ **N.E.** θωπεία, θωπευτής, θώπευμα, θωπευτικός

χαλεπαίνουσιν = όταν οργίζεται, αγανακτεί/ **A.E.** *χαλεπὰ τὰ καλά* = δύσκολα τα καλά, *χαλεπὸς ὁ βίος* = η ζωή είναι δύσκολη, *χαλεπώτατα ζῆν* = τα φέρνει βόλτα πολύ δύσκολα, σχεδόν δεν τα βγάζει πέρα, μίζερη ζωή

ἡσυχίαν ἄγοντα = αδιαμαρτύρητα (θέματα του ρ. *ἄγω*, αγ-, αξ-, αγη-)/ **N.E.** άγημα, άξονας, άγωγός, επαγωγικός, παραγωγός, συναξάρι, υπάγομαι, εισακτέος

βιάζεσθαι = να χρησιμοποιούμε βίαιο τρόπο/ **N.E.** βία, βιάζω, βίαιος, βιαιότητα, βιασύνη, βιαστικός, παραβιάζω, εκβιασμός

ἔτι ἥττον = ακόμη λιγότερο/ **N.E.** (λόγια φράση) *κατὰ τὸ μάλλον ἢ ἥττον* (= λίγο έως πολύ, κατά προσέγγιση)

✓ Ερωτήσεις κατανόησης και ερμηνευτικής προσέγγισης

1. Ποια είναι η αξία της πατρίδας, σύμφωνα με το κείμενο; Ποιο εκφραστικό μέσο χρησιμοποιεί ο συγγραφέας, προκειμένου να αναδείξει τη σημασία της αγάπης προς τη γενέτειρα;
2. Ποια είναι, κατά τη γνώμη σας, η στάση των σύγχρονων Ελλήνων απέναντι στην πατρίδα τους; Υπάρχουν διαφορές ως προς τη στάση αυτή μεταξύ νέων και ηλικιωμένων;

2 > ΒΑΣΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΟΥ

Ανώμαλα ουσιαστικά γ' κλίσης

- Συμπληρώστε με τη βοήθεια της *Γραμματικής* (βλ. §149-150) τον ακόλουθο πίνακα:

	ΕΝΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ	ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ
ονομ.	ἡ γυνή	
γεν.	τῆς γυναικ-ός	
δοτ.		
αιτ.		
κλητ.		

	ΕΝΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ	ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ
ονομ.	ή ναῦς	
γεν.	τῆς νε-ώς	
δοτ.		
αιτ.		
κλητ.		

	ΕΝΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ	ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ
ονομ.	ὁ μάρτυς	
γεν.	τοῦ μάρτυρ-ος	
δοτ.		
αιτ.		
κλητ.		

Κατηγορούμενο - Δύο είδη (βλ. Συντ. §9-12)

- Αποδίδει ιδιότητα.
- Προϋποθέτει συνήθως την ύπαρξη συνδετικού ρήματος.

Στα νέα ελληνικά:

Ο Γιώργος	είναι	ευγενικός.
-----------	-------	------------

Εγώ	διάλεξα	τον Γιώργο	για φίλο.
-----	---------	------------	-----------

ΚΑΤΗΓΟΡΟΥΜΕΝΟ

Συνδεδετικά ρήματα (βλ. Συντ. §7 και 10)

1. **Το ρ. εἰμί και τα συνώνυμά του** (ὑπάρχω, τυγχάνω, γίγνομαι, ἔφυν, καθίσταμαι κ.ά.).
2. **Κλητικά** (ὀνομάζομαι, καλοῦμαι, προσαγορεύομαι, λέγομαι κ.ά.).
3. **Δοξαστικά** (φαίνομαι, κρίνομαι, δοκῶ, νομίζομαι κ.ά.).
4. **Προχειριστικά (εκλογής σημαντικά)** (αἰροῦμαι, χειροτονοῦμαι, λαγχάνω, ἀποδεικνύομαι κ.ά.).

Τα εἶδη του κατηγορούμενου (βλ. Συντ. §9-12)

1. **Κατηγορούμενο** που προσδιορίζει το υποκείμενο (με **συνδεδετικό** ρηματικό τύπο):
π.χ. *Οἱ πολῖται κρίνονται δίκαιοι.*
2. **Γενική κατηγορηματική** (με **συνδεδετικό** ρηματικό τύπο). Είναι ἕξι ειδῶν:
 - α. **κτητική**
π.χ. *Ἡ οἰκία ἐστὶ τοῦ πατρός.*
 - β. **διαιρετική**
π.χ. *Περίανδρος ὁ Κορίνθιος τῶν ἑπτὰ σοφῶν ἦν.*
 - γ. **αξίας**
π.χ. *Τὸ κτήμα ἐστὶ 500 μνῶν.*
 - δ. **ύλης**
π.χ. *Ὁ τοῖχος ἐστὶ πλίνθων.*
 - ε. **ιδιότητας**
π.χ. *Οὗτός ἐστὶ τεσσαράκοντα ἐτῶν.*
 - στ. **καταγωγῆς**
π.χ. *Τοιούτων μὲν ἐστε προγόνων.*
3. **Κατηγορούμενο** που προσδιορίζει το αντικείμενο (με τους **ενεργητικούς** τύπους των ενίστε **συνδεδετικῶν** ρημάτων: ἔχω, παρέχω, χρῶμαι κ.λπ.).
π.χ. *Οὗτοι κρίνουσι τοὺς πολίτας δικαίους.*
4. **Κατηγορούμενα χωρίς συνδεδετικό ρήμα**
 - α. **Επιρρηματικά** (ὑστερα ἀπὸ ρήματα κίνησης ἢ σκόπιμης ἐνέργειας). Δηλώνουν τρόπο, χρόνο, τόπο, σκοπό και τάξη/σειρά.
Ν.Ε. π.χ. *Ἐφτασαν τελευταῖοι.*
Α.Ε. π.χ. *Ἀφίκοντο τελευταῖοι.*
 - β. **Προληπτικά** (με τα ρήματα: ῥέω, πνέω, αὔξομαι, αἴρομαι [= υψώνομαι], τρέφομαι, παρασκευάζομαι κ.τ.ό.). Μτφρ. **ὥστε να...** (**συμπερασματική πρόταση**)
Ν.Ε. π.χ. *Ὁ Πέτρος σπουδάζει γιατρός.*
Α.Ε. π.χ. *Ὁ ἄνεμος ἔπνει σφοδρός.*

ΑΣΚΗΣΗ ΕΜΠΕΔΩΣΗΣ

- Αφού υπογραμμίσετε τα συνδετικά ρήματα, εντοπίστε τα κατηγορούμενα που υπάρχουν στις παρακάτω προτάσεις:
 - α. *Διὰ τούτων Φίλιππος ἤρθη μέγας.*
 - β. *Ἡρακλῆς κατέστη εὐεργέτης τῆς Ἑλλάδος.*
 - γ. *Κατέβαινον εἰς τὰς κόμας πρῶτοι.*
 - δ. *Στρατηγὸς τῶν πάντων ἀπεδέδεικτο Τισσαφέρνης.*

Ας συνοψίσουμε τι μάθαμε σε αυτήν την ενότητα

- Πολυτιμότερη από τον πατέρα και τη μητέρα είναι η
- Εξασκηθήκαμε στην κλίση ανώμαλων τριτόκλιτων ουσιαστικών, όπως *ὁ μάρτυς, τοῦ*, *ἡ γυνή, τῆς*, *ἡ ναῦς, τῆς*
- Διακρίναμε τα συνδετικά ρήματα σε τέσσερις κατηγορίες: στα....., στα....., στα και στα
- Διαπιστώσαμε ότι το κατηγορούμενο είναι δυνατόν να προσδιορίζει το ή το του ρήματος.
- Μάθαμε ότι το κατηγορούμενο σε γενική πτώση ονομάζεται και μπορεί να εκφράζει,,,
- Γνωρίσαμε τα δύο είδη των κατηγορουμένων που δεν συντάσσονται με συνδετικά ρήματα: τα και τα

Η κατάληξη της μακρόχρονης αυτής γλωσσικής περιπέτειας που άρχισε πριν από χιλιάδες χρόνια και συνδέθηκε με σημαντικά ιστορικά γεγονότα ήταν η σημερινή κοινή νέα ελληνική.

A.- Φ. Χριστίδης

ΓΛΩΣΣΑΡΙ
ΜΕ ΤΙΣ ΦΑΣΕΙΣ
ΤΗΣ ΕΠΙΚΗΔΕΙΑΣ
ΤΕΛΕΤΗΣ ΣΤΗΝ
ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΔΑ

ΑΠΟ ΤΟ ΤΟΤΕ ΣΤΟ ΤΩΡΑ. ΚΕΙΜΕΝΑ ΚΑΙ ΕΙΚΟΝΕΣ

Η Ευρωπαϊκή Ένωση δημιουργήθηκε με την υπόσχεση να υπερβεί τις πολιτισμικές διαφορές ανάμεσα σε Γάλλους, Γερμανούς, Ισπανούς και Έλληνες. Είναι πιθανό να καταρρεύσει λόγω της αδυναμίας της να συμπεριλάβει τις πολιτισμικές διαφορές ανάμεσα σε Ευρωπαίους και τους μετανάστες από την Αφρική και τη Μέση Ανατολή.

Yuval Noah Harari (2018), *21 Μαθήματα για τον 21ο Αιώνα*, μτφρ. Μιχάλης Λαλιώτης, Αλεξάνδρεια, σελ. 148

- Η έννοια της πατρίδας στην αρχαιότητα περιβάλλεται από απροσμέτρητο σεβασμό ήδη από την εποχή των ομηρικών επών. Το πλέγμα των ελληνικών πόλεων-κρατών και ειδικότερα οι κατά τόπους συμμαχίες και συνασπισμοί θυμίζουν κατά κάποιον τρόπο το φιλόδοξο εγχείρημα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όμως εδώ οι πολιτισμικές διαφοροποιήσεις είναι μάλλον ανεπαίσθητες (ή όχι:). Θα μπορούσατε να εντοπίσετε ομοιότητες μεταξύ των δύο; Κατά την άποψή σας, αφού ανατρέξετε στα βιβλία Ιστορίας του σχολείου, η μετανάστευση στην αρχαιότητα επέφερε ουσιώδεις αλλαγές στην ανατολική λεκάνη της Μεσογείου;
- Αυτός ο εντυπωσιακός επιτάφιος κρατήρας δημιουργήθηκε την ίδια εποχή σύνθεσης των ομηρικών επών (8ος αιώνας π.Χ.). Οι επιτύμβιες τιμές προς τον νεκρό πολεμιστή σηματοδοτούν τους αδιάσπαστους δεσμούς του πεσόντος με την πατρίδα του, την οικογένειά του και όλους τους οικείους του. Έχοντας υπόψη σας όσα διαβάσατε και στην *Ιλιάδα* και αφού μεταφέρετε στη νεοελληνική την περίφημη ομηρική φράση (*Ιλιάδα* Μ 243) *εἷς οἰωνὸς ἄριστος, ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης*, θα μπορούσατε να επισημάνετε αρχαία και σύγχρονα παραδείγματα, όπου ο ενταφιασμός ενός σημαντικού προσώπου γίνεται αφορμή να υμνηθεί η φιλοπατρία του;

Μελανόμορφος κρατήρας περ. 750-735 π.Χ.,
Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης της Νέας Υόρκης

9

ΕΝΟΤΗΤΑ

Ευγένεια πάνω απ' όλα!

Τι θα μάθετε σε αυτήν την ενότητα:

- τον μεγάλο σεβασμό των Σπαρτιατών προς τους ηλικιωμένους
- τις καταλήξεις των απαρεμφάτων της ενεργητικής και της μέσης φωνής
- τον συντακτικό ρόλο του απαρεμφάτου μέσα στην πρόταση
- τα φαινόμενα της ταυτοπροσωπίας και της ετεροπροσωπίας

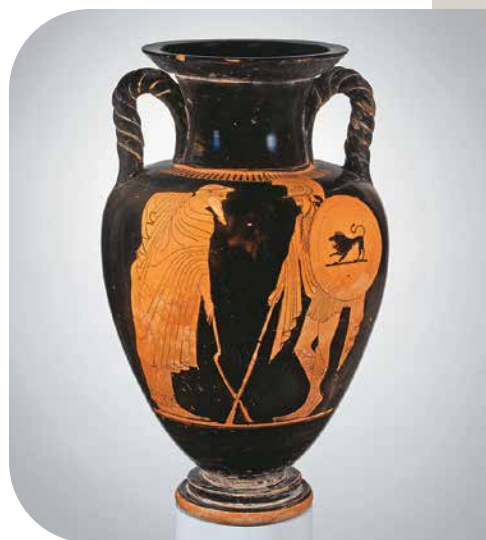
Λέξεις-κλειδιά: σεβασμός, γηραιά, ειδικό, τελικό απαρέμφατο, ταυτοπροσωπία, ετεροπροσωπία

1 > ΚΕΙΜΕΝΟ

Στα *Ἠθικά* του Πλουτάρχου διαβάζουμε μερικά ενδιαφέροντα περιστατικά, που δείχνουν τη συμπεριφορά και την ηθική ποιότητα των ανθρώπων. Ένα τέτοιο αξιοσημείωτο συμβάν με ηλικιωμένο είναι κι αυτό που περιγράφεται στο παρακάτω κείμενο.

Πρεσβύτες ἐν Ὀλυμπίᾳ συντελουμένου τοῦ ἀγῶνος προθυμύμενος δεάσασθαι, καθέδρας ἠπόρει· πολλοὺς δ' ἐπιπορευόμενος τόπους ὑβρίζετο καὶ ἐσκώπτετο, μηδενὸς αὐτὸν παραδεχομένου· ὡς δὲ κατὰ τοὺς Λακεδαιμονίους ἦκεν, ἀνέστησαν πάντες οἱ παῖδες καὶ πολλοὶ τῶν ἀνδρῶν τοῦ τόπου ἐκχωροῦντες· τῶν δὲ Πανελλήνων ἐπισημηναμένων κρότῳ τὸ ἔθος καὶ ὑπερεπαινούντων, ὁ πρεσβύτες κινήσας πολὺν τε κάρη πολὺν τε γένειον καὶ δακρύσας, 'οἴμοι τῶν κακῶν,' φησίν, 'ὡς ἅπαντες μὲν οἱ Ἕλληνες ἐπίστανται τὰ καλά, χρῶνται δ' αὐτοῖς μόνοι Λακεδαιμόνιοι.'

Πλούταρχος, *Ἠθικά* (Ἀποφθέγματα Λακωνικά) 235c

Αμφορέας που απεικονίζει ηλικιωμένο μαζί με πολεμιστή, περ. 480 π.Χ., Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης της Νέας Υόρκης

✓ Γλωσσικές παρατηρήσεις

πρεσβύτης = ένας ηλικιωμένος/ **N.E.** πρέσβης, πρεσβεία, πρεσβεύω (= πιστεύω)

θεάσασθαι, θεάομαι-ῶμαι = βλέπω, παρακολουθώ/ **N.E.** θέα, θεατής, θέατρο, θέαση, θέαμα, θεαματικός, θεαματικότητα, τηλεθέαση, υπερθέαμα

καδέδρας ἤπόρει = δεν έβρισκε θέση/ **N.E.** (λόγια φράση) από καθέδρας (= από υψηλή θέση)

τόπους = μέρη του ολυμπιακού σταδίου

ἐσκώπτετο = χλευαζόταν, ρ. σκώπτω = χλευάζω, κοροϊδεύω/ **N.E.** σκώμμα (= κοροϊδία, χλευασμός), σκωπτικός, σκωπτικότητα

ἀνέστησαν = σηκώθηκαν/ **N.E.** ανάσταση, υπόσταση, περίσταση, σύσταση, συστατικό, διάσταση, παράσταση

τοῦ τόπου ἐκχωροῦντες = παραχωρώντας τη θέση τους/ **N.E.** εκχωρώ, προχωρώ, υποχώρηση, συγχώρηση, παραχώρηση, εκχώρηση

πολιόν τε... γένειον = «το λευκό κεφάλι και τη λευκή γενειάδα» (Ιλιάδα Χ 74, Ω 516)

οἴμοι τῶν κακῶν = αλίμονο για τις δυστυχίες, αλίμονό μου ο δύστυχος

ἐπίστανται = γνωρίζουν/ **N.E.** (λόγια φράση) επί παντός επιστητού (= για όλα τα θέματα) επιστήμη, επιστημονικός, βιοεπιστήμες, νευροεπιστήμες

χρῶνται αὐτοῖς = τα εφαρμόζουν, τα χρησιμοποιούν/ **N.E.** χρηματίζω, χρηματισμός, χρηματιστής, φιλοχρήματος, παραχρήμα (= αμέσως)

✓ Ερωτήσεις κατανόησης και ερμηνευτικής προσέγγισης

1. Γιατί νομίζετε ότι δάκρυσε ο γέροντας του κειμένου; Πώς κρίνετε τη συμπεριφορά των Λακεδαιμονίων σε σύγκριση με αυτήν των υπόλοιπων Ελλήνων;
2. Πώς θα περιγράφατε τη στάση της σύγχρονης κοινωνίας απέναντι στους ηλικιωμένους; Παραθέστε μερικά παραδείγματα.

2 > ΒΑΣΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΟΥ

Το απαρέμφατο

N.E. να λύνεις ↘	↙ N.E. ότι λύνεις
↓	
A.E. λύειν	

- Το απαρέμφατο είναι αφηρημένο ρηματικό ουσιαστικό άκλιτο (*λύειν*).
- Φανερώνει συγχρόνως φωνή, διάθεση και χρόνο.
- Σχηματίζεται από το θέμα του ρήματος (*λύ-ειν*).
- Διακρίνεται σε **ειδικό (= ότι)** και **τελικό (= να)** απαρέμφατο, ανάλογα με το ρήμα από το οποίο εξαρτάται (βλ. γενικότερα Γρ. §251, α & Συντ. §90-97).

ΚΑΤΑΛΗΞΕΙΣ ΑΠΑΡΕΜΦΑΤΩΝ ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΗΣ ΦΩΝΗΣ		ΚΑΤΑΛΗΞΕΙΣ ΑΠΑΡΕΜΦΑΤΩΝ ΜΕΣΗΣ ΦΩΝΗΣ	
ΕΝΕΣΤΩΤΑΣ	-ειν	-εσθαι	
ΜΕΛΛΟΝΤΑΣ	-σειν	-σεσθαι	
ΑΟΡΙΣΤΟΣ	-σαι	-σασθαι	
ΠΑΡΑΚΕΙΜΕΝΟΣ	-κέναι (ή -φέναι ή -χέναι)	-σθαι (ή -φθαι ή -χθαι)	

ΚΑΤΑΛΗΞΗ ΑΠΑΡΕΜΦΑΤΟΥ ΠΑΘΗΤΙΚΟΥ ΜΕΛΛΟΝΤΑ	-θήσεσθαι
ΚΑΤΑΛΗΞΗ ΑΠΑΡΕΜΦΑΤΟΥ ΠΑΘΗΤΙΚΟΥ ΑΟΡΙΣΤΟΥ	-θήναι

Τα είδη του απαρεμφάτου – Η σύνταξή τους

Βλ. επίσης Συντ. σ. 93-94:

- Το **ἐνάρθρο** απαρέμφατο αντιστοιχεί με όνομα, με ουσιαστικό. Χρησιμοποιείται ως **υποκείμενο, αντικείμενο, κατηγορούμενο ή προσδιορισμός**.
π.χ. *Τὸ λακωνίζειν ἐστὶ φιλοσοφεῖν.*
Τὸ σιγᾶν κρεῖττόν ἐστι τοῦ λαλεῖν.
Τὸ φυλάσασθαι τ' ἀγαθὰ χαλεπώτερον τοῦ κτήσασθαι ἐστὶ.
- Το **ἀνάρθρο** απαρέμφατο χρησιμοποιείται ως:
 - υποκείμενο ἀπρόσωπων ρημάτων ή εκφράσεων**
π.χ. *Χρῆ πάντας τοὺς νέους ἀσκεῖσθαι ἀγορεύειν. Δεινόν ἐστι μάχεσθαι θεῶ καὶ τύχη.*
 - αντικείμενο ή κατηγορούμενο**
π.χ. *Νομίζω ὑμᾶς ἐμοὶ εἶναι καὶ φίλους καὶ πατρίδα.*
 - επεξήγηση**
π.χ. *Εἶς οἰωνὸς ἄριστος, ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης.*

δ. αντί για προστακτική ή ευκτική,

π.χ. Ἦ ξεῖν' ἀγγέλλειν Λακεδαιμονίοις ὅτι τῆδε κείμεθα τοῖς κείνων ῥήμασι πειθόμενοι.
Θεοὶ πολῖται, μή με δουλείας τυχεῖν (= εἶθε να μη με βρει δουλεία).

ε. απόλυτο απαρέμφατο, χωρίς εξάρτηση από κάποιο ρήμα.

- Το **απόλυτο** απαρέμφατο δεν εξαρτάται από κάποιο ρήμα και δηλώνει:

α. αναφορά (ύστερα από επίθετο) (= ὅσον αφορά..., ως προς το...).

π.χ. Οὗτός ἐστι δεινὸς ἀγορεύειν.

β. σκοπό (= ὥστε να...)

π.χ. Τὴν πόλιν φυλάττειν αὐτοῖς παρέδοσαν.

Η σύνταξη του απαρεμφάτου

- Όταν το υποκείμενο του απαρεμφάτου είναι το **ίδιο** με το υποκείμενο του ρήματος, από το οποίο εξαρτάται, έχουμε **ταυτοπροσωπία**.

(Το υποκείμενο του απαρεμφάτου τίθεται ή εννοείται σε πτώση **ονομαστική**).

π.χ. Ὁ Ἰσοκράτης ἔλεγε διδάσκειν τοὺς νέους τὴν ῥητορικὴν.

- Όταν το υποκείμενο του απαρεμφάτου είναι **διαφορετικό** από το υποκείμενο του ρήματος, έχουμε **ετεροπροσωπία**.

(Το υποκείμενο του απαρεμφάτου τίθεται ή εννοείται σε πτώση **αιτιατική**).

π.χ. Τὸν καλὸν κάγαθὸν ἄνδρα εὐδαίμονα εἶναί φημι.

ΑΣΚΗΣΗ ΕΜΠΕΔΩΣΗΣ

- Προσπαθήστε να αναγνωρίσετε συντακτικά τα απαρέμφατα που περιέχονται στις επόμενες προτάσεις:

Ποια από αυτά είναι ειδικά και ποια τελικά;

Πού υπάρχει ταυτοπροσωπία και πού ετεροπροσωπία;

α. Ἐπεθύμει γενέσθαι ἀνὴρ τὰ μεγάλα πράττειν ἰκανός.

β. Προσῆκει προθύμως ἐδέλιν ἀκούειν τῶν βουλομένων συμβουλεύειν.

γ. Ταύτην τὴν χώραν ἐπέτρεψε διαρπάσαι τοῖς Ἑλλησι.

δ. Σωκράτης ἔλεγε διδασκὸν τὴν ἀρετὴν εἶναι.

ε. Ἦν ἐγγὺς ἔλθῃ θάνατος, οὐδεὶς βούλεται θνήσκειν.

στ. Ἀναξαγόρας τὸν ἥλιον λίθον φησὶν εἶναι.

Ας συνοψίσουμε τι μάθαμε σε αυτήν την ενότητα

- Στην ενότητα αυτή, με αφορμή το περιστατικό που περιγράφει ο Πλούταρχος, συζητήσαμε για τόσο στην αρχαία, όσο και στη σημερινή εποχή.
- Μάθαμε πώς να σχηματίζουμε απαρέμματα στην ενεργητική και στη μέση φωνή και πώς να τα μεταφράζουμε στη Νέα Ελληνική.
- Διακρίναμε τα είδη των απαρεμφάτων (.....ή.....) και τις λειτουργίες τους μέσα στην πρόταση (.....ή.....ή..... κ.λπ.).
- Μάθαμε ότι, όταν το υποκείμενο του απαρεμφάτου βρίσκεται στην ίδια πτώση με το υποκείμενο του ρήματος, το φαινόμενο λέγεται και το υποκείμενο του απαρεμφάτου βρίσκεται σε πτώση Όταν το υποκείμενο του απαρεμφάτου είναι διαφορετικό από το υποκείμενο του ρήματος, το φαινόμενο λέγεται και το υποκείμενο του απαρεμφάτου τίθεται σε πτώση

**Η όλη ελληνική γλώσσα παραβάλλεται
προς αρχαίον πολυσύνθετον μέγαρον όπερ, από των αρχαίων
χρόνων όρθιον ιστάμενον, μεταρρυθμίσεις μόνον
τινάς κατά τας εκάστοτε ανάγκας υφίστατο,
εν τω συνόλω όμως το αρχαίον σχέδιον, ήτοι οι κλίσεις
και αι λέξεις, διετηρήθη καλώς.**

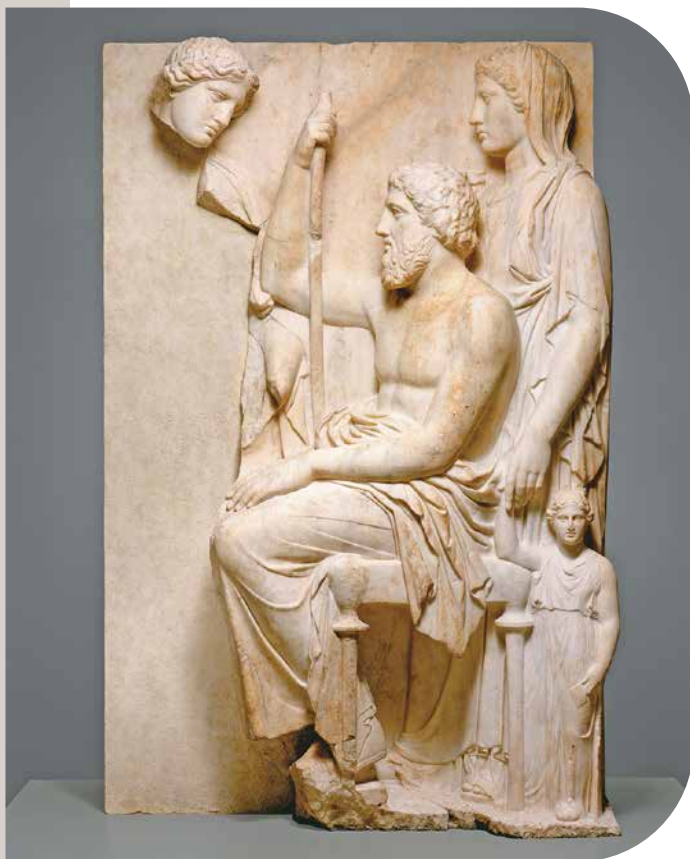
Γεώργιος Χατζιδάκις

ΑΠΟ ΤΟ ΤΟΤΕ ΣΤΟ ΤΩΡΑ. ΚΕΙΜΕΝΑ ΚΑΙ ΕΙΚΟΝΕΣ

Σύμφωνα πάντα με εξωτερικούς παρατηρητές όπως ο Ηρόδοτος και ο Ξενοφώντας, το πιο αξιοσημείωτο χαρακτηριστικό της κλασικής Σπάρτης ήταν η εξουσία των γερόντων. Ήταν μια γεροντοκρατία. Ο Ηρόδοτος είχε με έκπληξη διαπιστώσει πως οι ρωμαίοι και νεαροί Σπαρτιάτες πάντοτε παραμέριζαν στον δρόμο για να περάσουν οι πρεσβύτεροι πολίτες.

Edith Hall (2016), *Αρχαίοι Έλληνες*, μτφρ. Ουρανία Τουτουτζή, Διόπτρα, σελ. 206

- Στην αρχαία Σπάρτη το πανίσχυρο βουλευτικό όργανο, η Γερουσία, όπου μετείχαν ισότιμα ως μέλη μόνον άνδρες πολίτες άνω των 60 ετών, πλαισιώνει τους δύο βασιλείς και γνωμοδοτούσε για ποικίλα θέματα αποφασιστικής σημασίας για το κράτος. Έχετε την αίσθηση ότι στις σύγχρονες δημοκρατίες οι ηλικιακές διαφορές στην άσκηση εξουσίας έχουν αμβλυωθεί εντελώς ή υπάρχει ακόμη έντονη διαφοροποίηση μεταξύ των γενεών; Συγκεντρώστε περισσότερες πληροφορίες για την αρχαία σπαρτιατική κοινωνία. Υπάρχουν κατά τη γνώμη σας σημαντικές αποκλίσεις από την αντίστοιχη αθηναϊκή κοινωνική ζωή;

Μαρμάρινο επιτύμβια στήλη που απεικονίζει πενθούσα οικογένεια, περ. 360 π.Χ., Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης της Νέας Υόρκης

- Η αθηναϊκή κοινωνία έδειχνε ιδιαίτερη ευαισθησία σε θέματα που σχετίζονταν με τη φροντίδα των γηραιών γονιών από τα παιδιά τους, σε τέτοιο σημείο μάλιστα, ώστε να νομοθετήσει αυστηρούς κανόνες, η παραβίαση των οποίων μπορούσε να επιφέρει βαρύτερες ποινές ή ακόμη και την πλήρη στέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων. Η λεγόμενη *κάκωσις γονέων* («η κακομεταχείριση των ηλικιωμένων γονιών») αποτελούσε ανεξάλειπτο κοινωνικό στίγμα για τους παραβάτες στην αρχαία Αθήνα και γενικότερα στην αρχαία Ελλάδα. Κατά τη γνώμη σας η νέα γενιά σήμερα προσδίδει ανάλογη βαρύτητα σε αυτό το κοινωνικό ζήτημα; Αφού μεταφράσετε στη Ν.Ε. τη γνωμική φράση *τῷ γήρατι μυρία κακὰ ἔπονται*, οργανώστε σχετική συζήτηση με τους γονείς σας (ή με τον παππού και τη γιαγιά σας) και παρουσιάστε στην τάξη τα συμπεράσματά σας.

10

ΕΝΟΤΗΤΑ

Ο Προμηθέας και η φωτιά

Τι θα μάθετε σε αυτήν την ενότητα:

- πώς τιμωρήθηκε ο Προμηθέας από τον Δία, επειδή έκλεψε τη φωτιά από τους θεούς και την έδωσε στους ανθρώπους
- τον σχηματισμό και την κλίση των μετοχών στην ενεργητική και στη μέση φωνή
- τα είδη των μετοχών
- τον συντακτικό ρόλο των μετοχών

Λέξεις-κλειδιά: Προμηθέας, φωτιά, μετοχή, συνημμένη, απόλυτη, επιθετική ή αναφορική, κατηγορηματική, επιρρηματική

1 > ΚΕΙΜΕΝΟ

Στη *Βιβλιοθήκη* του (Ψευδο-)Απολλοδώρου έχουν συγκεντρωθεί περιλήψεις διάφορων αρχαιοελληνικών μύθων. Η συλλογή αυτή είναι πολύτιμη, γιατί σε πολλές περιπτώσεις δεν σώζεται άλλη σχετική πηγή. Στο ακόλουθο απόσπασμα, ο άγνωστος συγγραφέας του έργου (που πιθανώς έζησε κατά τον 2ο αιώνα π.Χ.) διηγείται τον μύθο της προσφοράς της φωτιάς από τον Προμηθέα στους ανθρώπους. Ο Δίας τιμώρησε τον Προμηθέα γι' αυτήν την απαγορευμένη πράξη, καταδικάζοντάς τον να μένει καρφωμένος σε απόκρημνο βουνό και ένας αετός να κατασπαράζει το συκώτι του την ημέρα, το οποίο τη νύχτα ξαναπλαθόταν.

Προμηθεὺς δὲ ἐξ ὕδατος καὶ γῆς ἀνθρώπους πλάσας ἔδωκεν αὐτοῖς καὶ πῦρ, λάδρα Διὸς ἐν νάρθηκι κρύψας. Ὡς δὲ ἤσθετο Ζεὺς ἐπέταξεν Ἡφαίστῳ τῷ Καυκάσῳ ὄρει τὸ σῶμα αὐτοῦ προσηλωσάι· τοῦτο δὲ Σκυθικὸν ὄρος ἐστίν. Ἐν δὴ τούτῳ προσηλωθεὶς Προμηθεὺς πολλῶν ἐτῶν ἀριθμὸν ἐδέδετο· καθ' ἐκάστην δὲ ἡμέραν αἰετὸς ἐφιπτάμενος αὐτῷ τοὺς λοβοὺς ἐνέμετο τοῦ ἥπατος αὐξανομένου διὰ νυκτός. Καὶ Προμηθεὺς μὲν πυρὸς κλαπέντος δίκην ἔτινε ταύτην, μέχρις Ἡρακλῆς αὐτὸν ὕστερον ἔλυσεν.

(Ψευδο-)Απολλόδωρος, *Βιβλιοθήκη* 1.7.1

Φωτογραφία ανάγλυφου που απεικονίζει τη θεά Αθηνά και τον Προμηθέα να δημιουργούν τον πρώτο άνθρωπο, John G. Unnevehr (1822-1893), Μουσείο Getty

✓ Γλωσσικές παρατηρήσεις

τὸ ὕδωρ, -ατος = το νερό/ **N.E.** τα ύδατα, υδάτινος (= θαλάσσιος), υδραγωγείο, υδροχόος, υδροκεφαλικός

λάθρα Διὸς = κρυφά από τον Δία/ **N.E.** λαθραίος, λάθος, λανθασμένος, λαθρεπιβάτης, λαθρεμπόριο, λαθροχειρία

ἐν νάρθηκι = δοτ. του ουσ. ὁ νάρθηξ, -κος, σε κούφιο καλάμι

προσηλῶσαι = να καρφώσει/ **N.E.** ἐπὶ τὸν τύπον τῶν ἡλῶν (βιβλική φράση, ὁ ἡλῶς = το καρφί), προσήλωση, προσηλωμένος, καθηλωμένος, καθήλωση, αποκαθήλωση (μτφρ. απομακρύνω κάποιον βίαια από την υψηλή θέση που κατείχε, **n.x.** αποκαθήλωση από θέση ηγεσίας), αποκαθήλωση του Εσταυρωμένου (= η καταβίβαση του Χριστού από τον σταυρό)

ἐδέδετο = ήταν δεμένος (δέω-ῶ = δένω/ θέματα: **δε-, δη-**)/ **N.E.** δέση, δέσιμο, δέσμη, δεσμίδα, δετός, πρόσδεση, σύνδεση, υπόδηση, υποδήματα

ἐφιπτάμενος... ἐνέμετο = πετώντας πάνω του έτρωγε/ **N.E.** νέμω (= μοιράζω), νομός, νομή, νομικός, διανομή, κατανομή, παρανομία, έκνομος, σύννομος, έννομος (**n.x.** έννομο συμφέρον)

δίκην ἔτινε ταύτην = πλήρωνε με αυτήν την τιμωρία/ **N.E.** η τίση (ἡ τίσις = η τιμωρία), εκτίνω = ξεπληρώνω (**n.x.** εκτίνω ποινή), αποτίνω = αποδίδω (**n.x.** αποτίνω φόρο τιμής)

✓ Ερωτήσεις κατανόησης και ερμηνευτικής προσέγγισης

1. Ποια είναι η στάση σας απέναντι στον Προμηθέα, που παράκουσε τις εντολές του Δία, προκειμένου να βοηθήσει τους ανθρώπους; Εγκρίνετε αυτήν την παραβατική του ενέργεια;
2. Πώς τιμώρησε ο Δίας τον Προμηθέα για την κλοπή της φωτιάς; Πώς εξηγείται, κατά τη γνώμη σας, ότι ο Δίας, ο θεός της δικαιοσύνης, επέβαλε βαριά τιμωρία στον Προμηθέα, γιατί διέσωσε το ανθρώπινο γένος από βέβαιο αφανισμό;

2 > ΒΑΣΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΟΥ

Η μετοχή (βλ. Γρ. §251, β)

- Η μετοχή είναι τριγενές και τρικατάληκτο ρηματικό επίθετο.
- Σχηματίζεται από το θέμα του ρήματος.
- Φανερώνει συγχρόνως διάθεση και χρόνο.

ΚΑΤΑΛΗΞΕΙΣ ΜΕΤΟΧΩΝ ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΗΣ ΦΩΝΗΣ		ΚΑΤΑΛΗΞΕΙΣ ΜΕΤΟΧΩΝ ΜΕΣΗΣ ΦΩΝΗΣ
ΕΝΕΣΤΩΤΑΣ	-ων, -ουσα, -ον	-όμενος, -ομένη, -όμενον
ΜΕΛΛΟΝΤΑΣ	-σων, -σουσα, -σον	-σόμενος, -σομένη, -σόμενον
ΠΑΘΗΤΙΚΟΣ ΜΕΛΛΟΝΤΑΣ		-θησόμενος, -θησομένη, -θησόμενον
ΑΟΡΙΣΤΟΣ	-σας, -σασα, -σαν	-σάμενος, -σαμένη, -σάμενον
ΠΑΘΗΤΙΚΟΣ ΑΟΡΙΣΤΟΣ		-θείς, -θεισα, -θέν
ΠΑΡΑΚΕΙΜΕΝΟΣ	-κώς, -κυῖα, -κὸς	-μένος, -μένη, -μένον

- Συμπληρώστε τον ακόλουθο πίνακα σχηματίζοντας τις μετοχές του ρήματος *παιδεύω*.

	ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΗ ΦΩΝΗ	ΜΕΣΗ ΦΩΝΗ
ΕΝΕΣΤΩΤΑΣ	ὁ παιδεύ-ων, -ουσα, -ον	
ΜΕΛΛΟΝΤΑΣ		
ΠΑΘΗΤΙΚΟΣ ΜΕΛΛΟΝΤΑΣ		
ΑΟΡΙΣΤΟΣ		
ΠΑΘΗΤΙΚΟΣ ΑΟΡΙΣΤΟΣ		
ΠΑΡΑΚΕΙΜΕΝΟΣ		

Η κλίση της μετοχής (βλ. Γρ. §185-188)

1. Οι μετοχές του **Ενεστώτα** και του **Μέλλοντα** κλίνονται όπως τα τριτόκλιτα βαρύτονα οδοντικόληκτα σε **-ων, -οντος** στο αρσενικό και στο ουδέτερο.

π.χ. ὁ γέρ-ων, τοῦ γέρ-οντος

ΠΡΟΣΟΧΗ! Η κλητική ενικού της μετοχής του αρσενικού έχει κατάληξη **-ων**. Το θηλυκό κλίνεται όπως τα πρωτόκλιτα θηλυκά σε **-α**.

- Συμπληρώστε τους παρακάτω πίνακες κλίνοντας τη μετοχή του Ενεστώτα του ρήματος *παιδεύω*.

ΕΝΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ			
ονομ.	ὁ παιδεύων	ἡ παιδεύουσα	τὸ παιδεῶν
γεν.	τοῦ		
δοτ.			
αιτ.			
κλητ.			

ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ

ονομ.			
γεν.			
δοτ.			
αιτ.			
κλητ.			

2. Η μετοχή του **Αορίστου** κλίνεται όπως τα τριτόκλιτα οδοντικόληκτα σε **-ας, -αντος** στο αρσενικό και στο ουδέτερο γένος, π.χ. *ὁ γίγ-ας, τοῦ γίγ-αντος*.

ΠΡΟΣΟΧΗ! Η κλητική ενικού της μετοχής του αρσενικού είναι όμοια με την ονομαστική.

- Συμπληρώστε τους πίνακες κλίνοντας τη μετοχή του Αορίστου του ρήματος *σῶξω*.

ΕΝΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ

ονομ.	<i>ὁ σῶσ-ας</i>	<i>ἡ σῶσ-ασα</i>	<i>τὸ σῶσ-αν</i>
γεν.	<i>τοῦ</i>		
δοτ.			
αιτ.			
κλητ.			

ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ

ονομ.			
γεν.	<i>τῶν</i>		
δοτ.			
αιτ.			
κλητ.			

3. Η μετοχή του **Παρακειμένου** κλίνεται όπως τα τριτόκλιτα οδοντικόληκτα σε **-ώς, -ότος**.

- Συμπληρώστε τους ακόλουθους πίνακες κλίνοντας τη μετοχή του Παρακειμένου του ρήματος *λύω*.

ΕΝΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ

ονομ.	<i>ὁ λελυκ-ώς</i>	<i>ἡ λελυκ-υῖα</i>	<i>τὸ λελυκ-ός</i>
γεν.	<i>τοῦ λελυκ-ότος</i>		
δοτ.			
αιτ.			
κλητ.			

ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ

ονομ.			
γεν.	τῶν		
δοτ.			
αιτ.			
κλητ.			

4. Η μετοχή του παθητικού Αορίστου στο αρσενικό και στο ουδέτερο γένος κλίνεται όπως τα τριτόκλιτα οδοντικόληκτα ουσιαστικά. Συμπληρώστε τον ακόλουθο πίνακα με τη βοήθεια της Γραμματικής (§187):

ΕΝΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ	ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ	ΕΝΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ	ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ	ΕΝΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ	ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ
ὁ λυθ-εἶς		ἡ λυθ-εἶσα		τὸ λυθ-έν	
τοῦ λυθέ-ντος					

Τα είδη της μετοχής

- Επιθετικές ή αναφορικές** (= που, ο οποίος), **π.χ.** Πᾶς ὁ ὁμολογήσας ταῦτα ἔνοχος ἐστί.
- Κατηγορηματικές** (= να, ότι), **π.χ.** Ἦσθοντο τοὺς ἐναντίους ἐπιτιθεμένους.
- Επιρρηματικές**
 - Χρονικές** (= όταν, αφού) (συνήθως σε Αόριστο), **π.χ.** Ἐλθὼν διελέγετο τοῖς πολίταις.
 - Αιτιολογικές** (= επειδή, διότι), **π.χ.** Οἱ πολῖται ἤχθοντο τῷ Κριτίᾳ ὡμῶ ὄντι.
 - Τελικές** (= για να) (κατά κανόνα σε Μέλλοντα, έπειτα από ρήματα κίνησης), **π.χ.** Ἐπορεύοντο εὐξόμενοι τῷ ἱερῶ.
 - Τροπικές** (= -ντας, -μένος) (συνήθως σε Ενεστώτα), **π.χ.** Ἦλθον φέροντες ἀσπίδας καὶ δόρατα.
 - Υποθετικές** (= αν), **π.χ.** Βουλευομένων ὀρθῶς τῶν πολιτῶν οὐκ ἂν εἴλοντο τοῦτον στρατηγόν.
 - Εναντιωματικές** (= αν και), **π.χ.** Εὐάριδοι ὄντες οἱ Μεγαρεῖς ἐνίκησαν τοὺς ἐχθρούς.

ΜΕΤΟΧΕΣ
ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΟ

Ας συνοψίσουμε τι μάθαμε σε αυτήν την ενότητα

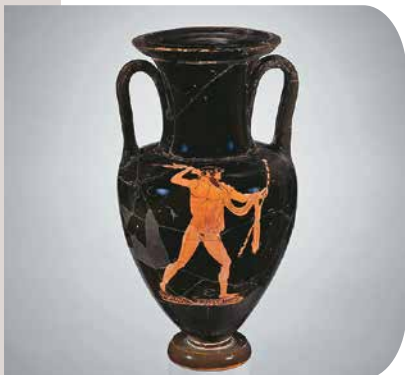
- Προσπαθήστε να σχηματίσετε τις μετοχές όλων των χρόνων των ρημάτων *πράττω*, *γράφω* και *πείθω* στην ενεργητική φωνή.
- Γράψτε τις μετοχές που ζητούνται στις επόμενες προτάσεις. Έπειτα προσπαθήστε να αναγνωρίσετε το είδος τους ανάλογα με το νόημα της κάθε πρότασης:
 - α) *Οί στρατιῶται* (*ψηφίζομαι*, μετοχή αορ.) *ταῦτα ἀπῆλθον ἐπὶ τὰς σκηνάς.*
 - β) *Πάντες ἐφαίνοντο ἀσπίσι* (*καλύπτομαι*, μετοχή παρακ.).
 - γ) *Μίσει τοὺς* (*κολακεύω*, μετοχή ενεστ.) *ὥσπερ τοὺς ἐξαπατῶντας· ἀμφοτέρω γὰρ* (*πιστεύομαι*, μετοχή παθητικού αορ.) *τοὺς ἀγαθοὺς ἀδικοῦσι.*
 - δ) *Τῶν Πελοποννησίων* (*παρατάσσομαι*, μετοχή αορ.) *ἡ νόσος ἤρξατο εὐθύς.*
 - ε) *τῶν πρεσβευτῶν ταῦτα ὁ βασιλεὺς οὐκ ἐπέιδετο.* (*ἀγγέλλω*, μετοχή αορ.).

ΑΠΟ ΤΟ ΤΟΤΕ ΣΤΟ ΤΩΡΑ. ΚΕΙΜΕΝΑ ΚΑΙ ΕΙΚΟΝΕΣ

[...] ὅλοι ξέρουν ὅτι χρειάζεται περισσότερη πρόληψη ἀπὸ ἀγωγή, ἀλλὰ ἐλάχιστοι ἀνταμείβουν πράξεις πρόληψης. Δοξάζουμε ἐκείνους τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα γράφηκαν στὰ βιβλία τῆς ἱστορίας εἰς βᾶρος ἐκείνων γιὰ τὴ συνεισφορά τῶν ὁποίων τὰ βιβλία σιωποῦν. Ἐμεῖς οἱ ἄνθρωποι δὲν εἴμαστε ἀπλῶς μὴ ἀνεπιθύμητη φυλὴ [...], εἴμαστε καὶ μὴ ἀδίκη φυλὴ.

Nassim Nicholas Taleb (2022), *Ο Μαύρος Κύκνος. Οι Επιπτώσεις του Ιδιαίτερα Απίθανου*.
μτφρ. Γιώργος Μαραγκός, Κλειδάριθμος, σελ. 26

- Ἡ ἐννοία τῆς πρόληψης ὑπῆρξε πάντοτε θεμελιώδους σημασίας στὸ πεδίο τῆς πολιτικῆς καὶ τῆς στρατιωτικῆς ἐπιστήμης. Ὅποιος ἔχει τὸ προνόμιο νὰ μαντέψει τὸ μέλλον μπορεῖ ἀσφαλῶς νὰ ἐπιτύχει τὸν σκοπὸ του, ὅσο δύσκολος καὶ ἀπαιτητικὸς εἶναι αὐτός. Τελικὰ ἡ πρόληψη εἶναι σπουδαιότερη ἀπὸ τὴ θεραπεία. Ποιὰ ἡ ἀποψή σας γιὰ τὴ διαπίστωση αὐτή; Συμφωνεῖτε μὲ τὸν ἰσχυρισμὸ ὅτι δυστυχῶς οἱ περισσότεροὶ ἄνθρωποι τείνουν νὰ υποτιμοῦν αὐτοὺς ποὺ ἀποτρέπουν συμφορὰς καὶ ἐπιλέγουν συχνὰ νὰ ἐξυμνοῦν αὐτοὺς ποὺ ἐμφανίζονται, γιὰ νὰ ἐπουλώσουν τάχα καίνουσες πληγές;

Ερυθρόμορφος αμφορέας ποὺ ἀπεικονίζει τὸν Δία μὲ τοὺς κερανοὺς του, περ. 460-450 π.Χ., Μητροπολιτικὸ Μουσεῖο Τέχνης τῆς Νέας Υόρκης

- Γνωρίζουμε ἀπὸ τὴν αἰσχύλεια τραγωδία *Προμηθέας Δεσμώτης* ὅτι ὁ ὁμώνυμος χαρακτήρας τοῦ δράματος τιμωρεῖται βᾶναυσα ἀπὸ τὸν νέο ἄρχοντα τοῦ κόσμου, τὸν Δία, ἐπειδὴ παράκουσε τὴν ἐντολὴν του καὶ σπλαχνίστηκε τοὺς ἀνθρώπους. Τὸ δῶρο τῆς φωτιᾶς, σύμβολο τοῦ ἀνθρώπινου πολιτισμοῦ, προσφέρθηκε στοὺς θνητοὺς ἀπὸ τὸν Τιτάνα Προμηθέα ὡς ἐνδειξὴ συμπόνιας γιὰ τὰ δεινὰ τους. Ἀφοῦ διαβάσετε σὲ νεοελληνικὴ μετάφραση αὐτὴν τὴ συγκλονιστικὴ τραγωδίαν, οργανώστε συζήτηση στὴν τάξη αναφορικὰ μὲ τὴν τεράστιαν δυσκολίαν ποὺ οἱ ἄνθρωποι ἀντιμετώπισαν, γιὰ νὰ ἀναπτύξουν πολιτισμὸ καὶ τεχνολογία.

11

ΕΝΟΤΗΤΑ

Οι νόμοι διασφαλίζουν τη δικαιοσύνη

Τι θα μάθετε σε αυτήν την ενότητα:

- ότι οι νόμοι προστατεύουν το δίκαιο των πολιτών
- την κλίση των δευτερόκλιτων και τριτόκλιτων επιθέτων
- τους ομοιόπτωτους προσδιορισμούς

Λέξεις-κλειδιά: νόμοι, δικαιοσύνη, δευτερόκλιτα και τριτόκλιτα επίθετα, ομοιόπρωτοι προσδιορισμοί

1 > ΚΕΙΜΕΝΟ

Στο ακόλουθο κείμενο ο ομιλητής αναλύει τις πολυσυζητημένες έννοιες του νόμου και της φύσης και ακολούθως επισημαίνει τις συνέπειες της επικράτησης του ενός σε βάρος της άλλης (και αντίστροφα) στη ζωή των ανθρώπων.

Ἄπας ὁ τῶν ἀνθρώπων βίος, ὃ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, κἄν μεγάλην πόλιν οἰκῶσι κἄν μικράν, φύσει καὶ νόμοις διοικεῖται. Τούτων δ' ἡ μὲν φύσις ἐστὶν ἄτακτον καὶ κατ' ἄνδρ' ἴδιον τοῦ ἔχοντος, οἱ δὲ νόμοι κοινὸν καὶ τεταγμένον καὶ ταῦτο πᾶσιν. Ἡ μὲν οὖν φύσις, ἃν ἦ πονηρά, πολλάκις φαῦλα βούλεται· διόπερ τοὺς τοιούτους ἐξαμαρτάνοντας εὐρήσετε. Οἱ δὲ νόμοι τὸ δίκαιον καὶ τὸ καλὸν καὶ τὸ συμφέρον βούλονται, καὶ τοῦτο ζητοῦσιν, καὶ ἐπειδὰν εὐρεθῆ, κοινὸν τοῦτο πρόσταγμ' ἀπεδείχθη, πᾶσιν ἴσον καὶ ὅμοιον, καὶ τοῦτ' ἔστι νόμος.

Δημοσθένης, Κατὰ Ἀριστογείτονος α 15-16

Χάλκινο μετάλλιο που απεικονίζει τη Δικαιοσύνη και την Πίστη, Εθνική Πινακοθήκη Τέχνης της Ουάσιγκτον

ΝΟΜΟΣ ΚΑΙ ΤΑΞΗ
ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ
ΕΛΛΑΔΑ

✓ Γλωσσικές παρατηρήσεις

ἅπας, ἅπασα, ἅπαν = ὅλος, -η, -ο/ **N.E.** παντογνώστης, σύμπαν, απανταχού

κἄν = ἀκόμη κι αν

οἰκέω-ῶ = κατοικῶ/ **N.E.** οἰκήμα, οικία, κάτοικος, ἐνοικος, ἐνοικιαστήριο, οἰκιστικός, παροικία, ἀποικία, ἀποικος

κατ' ἄνδρα ἴδιον = σύμφωνα με την ιδιαίτερη ιδιοσυγκρασία/ **N.E.** ιδιαίτερος, ἰδιοποίηση, ἰδιοτελής, ἰδιοτέλεια, ἰδιότροπος, ἰδιόμορφος, ἰδιοπροσωπία

τεταγμένον = μτχ. Παρακ. μέσης φωνής του ρ. τάττω, καθορισμένο/ **N.E.** τάξη, τακτικός, παρατάσσομαι, συντάσσομαι, συνταγή, σύνταγμα, υποταγή, επιτακτικός

ταυτὸν = το ἴδιο/ **N.E.** ταυτολογία, ταυτοποιῶ, ταυτοποίηση, ταύτιση, ταυτίζω

πᾶς, πᾶσα, πᾶν = ὅλος, -η, -ο/ **N.E.** παντοκράτορας, παντοπρωλεῖο, πασιφανής (= φαίνεται σε ὅλους, ολοφάνερος)

ἐξάμαρτάνοντας = μτχ. ἐνεστ. του ρ. ἐξάμαρτάνω, να σφάλουν/ **N.E.** ἀμαρτάνω, ἀμαρτία, ἀμαρτωλός, ἀμάρτημα

✓ Ερωτήσεις κατανόησης και ερμηνευτικής προσέγγισης

1. Ποια είναι τα χαρακτηριστικά της φύσης και ποια του νόμου σύμφωνα με τον Δημοσθένη; Πώς πρέπει να διοικούνται οι πόλεις; Σκεφτείτε πώς θα λειτουργούσε η ανθρώπινη κοινωνία, αν ἔλειπαν οι νόμοι.
2. Πώς αντιμετωπίζουν τον νόμο, δηλαδή τους σχολικούς κανόνες, οι μαθητές του σχολείου σας; Ποιες συνέπειες έχει η παράβαση των κανόνων σχολικής συμπεριφοράς και λειτουργίας; Πώς θα νιώθατε σε ένα σχολείο, όπου επικρατεί ο σεβασμός στους κανόνες, και πώς σε ένα σχολικό περιβάλλον, στο οποίο κυριαρχεί η παραβατικότητα;

2 > ΒΑΣΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΟΥ

Κλίση επιθέτων

α. Δευτερόκλιτα τρικατάληκτα επίθετα

-ος, -η, -ον, **π.χ.** ὁ πιστός, ἡ πιστή, τὸ πιστὸν

-ος, -α, -ον, **π.χ.** ὁ πονηρός, ἡ πονηρά, τὸ πονηρὸν

-οῦς, -ῆ/-ᾶ, -οῦν (συνηρημένο), **π.χ.** ὁ χρυσοῦς, ἡ χρυσοῆ, τὸ χρυσοῦν / ὁ ἀργυροῦς, ἡ ἀργυροῆ, τὸ ἀργυροῦν

ΠΡΟΣΟΧΗ!

- Το **θηλυκό** του επιθέτου σχηματίζεται με κατάληξη **-α**, όταν πριν από την κατάληξη υπάρχει **φωνήεν** ή **ρ**, **π.χ.** ἡ ἀγία, ἡ καθαρά.
- Το **αρσενικό** και το **ουδέτερο** κλίνονται σύμφωνα με τη **β'** κλίση ουσιαστικών, **π.χ.** ἄνθρωπος, δῶρον.
- Το **θηλυκό** κλίνεται σύμφωνα με την **α'** κλίση των ουσιαστικών.
- Στον πληθυντικό αριθμό, το θηλυκό ακολουθεῖ τον τονισμό του αρσενικού, **π.χ.** αἱ ἄγιοι, τῶν ἀγίων... ὧ ἄγιοι.

β. Δευτερόκλιτα δικατάληκτα επίθετα

-ος, -ως, -ον, **π.χ.** ὁ ἄκαιρος, ἡ ἄκαιρος, τὸ ἄκαιρον
 -ους, -ους, -ουν (συνηρημένα), **π.χ.** ὁ εὖνους, ἡ εὖνους, τὸ εὖνουν

- Κλίνονται σύμφωνα με τη β' κλίση και στα τρία γένη (βλ. Γρ. §158)
- Δικατάληκτα είναι τα περισσότερα από τα **σύνθετα** σε επίθετα **-ος** και πολλά που λήγουν σε **-ιος, -ειος, -ιμος**. **π.χ.** ὁ, ἡ μάχιμος, τὸ μάχιμον, ὁ, ἡ γαμήλιος, τὸ γαμήλιον.

γ. Τριτόκλιτα επίθετα

-ης, -ης, -ες, **π.χ.** ὁ ἀληθής, ἡ ἀληθής, τὸ ἀληθές
 -υς, -εῖα, -υ, **π.χ.** ὁ εὐθύς, ἡ εὐθεῖα, τὸ εὐθὺν
 -ων, -ων, -ον, **π.χ.** ὁ εὐδαίμων, ἡ εὐδαίμων, τὸ εὐδαιμον

Για τις υπόλοιπες κατηγορίες, καθώς και για την κλίση, βλ. Γρ. σ. 101 κ.εξ.

Ομοιόπτωτοι προσδιορισμοί (βλ. Συντ. §23-30)

ΕΠΙΘΕΤΑ	ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΑ
ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΣ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ π.χ. τὸ ὀξύτατον ξίφος	ΠΑΡΑΘΕΣΗ Γενική έννοια, π.χ. Ὁμηρος, ὁ ποιητής (= που)
ΚΑΤΗΓΟΡΗΜΑΤΙΚΟΣ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ π.χ. ὀξύτατον τὸ ξίφος	ΕΠΕΞΗΓΗΣΗ Ειδική έννοια, π.χ. Ὁ στρατηγός, Μιλτιάδης (= δηλαδή)

Όπως στα νέα ελληνικά, έτσι και στα αρχαία, ο προσδιορισμός που βρίσκεται στην ίδια πτώση με τη λέξη την οποία προσδιορίζει ονομάζεται **ομοιόπτωτος** προσδιορισμός.

- **Κατηγορηματικό** προσδιορισμό, που αποδίδει παροδική ιδιότητα, έχουμε όταν το επίθετο δεν έχει άρθρο και προσδιορίζει ουσιαστικό που έχει άρθρο (**π.χ.** ὀξύτατον τὸ ξίφος).
- Υπάρχουν επίθετα που αποτελούν **σταθερούς κατηγορηματικούς** προσδιορισμούς: *πᾶς, ἅπας, μόνος, ἄκρος, μέσος, ἔσχατος, ὅλος, αὐτός* (**π.χ.** πᾶς ἄνθρωπος).
- Όταν οι σταθεροί κατηγορηματικοί προσδιορισμοί έχουν άρθρο, συντάσσονται ως **επιθετικοί προσδιορισμοί** (**π.χ.** ὁ πᾶς ἄνθρωπος, ἡ μόνη ὁδός).
- Η **προεξαγγελτική παράθεση** χαρακτηρίζει το περιεχόμενο μιας ολόκληρης πρότασης ή φράσης και προτάσσεται αυτής. **π.χ.** Κῦρός ἐστὶ φιλανθρωπότερος ἢ βασιλεὺς καὶ τὸ μέγιστον, ἔχει τὴν ψυχὴν κρατίστην.

ΑΣΚΗΣΗ ΕΜΠΕΔΩΣΗΣ

- Στις ακόλουθες προτάσεις να χαρακτηρίσετε συντακτικώς τους ομοιόπτωτους προσδιορισμούς:
 1. Ἐνταῦθα ἔδει εἶναι πενίας ἱερὸν, θωμὸς ὑπέρτατος.
 2. Καὶ γάρ, τὸ δεινότατον, οὐδεμία πόλις ἐθέλει μιμεῖσθαι ταῦτα.
 3. Τὸ ἔδος οὖτω τάπτε, μὴ τὸν στρατηγὸν τοῦ μάντεως ἄρχειν, ἀλλὰ τὸν μάντιν τοῦ στρατηγοῦ.
 4. Καταλαμβάνει Θήβαν, πόλιν ἰσχυράν.
 5. Ἐν αἰθέρι μέσω κατέστη λαμπρὸς ἡλίου κύκλος.

ΟΜΟΙΟΠΤΩΤΟΙ
ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΙ

Ας συνοψίσουμε τι μάθαμε σε αυτήν την ενότητα

- Η δικαιοσύνη στις πολιτείες διασφαλίζεται μόνο με την τήρηση του
- Η κατάληξη του θηλυκού των δευτερόκλιτων τρικατάληκτων επιθέτων μπορεί να είναι *-α* (αντί *η*), όταν πριν από την κατάληξη υπάρχει ή
- Δικατάληκτα είναι τα δευτερόκλιτα επίθετα που είναι ή που λήγουν σε, ή ή κ.λπ.
- Οι ομοιόπρωτοι προσδιορισμοί είναι (αριθμός). Όταν ένας ομοιόπρωτος προσδιορισμός είναι επίθετο, τότε, ανάλογα με τη θέση του άρθρου, μπορεί να είναι είτε, είτε προσδιορισμός. Στις περιπτώσεις που το ουσιαστικό έχει άρθρο, αλλά το επίθετο δεν έχει, το επίθετο συντάσσεται ως προσδιορισμός.
- Όταν ένας ομοιόπρωτος προσδιορισμός είναι ουσιαστικό, τότε μπορεί να συνταχθεί είτε ως, είτε ως Η αποτελεί γενικότερη έννοια από τη λέξη την οποία προσδιορίζει και αποδίδεται στη Ν.Ε. με τη λέξη «που». Η αποτελεί ειδικότερη έννοια από τη λέξη την οποία προσδιορίζει και αποδίδεται στη Ν.Ε. με τη λέξη «δηλαδή».

ΑΣΚΗΣΕΙΣ
ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ
ΕΛΛΗΝΙΚΗ
- ΑΝΤΩΝΥΜΙΕΣ,
ΤΑΥΤΟΠΡΟΣΩΠΙΑ
ΚΑΙ ΕΤΕΡΟΠΡΟΣΩΠΙΑ,
ΜΕΤΟΧΕΣ, ΕΠΙΘΕΤΑ

ΑΠΟ ΤΟ ΤΟΤΕ ΣΤΟ ΤΩΡΑ. ΚΕΙΜΕΝΑ ΚΑΙ ΕΙΚΟΝΕΣ

[...] παρότι η κλασική Αθήνα ήταν μια εξαιρετικά δικομανής κοινωνία, ευτυχώς δεν είχαν δικηγόρους, οι ίδιοι οι πολίτες εκπροσωπούσαν τον εαυτό τους.

Simon Critchley (2021), *Η Τραγωδία, οι Αρχαίοι Έλληνες κι Εμείς*, μτφρ. Γιάννης Δούκας, Πατάκης, σελ. 76

- Προσπαθήστε να φανταστείτε τις σύγχρονες κοινωνίες χωρίς δικηγόρους και νομικούς συμβούλους. Θα ήταν δυνατόν κατά τη γνώμη σας να λειτουργήσει έτσι η δημοκρατική πολιτεία; Η τήρηση της νομοθεσίας επαφίεται σε όλους εμάς, όμως θα ήταν εφικτό σήμερα κάποιος να υπερασπιστεί τον εαυτό του σε μια δίκη; Σκεφτείτε ένα τέτοιο ενδεχόμενο και συζητήστε το στην τάξη.

- Αφού μεταφέρετε στη νεοελληνική τα εγκωμιαστικά λόγια του Λυσία για τους φιλόνομους Αθηναίους (*Επιτάφιος* 19.3-5) *ήγησάμενοι θηριών μὲν ἔργον εἶναι ὑπ' ἀλλήλων βία κρατεῖσθαι, ἀνθρώποις δὲ προσήκειν νόμῳ μὲν ὀρίσαι τὸ δίκαιον*, οργανώστε συζήτηση στην τάξη σας για το πώς η συστηματική παραβίαση των νόμων μετατρέπει σταδιακά την κοινωνία αλλά και το σχολείο σας σε αληθινή ζούγκλα.

Θραύσμα μαρμάρινης επιγραφής,
περ. 2ο ήμισυ του 4ου αιώνα π.Χ.,
Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης της Νέας Υόρκης

12

ΕΝΟΤΗΤΑ

Ηρακλής, ο ιδρυτής των Ολυμπιακών Αγώνων

Τι θα μάθετε σε αυτήν την ενότητα:

- ο Ηρακλής ίδρυσε τους Ολυμπιακούς Αγώνες, αφού κατέστειλε την τυραννία
- την κλίση των ανώμαλων επιθέτων
- τους ετερόπρωτους προσδιορισμούς

Λέξεις-κλειδιά: Ηρακλής, αγώνες, ανώμαλα επίθετα, ετερόπρωτοι προσδιορισμοί, γενική, δοτική, αιτιατική

1 > ΚΕΙΜΕΝΟ

Στον λόγο του με τίτλο *Όλυμπιακός*, ο ρήτορας Λυσίας αναφέρεται στον ιδρυτή των Ολυμπιακών Αγώνων, που σύμφωνα με τη μυθολογία ήταν ο θρυλικός ήρωας, Ηρακλής.

Ἄλλων τε πολλῶν καὶ καλῶν ἔργων ἔνεκα, ὧ ἄνδρες, ἄξιον Ἡρακλέους μεμνήσθαι, καὶ ὅτι τόνδε τὸν ἀγῶνα πρῶτος συνήγειρε δι' εὐνοίαν τῆς Ἑλλάδος. Ἐν μὲν γὰρ τῷ τέως χρόνῳ ἀλλοτρίως αἱ πόλεις πρὸς ἀλλήλας διέκειντο· ἐπειδὴ δὲ ἐκεῖνος τοὺς τυράννους ἔπαυσε καὶ τοὺς ὑβρίζοντας ἐκώλυσε, ἀγῶνα μὲν σωμάτων ἐποίησε, φιλοτιμίαν <δὲ> πλούτου, γνώμης δ' ἐπίδειξιν ἐν τῷ καλλίστῳ τῆς Ἑλλάδος, ἵνα τούτων ἀπάντων ἔνεκα εἰς τὸ αὐτὸ συνέλθωμεν, τὰ μὲν ὀψόμενοι, τὰ δ' ἀκουσόμενοι· ἠγήσατο γὰρ τὸν ἐνθάδε σύλλογον ἀρχὴν γενήσεσθαι τοῖς Ἑλλησι τῆς πρὸς ἀλλήλους φιλίας.

Λυσίας, *Όλυμπιακός* 1-3

Φωτογραφία αγάλματος του Ηρακλή με το ρόπαλο από τον φωτογράφο James Anderson (1813-1877), Μουσείο Getty

ΓΛΩΣΣΑΡΙ ΜΕ ΤΟΥΣ ΔΩΔΕΚΑ ΑΘΛΟΥΣ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΗ

✓ Γλωσσικές παρατηρήσεις

τὸν ἀγῶνα συνήγειρε = καθιέρωσε αγώνες (σύν + ἀγείρω = συγκεντρώνω)/ **N.E.** αγορά, αγοραίος (= χυδαίος), αγοραστικός, αγοραφοβία, συναγερμός

ἀλλοτριῶς διέκειντο = έτρεφαν εχθρικές διαθέσεις (μεταξύ τους) (διὰ + κείμαι = βρίσκομαι)/ **N.E.** κείμενο, κειμενοκεντρικός, κείτομαι, διάκειμαι (= έχω τη διάθεση)

τοὺς ὑβρίζοντας = αυτούς που συμπεριφέρονταν αλαζονικά/ **N.E.** υβριστής, υβριστικός, καθυβρίζω

φιλοτιμίαν = άμιλλα

γνώμης = πνεύματος

ἵνα συνέλθωμεν = (τελική πρότ.) για να συγκεντρωθούμε

ὀψόμενοι = μτχ. μέσου Μέλλ. με ενεργ. σημασία του ρ. ὀράω-ῶ = βλέπω, για να παρακολουθήσουμε/ **N.E.** οπτικός, όψη, όραμα, κάτοψη, σύνοψη

ἠγήσατο = θεώρησε (ἠγέομαι-οὔμαι + ειδικό απαρ. = νομίζω, θεωρώ ότι...)/ **N.E.** ηγήτης, ηγήτορας, ηγετικός, ηγεσία, εισηγούμαι (= προτείνω), καθηγητής

σύλλογον = συνάθροιση, συγκέντρωση/ **N.E.** σύλλογος, συλλέγω, συλλογικός, συλλογή, συλλέκτης, συλλεκτικός, εκλέγω, εκλογή, εκλογικός, επιλέγω, επιλογή

✓ Ερωτήσεις κατανόησης και ερμηνευτικής προσέγγισης

1. Σε ποιες ενέργειες προέβη ο Ηρακλής, προτού ιδρύσει τους Ολυμπιακούς Αγώνες; Σε τι αποσκοπούσαν οι ενέργειές του αυτές;
2. Τι προσδοκούσε ο Ηρακλής από την καθιέρωση των Ολυμπιακών Αγώνων; Πιστεύετε ότι οι Ολυμπιακοί Αγώνες στις μέρες μας ανταποκρίνονται στις προσδοκίες που είχε αρχικά ο αρχαίος ιδρυτής τους;

2 > ΒΑΣΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΟΥ

Ανώμαλα επίθετα

Για την κλίση των ανώμαλων επιθέτων ας προσέξουμε ότι (βλ. Γρ. §184):

- Το επίθετο *πολύς* γράφεται με ένα λ, όταν ακολουθεί υ.
- Τα επίθετα *πολύς* και *μέγας* κλίνονται κατά τη **β'** κλίση στο **αρσενικό** και στο **ουδέτερο**. Εξαίρεση αποτελούν η ονομαστική, η αιτιατική και η κλητική ενικού του αρσενικού και του ουδετέρου, που κλίνονται σύμφωνα με τη **γ'** κλίση. **Π.χ.** τὸν πολύν, ὃ πολύ, τὸν μέγαν, ὃ μέγα κ.ά.

- Συμπληρώστε για εξάσκηση τον παρακάτω πίνακα με τη βοήθεια της *Γραμματικής*.

ΕΝΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ						
ονομ.	πολύς	πολλή	πολὺ	μέγας	μεγάλη	μέγα
γεν.						
δοτ.						
αιτ.						
κλητ.						

ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ

ονομ.						
γεν.						
δοτ.						
αιτ.						
κλητ.						

Ετερόπτωτοι προσδιορισμοί

Οι ετερόπτωτοι προσδιορισμοί προσδιορίζουν ονόματα ή άλλες λέξεις που έχουν θέση ονόματος και βρίσκονται σε γενική, δοτική και αιτιατική (βλ. Συντ. §31-38).

1. Η **γενική** ως ετερόπτωτος ονοματικός προσδιορισμός διακρίνεται στα ακόλουθα είδη:

<p>Γενική κτητική N.E. Το σπίτι μου A.E. Ἡ οἰκία τοῦ Φιλοδήμου. Αἶ ὠδαὶ τοῦ Πινδάρου</p>	<p>Γενική του περιεχομένου N.E. αποθήκη τροφίμων A.E. σωροὶ σίτου</p>
<p>Γενική του δημιουργού N.E. Το μυθιστόρημα του Καζαντζάκη A.E. Οἱ Σόλωνος νόμοι. Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Φιλίππου</p>	<p>Γενική της ύλης N.E. πόρτες αλουμινίου A.E. ἀσπίς σιδήρου</p>
<p>Γενική διαιρετική N.E. Το τελευταίο τμήμα του ποιήματος A.E. Οἱ ἄποροι τῶν πολιτῶν. Οἱ τῶν ἀδίκων ἀφικνούμενοι</p>	<p>Γενική της ιδιότητας N.E. κορίτσι επτά ετών A.E. Ὀδὸς τριῶν ἡμερῶν</p>
<p>Γενική της αξίας N.E. κουπόνι των πενήντα ευρώ A.E. Ἰερὰ τριῶν ταλάντων. Χιλίων δραχμῶν δίκην φεύγω</p>	<p>Γενική της αιτίας N.E. Κρίθηκε ένοχος προδοσίας. A.E. Αἴτιος μεγάλων ἀδικημάτων</p>
<p>Γενική αντικειμενική N.E. Καταμέτρηση των κιβωτίων A.E. Ἡ τῶν Ἑλλήνων εὐνοια. Ὁ διδάσκαλος τῆς δικαιοσύνης. Ἡ τοῦ ὕδατος ἐπιθυμία</p>	<p>Γενική υποκειμενική N.E. Η ανατολή του ήλιου A.E. Ἡ βασιλέως ἐπιτορκία. Ἡ τῶν προγόνων νίκη</p>
<p>Γενική συγκριτική N.E. Η Άννα είναι μικρότερή μου. A.E. Πρότερος τοῦ στρατηγοῦ ἐπορεύετο. Οὐδέν ἐν Ἑλλάδι ὄρος ὑψηλότερον Ὀλύμπου</p>	

2. Η **δοτική** ως ετερόπτωτος ονοματικός προσδιορισμός διακρίνεται στα ακόλουθα είδη:

α. **Δοτική αντικειμενική** (ύστερα από επίθετα που δηλώνουν φιλία, ωφέλεια, ομοιότητα, προσέγγιση, ακολουθία κ.λπ. και τα αντίθετά τους):

Ν.Ε. πιστοί **στη δημοκρατία**

Α.Ε. *ὠφέλιμοι τοῖς Ἑλλησι, βασιλεῖ φίλοι, εὐνοὺς τῷ δήμῳ, βλαβεροὶ τοῖς ἐχθροῖς, νόμοις ἐναντίοι ἦσαν*

β. **Δοτική της αναφοράς** (προσδιορίζει επίθετα):

Ν.Ε. βλαβερός **για την υγεία**

Α.Ε. *ἐρρωμενέστατοι ταῖς ψυχαῖς, ποσὶν εἰμι ταχὺς*

3. Η **αιτιατική** ως ετερόπτωτος ονοματικός προσδιορισμός:

Αιτιατική της αναφοράς

Ν.Ε. υγιής **ως προς το σώμα** – ενημερωμένος **σχετικά με το ζήτημα** – **όσο γι' αυτό** μη στενοχωριέσαι καθόλου

Α.Ε. *Πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς* (= ταχύς ως προς τα πόδια), *Δεινοὶ μάχην, Ταῦτα ἀγαθὸς ἕκαστος ἡμῶν*

ΑΣΚΗΣΗ ΕΜΠΕΔΩΣΗΣ

■ Υπογραμμίστε τη γενική, τη δοτική ή την αιτιατική, που λειτουργεί ως ετερόπτωτος προσδιορισμός και χαρακτηρίστε τη.

α. *Τοῦτο μαρτυρεῖ ὁ λόγος τῶν σοφῶν.*

β. *Ἄρχει* (= είναι αρχηγός) *ἐν Ἄιδῃ ὁ ἀδελφὸς τοῦ Διὸς Πλούτων.*

γ. *Ἡ τῶν χρηστῶν* (= με τους καλούς) *ὀμιλία* (= συναναστροφή) *ἀσκησις ἀρετῆς ἐστίν.*

δ. *Αἰ ἐκβολαί* (= η κατάληξη) *τῶν ποταμῶν ἐν ταῖς θαλάσσαις εἰσίν.*

ε. *Σὺν ἔπραξας ἀξίως τῆς πατρίδος.*

στ. *Λάμρακος ἐγένετο σύμμαχος Ἀθηναίων.*

ζ. *Ὁ νόμος Λυκούργου λιτότητα ἤξιου.*

η. *Οὗτος ἦν φιλοπροσῆγορος τῷ τρόπῳ.*

Ας συνοψίσουμε τι μάθαμε σε αυτήν την ενότητα

- Ιδρυτής των Ολυμπιακών Αγώνων ήταν ο, ο οποίος πρώτα κατανίκησε τους και τους
- Το επίθετο **πολύς** ανήκει στα ανώμαλα επίθετα. Το αρσενικό και το ουδέτερο του ενικού αριθμού κλίνεται σύμφωνα με τη κλίση, ενώ τα ίδια γένη του πληθυντικού αριθμού κλίνονται σύμφωνα με τη κλίση.
- Το επίθετο **πολύς** γράφεται με ένα λ όταν ακολουθεί ...
- Η γενική ως ετερόπτωτος προσδιορισμός μπορεί να είναι γενική ή, ή ή ή κ.λπ.
- Η δοτική ως ετερόπτωτος προσδιορισμός μπορεί να είναι δύο ειδών: είτε είτε
- Η αιτιατική ως ετερόπτωτος προσδιορισμός μπορεί να δηλώνει

[...] **μόνον όποιος γνωρίζει τα Αρχαία, μπορεί να γράψει σωστά και τη νεοελληνική δημοτική.**

Οδυσσέας Ελύτης

ΑΠΟ ΤΟ ΤΟΤΕ ΣΤΟ ΤΩΡΑ. ΚΕΙΜΕΝΑ ΚΑΙ ΕΙΚΟΝΕΣ

Αν κάποια στιγμή έχουμε τη δύναμη να αποβάλουμε τον θάνατο και τον πόνο από το σύστημά μας, η ίδια αυτή δύναμη θα είναι μάλλον αρκετή για να σχεδιάσουμε το σύστημά μας σχεδόν με όποιο τρόπο θέλουμε και να χειραγωγήσουμε τα όργανα, τα αισθήματα και την ευφυΐα μας με αμέτρητους τρόπους. Θα μπορείτε να αγοράσετε στον εαυτό σας τη δύναμη του Ηρακλή, την αισθησιακότητα της Αφροδίτης, τη σοφία της Αθηνάς ή την τρέλα του Διονύσου, ανάλογα με τα γούστα σας.

Yuval Noah Harari (2017), *Homo Deus. Μια Σύντομη Ιστορία του Μέλλοντος*, μτφρ. Μιχάλης Λαλιώτης, Αλεξάνδρεια, σελ. 51

- Αρκετοί πιστεύουν ότι οι πρόσφατες ραγδαίες εξελίξεις στην ιατρική επιστήμη και στη βιοτεχνολογία προετοιμάζουν το έδαφος για την εμφάνιση ενός νέου είδους υπερανθρώπου, για την ανάδυση ενός πανίσχυρου πλάσματος σαν τον σύγχρονο Ηρακλή. Ποια είναι η γνώμη σας αναφορικά με αυτήν την ενδεχόμενη εξέλιξη; Η αναβάθμιση του ανθρώπινου σώματος και του νου σας τρομάζει ή σας δημιουργεί ελπιδοφόρες προσδοκίες; Πώς ακριβώς τη φαντάζεστε;

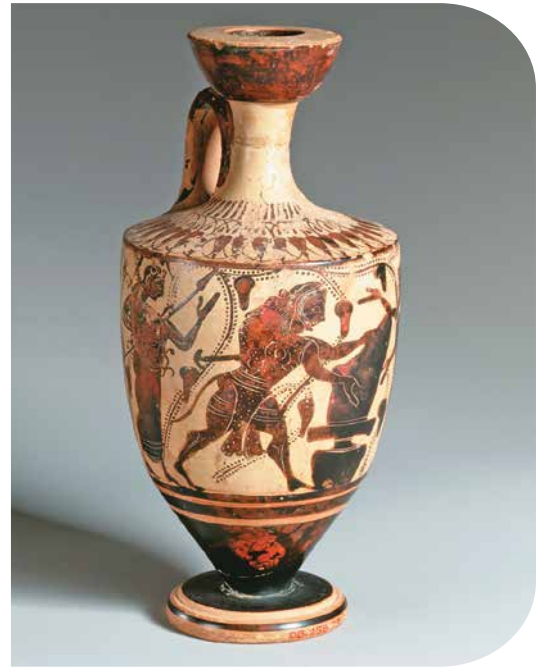

ΓΛΩΣΣΑΡΙ ΜΕ
ΤΑ ΚΥΡΙΟΤΕΡΑ
ΕΙΔΗ ΑΡΧΑΙΟ-
ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ
ΑΓΓΕΙΩΝ

- Ο Ηρακλής ήταν ο μοναδικός ημιθεϊκός ήρωας που έγινε τελικά θεός στον Όλυμπο και κέρδισε έτσι την αθανασία. Προσπαθήστε να συγκρίνετε τις δύο εικόνες του Ηρακλή που αποτυπώνονται στα παρακάτω δύο αγγεία: η πρώτη αναδεικνύει την πανελλαδική υστεροφημία του και η δεύτερη προβάλλει την ακαταμάχητη ανδρεία του. Συγκεντρώστε πληροφορίες για τη λιγότερο γνωστή ιστορία του Ηρακλή με τους Κενταύρους και εντοπίστε πιθανές σχετικές αναλογίες με τους 12 άθλους του.

Ερυθρόμορφος κρατήρας που απεικονίζει ζωγράφο να χρωματίζει άγαλμα του Ηρακλή, περ. 360-350 π.Χ., Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης της Νέας Υόρκης

Πήλινη λήκυθος που απεικονίζει τον Ηρακλή, τον Κένταυρο Φόλο, την Αθηνά και τον Ερμή, περ. 490 π.Χ., Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης της Νέας Υόρκης

13

ΕΝΟΤΗΤΑ

Καλπάζοντας... προς την εξουσία

Τι θα μάθετε σε αυτήν την ενότητα:

- ποια ήταν τα χαρίσματα του νεαρού Κύρου και γιατί ξεχώριζε από τους συνομηλίκους του
- τα ανώμαλα παραθετικά επιθέτων και επιρρημάτων (σχηματισμός και κλίση)
- με ποιους τρόπους δηλώνεται η σύγκριση

Λέξεις-κλειδιά: Κύρος, Πέρσες, χαρίσματα, παιδεία, παραθετικά, σύγκριση

1 > ΚΕΙΜΕΝΟ

Ο Ξενοφώντας περιγράφει την προσωπικότητα του μεγάλου βασιλιά Κύρου, τονίζοντας τις αρετές που τον διέκριναν ήδη από την παιδική και νεανική του ηλικία.

Πρῶτον μὲν γὰρ ἔτι παῖς ὢν, ὅτ' ἐπαιδεύετο καὶ σὺν τῷ ἀδελφῷ καὶ σὺν τοῖς ἄλλοις παισὶ, πάντων πάντα κράτιστος ἐνομιζέτο. πάντες γὰρ οἱ τῶν ἀρίστων Περσῶν παῖδες ἐπὶ ταῖς βασιλέως θύραις παιδεύονται· ἔνθα πολλὴν μὲν σωφροσύνην καταμάθοι ἂν τις, αἰσχρὸν δ' οὐδὲν οὐτ' ἀκοῦσαι οὐτ' ἰδεῖν ἔστι. Θεῶνται δ' οἱ παῖδες καὶ τιμωμένους ὑπὸ βασιλέως καὶ ἀκούουσι, καὶ ἄλλους ἀτιμαζομένους· ὥστε εὐθύς παῖδες ὄντες μανθάνουσιν ἄρχειν τε καὶ ἄρχεσθαι. ἔνθα Κῦρος αἰδημονέστατος μὲν πρῶτον τῶν ἡλικιωτῶν ἐδόκει εἶναι, τοῖς τε πρεσβυτέροις καὶ τῶν ἑαυτοῦ ὑποδεστέρων μᾶλλον πείθεσθαι, ἔπειτα δὲ φιλιππότατος καὶ τοῖς ἵπποις ἄριστα χρῆσθαι· ἔκρινον δ' αὐτὸν καὶ τῶν εἰς τὸν πόλεμον ἔργων, τοξικῆς τε καὶ ἀκοντίσεως, φιλομαδέστατον εἶναι καὶ μελετηρότατον. ἐπεὶ δὲ τῇ ἡλικίᾳ ἔπρεπε, καὶ φιλοδηρότατος ἦν καὶ πρὸς τὰ θηρία μέντοι φιλοκινδυνότατος.

Ξενοφώντας, Κύρου Ἀνάβασις 1.9.2-6

Ἡ ἸΠΠΙΚῆ
ΤΕΧΝῆ ΣΤΗΝ
ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ

ΝΕΟΤΗΤΑ

Ανάγλυφη κεφαλή Πέρση φρουρού,
περ. 5ος αι. π.Χ., Μητροπολιτικό Μουσείο
Τέχνης της Νέας Υόρκης

✓ Γλωσσικές παρατηρήσεις

κράτιστος = ο καλύτερος (υπερθ. του επιθ. *ἀγαθός*)/ **N.E.** κράτος, κρατικός, διακρατικός, κραταιός

ἐνομιζέτο = θεωρούσαν (*νομίζομαι* = θεωρούμαι + κατηγορούμενο)/ **N.E.** νόμισμα, νομισματικός

ἄρχω τινός = εξουσιάζω κάποιον/ *ἄρχομαι ὑπό τινος* = εξουσιάζομαι από κάποιον/ **N.E.** αρχή, αρχηγός, αρχηγείο, αρχηγικός, άρχοντας, αρχοντικός, αρχομανής, άναρχος, αναρχία, στρατάρχης, γενάρχης, εθνάρχης

αἰδημονέστατος = υπερθ. του επιθ. *αἰδήμων*, -ον: ντροπαλός, κόσμιος/ **N.E.** αἰδημοσύνη, αἰδώς, αἰδεσιμότητα, (λόγια φράση) *Αἰδώς Αργείοι!* (= Ντροπή σας!)

ἡλικιωτῶν = του ουσ ὁ *ἡλικιώτης*, -ου: συνομήλικος/ **N.E.** ηλικία, συνομήλικος, παρήλικος (= ηλικιωμένος), υπερήλικος

ὑποδεεστέρων = συγκρ. του επιθ. ὁ, ἡ *ὑποδεής*, τὸ -ές (*δέομαι* = έχω ανάγκη): κατώτερος, ελλιπής/ **N.E.** ενδεής (= φτωχός)

παίδομαί τι = υπακούω σε κάποιον/ **N.E.** ευπειθής, απειθής, απείθεια, πειθῶ, πειστικός, πείσμα

χρήομαι-ῶμαί τι = χρησιμοποιώ κάτι/ **N.E.** χρήστης, εύχρηστος, άχρηστος

τῇ ἡλικίᾳ ἔπρεπε = ταίριαζε στην ηλικία του

✓ Ερωτήσεις κατανόησης και ερμηνευτικής προσέγγισης

1. Ποια από τα γνωρίσματα του χαρακτήρα του Κύρου θεωρείτε ότι θα έπρεπε να διακρίνουν τους σύγχρονους πολιτικούς ηγέτες και γιατί; Οργανώστε μια σχετική συζήτηση στην τάξη.
2. Στο έργο του *Κύρου Παιδεία* (1.2.3-1.2.8) ο Ξενοφώντας περιγράφει το εκπαιδευτικό σύστημα των Περσών. Πώς το κρίνετε σε σχέση με το σύγχρονο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα; Ζητήστε την άποψη των συμμαθητῶν/τριών σας.
3. Οι αρχαίοι Έλληνες απέδιδαν τεράστια σημασία στη μόρφωση και μάλιστα τη θεωρούσαν απαραίτητο όρο επιβίωσης. Ποια είναι η δική σας άποψη; Τι λένε οι φίλοι σας για όλα αυτά; Υπερβολές ή η πικρή αλήθεια;

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ
ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ

2 > ΒΑΣΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΟΥ

Παραθετικά επιθέτων και επιρρημάτων

- *ἀρίστων, κράτιστος, ἄριστα, μᾶλλον*: οι λέξεις αυτές είναι **παραθετικά επιθέτων και επιρρημάτων**, που **συναντήσαμε** στο κείμενο, αλλά τις χρησιμοποιούμε και σήμερα!
- Μάθετε επίσης ότι τα ανώμαλα παραθετικά των επιθέτων σχηματίζονται με τις καταλήξεις: ὁ, ἡ -ίων, τὸ -ιον (συγκριτικός) και -ιστος, -ίστη, -ιστον (υπερθετικός).

■ Προσπαθήστε να συμπληρώσετε τον πίνακα με τη βοήθεια της Γραμματικής (§ 196):

ΘΕΤΙΚΟΣ ΒΑΘΜΟΣ	ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΟΣ ΒΑΘΜΟΣ	ΥΠΕΡΘΕΤΙΚΟΣ ΒΑΘΜΟΣ
ὁ αἰσχρός, ἡ αἰσχρά, τὸ αἰσχρὸν	ὁ, ἡ αἰσχιῶν, τὸ αἴσχιον	ὁ αἴσχιστος, ἡ αἰσχίστη, τὸ αἴσχιστον
ὁ ἐχθρός, -ά,- ὄν	ὁ, ἡ ἐχθίων, τὸ ἐχθιον	ὁ ἐχθιστος, -η, -ον
ὁ μέγας, ἡ μεγάλη, τὸ μέγα	ὁ, ἡ μείζων, τὸ	ὁ μέγιστος, ἡ, τὸ
ὁ ἡδύς, ἡ ἡδεῖα, τὸ ἡδὺ	ὁ, ἡ τὸ ἡδιον	ὁ ἡ τὸ ἡδιστον
ὁ καλός, ἡ τὸ	ὁ, ἡ, τὸ ...	ὁ κάλλιστος, ἡ τὸ
ὁ κακός, -ή, -ὸν	ὁ, ἡ κακίων, τὸ	ὁ ἡ τὸ
	ὁ, ἡ, τὸ χειρόν	ὁ χειρίστος, ἡ τὸ
ὁ ἀγαθός, -ή, -ὸν	ὁ, ἡ τὸ βέλτιον	ὁ ἡ βελτίστη, τὸ
	ὁ, ἡ ἀμείνων, τὸ.....	ὁ ἄριστος, ἡ, τὸ.....
	ὁ, ἡ, τὸ κρεῖττον	ὁ, ἡ κρατίστη, τὸ
	ὁ, ἡ λφών, τὸ	ὁ ἡ, τὸ ...

Η κλίση των συγκριτικών επιθέτων σε -ίων

Τα συγκριτικά επίθετα σε -ίων, -ιον (ή -ων, -ον) είναι τριγενή και δικατάληκτα επίθετα της γ' κλίσης και κλίνονται κατά το ακόλουθο παράδειγμα.

- Με τη βοήθεια της Γραμματικής (§197) συμπληρώστε τους τύπους που λείπουν:

ΕΝΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ	
ὁ-ή βελτίων	τὸ βέλτιον
τοῦ-τῆς βελτίονος	τοῦ
τῶ-τῆ	τῶ
τὸν-τὴν ἢ βελτίω	τὸ βέλτιον
(ὦ̃)	(ὦ̃)

ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ	
οἱ-αἱ ἢ βελτίους	τὰ ἢ βελτίω
τῶν	τῶν βελτιόνων
τοῖς-ταῖς βελτίοσι	τοῖς
τούς-τάς ἢ	τὰ ἢ

Ανώμαλα παραθετικά επιρρημάτων

Διαβάστε μερικά ανώμαλα παραθετικά επιρρημάτων στον παρακάτω πίνακα:

ΘΕΤΙΚΟΣ	ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΟΣ	ΥΠΕΡΘΕΤΙΚΟΣ
εὖ	ἄμεινον, βέλτιον, κρεῖττον	ἄριστα, βέλτιστα, κράτιστα
ὀλίγον	μείον, ἔλαττον, ἥττον	ὀλίγιστα, ἐλάχιστα, ἥκιστα
πολὺ	πλέον	πλεῖστα, πλεῖστον
μάλα	μᾶλλον	μάλιστα

Σύγκριση

Στα νέα ελληνικά η σύγκριση εκφέρεται με δύο τρόπους:

α. με γενική συγκριτική

π.χ. Ο Γιάννης είναι μικρότερός σου.

β. με πρόθεση (από, παρά) + ουσιαστικό/αντωνυμία κ.λπ.

π.χ. Η Νίκη είναι μεγαλύτερη από την Άννα.

π.χ. Καλύτερα να πάει ο Γιώργος παρά εγώ.

- Όπως στα νέα ελληνικά, έτσι και στα αρχαία η σύγκριση αποτελείται από δύο όρους:
- α. Α΄ όρος σύγκρισης:** μια λέξη που δηλώνει το πρόσωπο, το πράγμα κ.λπ. που συγκρίνεται με κάποιο άλλο (βλ. Συντ. §34).
- π.χ. Ν.Ε. Ο Γιάννης** είναι καλύτερός σου.
Α.Ε. Οὗτός ἐστιν ἰκανώτερός σου.
- β. Β΄ όρος σύγκρισης:**
- Ν.Ε. γενική συγκριτική ή πρόθεση + ουσιαστικό/αντωνυμία** κ.λπ.
π.χ. Ο Γιάννης είναι μικρότερός σου/ από εσένα.
- Α.Ε. γενική συγκριτική/ ἤ (= παρά) + ομοιόπτωτα ή ομοιότροπα με τον α΄ όρο σύγκρισης** (βλ. Συντ. §41),
π.χ. Οὗτός ἐστιν νεώτερός σου/ ἢ σύ.
Οἱ Πέρσαι Κύρω μᾶλλον φίλοι ἦσαν ἢ τῷ βασιλεῖ.
Φθονεῖσθαι κρείττον ἐστι ἢ οἰκτίρεσθαι.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ ΕΜΠΕΔΩΣΗΣ

1. Στο κείμενό μας συναντήσαμε τη φράση: *τῶν ἑαυτοῦ ὑποδεεστέρων*. Μπορείτε να βρείτε ποιος είναι εδώ ο β΄ όρος σύγκρισης;
2. Υπογραμμίστε τον α΄ και β΄ όρο σύγκρισης και έπειτα προσπαθήστε να αποδώσετε στη νεοελληνική τις παρακάτω προτάσεις:
 - α.** *Καλῶς ἀκούειν μᾶλλον ἢ πλουτεῖν θέλε.*
 - β.** *Οἱ τοξόται οὐ τῶν ὀπλιτῶν εἰσι χεῖρονες.*
 - γ.** *Οἱ στρατηγοὶ πλείονες ἢ βελτίονες ἦσαν.*

Η γλώσσα μας συνεχίζει τη γλώσσα που στάθηκε
εκφραστικό μέσο των αρχαίων Ελλήνων.

Μανόλης Τριανταφυλλίδης

Αποφεύγω να κάνω διάκριση δημοτική-καθαρεύουσα,
γιατί, όπως και να το πάρουμε, η γλώσσα είναι μία.

Γιώργος Σεφέρης

ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΟΣ -
ΥΠΕΡΘΕΤΙΚΟΣ
(ΑΣΚΗΣΗ)

Ας συνοψίσουμε τι μάθαμε σε αυτήν την ενότητα

- ❶ Το σημαντικότερο προτέρημα του Κύρου ήταν ότι
- ❷ Τα ανώμαλα παραθετικά των επιθέτων σχηματίζονται με τις καταλήξεις: (συγκριτικός) και (υπερθετικός)
- ❸ Το *εὖ* και το *πολύ* είναι επιρρήματα και σχηματίζουν τα παραθετικά τους: (συγκριτικός) (υπερθετικός) και (συγκριτικός) (υπερθετικός)
- ❹ Ο β' όρος σύγκρισης εκφέρεται με: α) β)

ΑΠΟ ΤΟ ΤΟΤΕ ΣΤΟ ΤΩΡΑ. ΚΕΙΜΕΝΑ ΚΑΙ ΕΙΚΟΝΕΣ

Για να μπορείς να ακολουθήσεις τον ρυθμό του κόσμου το 2050, δεν θα αρκεί να επινοείς νέες ιδέες και προϊόντα – θα πρέπει πρωτίστως να επινοείς ξανά και ξανά τον εαυτό σου. [...] Για να πετύχεις κάτι τόσο δύσκολο, πρέπει να καταβάλεις μεγάλη προσπάθεια για να γνωρίσεις καλύτερα το λειτουργικό σου σύστημα. Να μάθεις τι είσαι και τι θέλεις από τη ζωή. Αυτή είναι βέβαια η παλιότερη συμβουλή στην πιάτσα: γνῶθι σαυτόν.

Yuval Noah Harari (2018), *21 Μαθήματα για τον 21ο Αιώνα*, μτφρ. Μιχάλης Λαλιώτης, Αλεξάνδρεια, σελ. 262 & 267

- Οι αρχαίοι Έλληνες είχαν προαγάγει την αυτογνωσία σε σκοπό ζωής. Ποια η άποψή σας για το θέμα αυτό σήμερα, που κυριαρχεί παντού η επιστήμη της πληροφορικής;
- Συγκεντρώστε πληροφορίες από το διαδίκτυο για τον μύθο του Κύρου και του Αστυάγη. Έπειτα, παρατηρήστε τον παρακάτω νεοκλασικό ζωγραφικό πίνακα. Ποιο επεισόδιο αυτής της ιστορίας εικονίζεται εδώ; Σας θυμίζει κάποιον πασίγνωστο αρχαιοελληνικό μύθο και γιατί;

Ζωγραφικός πίνακας του Jean Charles Nicaise Perrin (1754-1831), Κύρος και Αστυάγης

14

ΕΝΟΤΗΤΑ

Η αξία της πειθαρχίας

Τι θα μάθετε σε αυτήν την ενότητα:

- την αξία της πειθαρχίας
- την ερωτηματική αντωνυμία *τίς* και την αόριστη αντωνυμία *τίς*
- τον τρόπο κλίσης της αναφορικής αντωνυμίας *ὅστις*
- την παρατακτική και την υποτακτική σύνδεση των προτάσεων
- τα είδη των ονοματικών προτάσεων και τον συντακτικό τους ρόλο

Λέξεις-κλειδιά: πειθαρχία, αόριστη-ερωτηματική αντωνυμία, αναφορική αντωνυμία *ὅστις*, σύνδεση προτάσεων, ονοματικές προτάσεις

1 > ΚΕΙΜΕΝΟ

Στο παρακάτω απόσπασμα τονίζεται η αξία της πειθαρχίας, η οποία μάλιστα οδηγεί τους ανθρώπους στην ευτυχία. Ο Κύρος θεωρείται επιτυχημένος κυβερνήτης, επειδή με τη συμπεριφορά του κέρδισε την ευπείθεια των υπηκόων του.

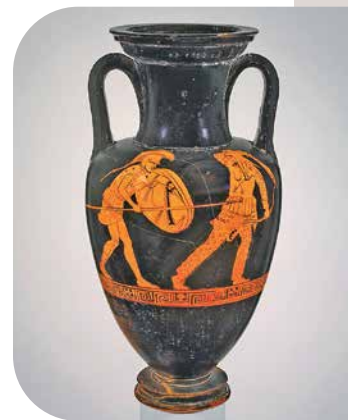
Ἀλλὰ πολλάκις μὲν δὴ, ὧ ἄνδρες, καὶ ἄλλοτε κατενόησα ὅτι ἄρχων ἀγαθὸς οὐδὲν διαφέρει πατρὸς ἀγαθοῦ· οἷ τε γὰρ πατέρες προνοοῦσι τῶν παιδῶν ὅπως μήποτε αὐτοὺς τάχαδὰ ἐπιλείψει, Κῦρός τέ μοι δοκεῖ νῦν συμβουλευεῖν ἡμῖν, ἀφ' ὧν μάλιστ' ἂν εὐδαιμονοῦντες διατελοῖμεν· ὁ δέ μοι δοκεῖ ἐνδεέστερον ἢ ὡς ἐχρῆν δηλῶσαι, τοῦτο ἐγὼ πειράσομαι τοὺς μὴ εἰδότας διδάξαι. Ἐνοήσατε γὰρ δὴ τίς ἂν πόλις πολεμία ὑπὸ μὴ πειδομένων ἀλοίη· τίς δ' ἂν φιλία ὑπὸ μὴ πειδομένων διαφυλαχθεῖη· ποῖον δ' ἂν ἀπειδούντων στράτευμα νίκης τύχοι· πῶς δ' ἂν μᾶλλον ἐν μάχαις ἠττῶντο ἄνθρωποι ἢ ἐπειδὰν ἄρξωνται ἰδίᾳ ἕκαστος περὶ τῆς αὐτοῦ σωτηρίας βουλευέσθαι· τί δ' ἂν ἄλλο ἀγαθὸν τελεσθεῖη ὑπὸ μὴ πειδομένων τοῖς κρείττοσι· ποῖαι δὲ πόλεις νομίμως ἂν οἰκήσειαν· ἢ ποῖοι οἴκοι σωθεῖσαν· πῶς δ' ἂν νῆες ὅποι δεῖ ἀφίκοντο· ἡμεῖς δὲ ἂ νῦν ἀγαθὰ ἔχομεν διὰ τί ἄλλο μᾶλλον κατεπράξαμεν ἢ διὰ τὸ πείθεσθαι τῷ ἄρχοντι;

Ξενοφώντας, *Κύρου Παιδεία* 8.1.2-8.3.3

Αμφορέας με Πέρση τοξότη, περ. 480-470 π.Χ.,
Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης της Νέας Υόρκης

ΤΟ ΠΑΙΔΙ
ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ
ΕΛΛΑΔΑ

✓ **Γλωσσικές παρατηρήσεις**

διατελοῦμεν = περνῶ τη ζωή μου (ευκτική ενεστώτα του ρ. *διατελέω-ῶ* + κατηγορηματική μτχ.)/ **N.E.** διετέλεσε υπουργός, τέλεση, τελετή, τελεστήριο, επιτέλεση, τελετουργία, τελεστικός, τελετάρχης

ἐνδεέστερον = κατώτερα (συγκριτικός βαθμός του επιρ. *ἐνδεῶς*)

ἐννοήσατε = σκέπτομαι, κατανοῶ (προστακτική αορ. του ρ. *ἐννοέω-ῶ*)/ **N.E.** νόηση, ανόητος, νοήμων, δυσνόητος, έννοια, διάνοια, πρόνοια

ἀλοίη = κατακτώμαι (ευκτική αορ. β΄ του ρ. *ἀλίσκομαι*)/ **N.E.** άλωση, ανάλωση, αναλώσιμος, κατανάλωση, καταναλωτής, ευάλωτος

τελεσθεῖη = εκπληρώνω, φέρω σε πέρας (ευκτική παθητικού αορ. του ρ. *τελέω-ῶ*)/ **N.E.** τετελεσμένος, συντελεσμένος, εκτελεστής, εκτέλεση, εκτελεστικός

κατεπράξαμεν = κατορθώνω, πραγματοποιῶ (οριστική αορ. του ρ. *καταπράττω*)/ **N.E.** πράξη, πράγμα, πρακτικός, άπρακτος, πεπραγμένα, είσπραξη, σύμπραξη, διάπραξη

✓ **Ερωτήσεις κατανόησης και ερμηνευτικής προσέγγισης**

1. Ως προς τι μοιάζει ο Κύρος με τον καλό πατέρα σύμφωνα με τον Ξενοφώντα; Συζητήστε με τους συμμαθητές και τις συμμαθήτριάς σας τι περιμένει ένας νέος/μία νέα της ηλικίας σας από τον πατέρα του/της;
2. Αφού λάβετε υπόψη σας το απόσπασμα του Αισχύλου (*Ἐπτά ἐπὶ Θήβας*) στον ψηφιακό πόρο, συζητήστε τη σπουδαιότητα της πειθαρχίας σε μια πολεμική επιχείρηση.

2 > ΒΑΣΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΟΥ

Ερωτηματικές και αόριστες αντωνυμίες

- *ποῖον, ποῖαι, ποῖοι, τίς, τί* οι λέξεις αυτές είναι **αντωνυμίες**, που **συναντήσαμε** στο κείμενο, αλλά κάποιες από αυτές τις χρησιμοποιούμε και σήμερα!
- Ας μάθουμε επίσης ότι οι **ερωτηματικές αντωνυμίες** περιλαμβάνουν αυτές που κλίνονται όπως τα δευτερόκλιτα επίθετα χωρίς κλητική πτώση (*πότερος, -α -ον, ποῖος, -α -ον, πόσος, -η -ον, πηλίκος, -η -ον* [= ποιας ηλικίας] και άλλες) και την *τίς, τί*, η οποία κλίνεται κατά τη γ΄ κλίση (βλ. Γρ. §234-236).

ΑΡΣΕΝΙΚΟ ΚΑΙ ΘΗΛΥΚΟ		ΟΥΔΕΤΕΡΟ	
Ενικός	Πληθυντικός	Ενικός	Πληθυντικός
<i>τίς</i>	<i>τίνες</i>	<i>τί</i>	<i>τίνα</i>
<i>τίνος/τοῦ</i>	<i>τίνων</i>	<i>τίνος/τοῦ</i>	<i>τίνων</i>
<i>τίνι/τῷ</i>	<i>τίσι(ν)</i>	<i>τίνι/τῷ</i>	<i>τίσι(ν)</i>
<i>τίνα</i>	<i>τίνας</i>	<i>τί</i>	<i>τίνα</i>

- Αλλά υπάρχει και η αόριστη αντωνυμία: *τίς, τί* (= κάποιος).
- Ας παρατηρήσουμε πού διαφέρει η αόριστη αντωνυμία από την ερωτηματική ως προς την κλίση της: α).....β).....

ΑΡΣΕΝΙΚΟ ΚΑΙ ΘΗΛΥΚΟ		ΟΥΔΕΤΕΡΟ	
Ενικός	Πληθυντικός	Ενικός	Πληθυντικός
<i>τίς</i>	<i>τινές</i>	<i>τί</i>	<i>τινά / ἄττα</i>
<i>τινός/του</i>	<i>τινῶν</i>	<i>τινός/του</i>	<i>τινῶν</i>
<i>τινί/τῷ</i>	<i>τισὶ(ν)</i>	<i>τινί/τῷ</i>	<i>τισὶ(ν)</i>
<i>τινά</i>	<i>τινάς</i>	<i>τί</i>	<i>τινά / ἄττα</i>

Η αναφορική αντωνυμία *ὅστις, ἣτις, ὅ,τι* σχηματίζεται από την αόριστη αντωνυμία *τίς, τί* και την αναφορική *ὅς, ἥ, ὅ*. Κλίνονται και οι δύο αντωνυμίες και τονίζεται η αναφορική.

- Ας προσπαθήσουμε με τη βοήθεια της Γραμματικής (§241) να συμπληρώσουμε τους τύπους που λείπουν:

ΑΡΣΕΝΙΚΟ		ΘΗΛΥΚΟ	
Ενικός	Πληθυντικός	Ενικός	Πληθυντικός
<i>ὅστις</i>	<i>ἣτις</i>	<i>αἵτινες</i>
<i>οὗτινος/ότου</i>	<i>ῶντινων</i>	<i>ἣστινος</i>
..... <i>ὅτῳ</i>	<i>οἷστισι(ν)</i>	<i>ἣτῆνι</i>	<i>αἷστισι</i>
<i>ὄντινα</i>	<i>ἄστινας</i>

ΟΥΔΕΤΕΡΟ	
Ενικός	Πληθυντικός
<i>ὅ,τι</i>	<i>ἅτινα/ἄττα</i>
<i>οὗτινος/ότου</i>	<i>ῶντινων</i>
<i>ὅτῳ/ὅτῃ</i>	<i>οἷστισι(ν)</i>
<i>ὄ,τι</i> <i>ἄττα</i>

Παρ' όλες τις ριζικές αλλαγές της, η φυσική ομιλούμενη γλώσσα της Ελλάδας σήμερα εύκολα ακόμη αναγνωρίζεται ως ίδια με εκείνη του Ομήρου.

L. R. Palmer

Παρατακτική και υποτακτική σύνδεση προτάσεων

- Ας παρατηρήσουμε την παρατακτική-υποτακτική σύνδεση προτάσεων στη νέα ελληνική και την αρχαία ελληνική:

ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

ΠΑΡΑΤΑΚΤΙΚΗ ΣΥΝΔΕΣΗ

- Συμπλεκτικοί: *κι, και, ούτε-ούτε, και-και δε*
- Αντιθετικοί: *αλλά, όμως, ωστόσο, μα*
- Διαχωριστικοί: *ή, είτε-είτε*
π.χ. μιλούσε και ζωγράφιζε
- Συμπερασματικοί: *ώστε, λοιπόν*
π.χ. Ωστε ήρθε η ώρα να γυρίσεις;

ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗ ΣΥΝΔΕΣΗ

- Υποτακτικοί σύνδεσμοι:
να, ότι, μήπως, επειδή, για να, ώστε, αν, όταν, που κ.ά.
π.χ. φαίνεται ότι θα βρέξει

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

ΠΑΡΑΤΑΚΤΙΚΗ ΣΥΝΔΕΣΗ

- Συμπλεκτικοί: *οὔτε... οὔτε, καί, οὐ μόνον... ἀλλὰ καὶ*
- Διαζευκτικοί: *ἢ, εἴτε... εἴτε,*
- Αντιθετικοί: *μέν...δέ, ἀλλά, ὅμως*
- Αιτιολογικοί: *γάρ*
- Συμπερασματικοί: *τοίνυν, ἄρα*
π.χ. *Καὶ πᾶσιν ἔδωκε πίστεις Ἀλέξανδρος καὶ ἔλαβε.*

ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗ ΣΥΝΔΕΣΗ

η σύνδεση δευτερευουσών προτάσεων (ΔΠ) με κύριες (ΚΠ) (ή με άλλες δευτερεύουσες διαφορετικού είδους)
π.χ. *Πονηρός ἐστὶν οὗτος, διότι καταψεύδεται τῶν προγόνων ἀχαρίστων.*

- Τι παρατηρεῖτε για τη σύνδεση των προτάσεων στα **N.E.** και στα **A.E.**;

Δευτερεύουσες ονοματικές προτάσεις (βλ. Συντ. §153 κ.εξ.)

Αυτές τις δευτερεύουσες προτάσεις τις **συναντήσαμε** στο κείμενο:

- *κατενόησα ὅτι ἄρχων ἀγαθὸς οὐδὲν διαφέρει πατρὸς ἀγαθοῦ.*
- *οἷ τε γὰρ πατέρες προνοοῦσι τῶν παιδῶν ὅπως μήποτε αὐτοὺς τὰγαθὰ ἐπιλείψει.*
- *δοκεῖ νῦν συμβουλευεῖν ἡμῖν ἀφ' ὧν μάλιστα' ἂν εὐδαιμονοῦντες διατελοῖμεν.*

- **Θυμήσου** τις ονοματικές προτάσεις στα **N.E.** στα παρακάτω παραδείγματα:

- Εἶπε **ὅτι** θα ἔρθει αύριο.
- Φοβάμαι **μήπως** ξεχάσω τη συνάντηση.
- Με ρώτησε **πότε** θα φτάσει η αμαξοστοιχία.

Οι δευτερεύουσες ονοματικές προτάσεις στα Α.Ε.

Εισαγωγή	Εκφορά	Συντακτικός ρόλος
Ειδικές		
<p>ὅτι (αντικειμενική κρίση), ὡς (υποκειμενική κρίση) Π.χ. Ἔλεγεν ὅτι κατακαύσει τὰς κόμας. Νομίζουσιν οἱ ἄνθρωποι ὡς ὁ Ἥφαιστος χαλκεύει.</p>	<p>Οριστική Δυνητική Οριστική Δυνητική Ευκτική Ευκτική του πлагίου λόγου</p>	<p>1. αντικείμενο σε ρήματα λεκτικά, γνωστικά, δεικτικά, αισθητικά κ.ά. 2. υποκείμενο σε απρόσωπα ρήματα και απρόσωπες εκφράσεις 3. επεξήγηση σε ουδέτερο δεικτικής αντωνυμίας ή σε άλλον ὄρο</p>
Ενδοιαστικές		
<p>μή, ὅπως μή (φόβος μήπως γίνει κάτι ανεπιθύμητο) μή οὐ (φόβος μήπως δεν γίνει κάτι επιθυμητό) Π.χ. Δέδοικα μή ἐπιλαθώμεθα τῆς οἴκαδε ὁδοῦ.</p>	<p>Υποτακτική Ευκτική του πлагίου λόγου</p>	<p>1. αντικείμενο σε ρήματα φόβου, υποψίας, δισταγμού, ανησυχίας 2. υποκείμενο σε απρόσωπα ρήματα και απρόσωπες εκφράσεις 3. επεξήγηση σε ουδέτερο δεικτικής αντωνυμίας ή σε άλλον ὄρο</p>
Πλάγιες ερωτηματικές		
<p>εἰ, ἐάν, ἄν, ἤν, εἰ-ἤ, πότερον-ἤ, εἴτε-εἴτε, ερωτηματικές αντωνυμίες, επιρρήματα/αναφορικές αντωνυμίες, επιρρήματα Π.χ. Ἡρώτων αὐτοὺς τίνας εἶεν. Ἦρετο αὐτὸν εἰ βληθεῖη.</p>	<p>Οριστική Δυνητική Οριστική Δυνητική Ευκτική Απορηματική Υποτακτική Ευκτική του πлагίου λόγου</p>	<p>1. αντικείμενο σε ρήματα ερωτηματικά, γνωστικά, δεικτικά, λεκτικά, σκέψης, φροντίδας, απόπειρας 2. υποκείμενο σε απρόσωπα ρήματα και απρόσωπες εκφράσεις 3. επεξήγηση σε ουδέτερο δεικτικής αντωνυμίας ή σε άλλον ὄρο</p>

ΑΣΚΗΣΕΙΣ ΕΜΠΕΔΩΣΗΣ

- Μπορείτε να αναγνωρίσετε τις παρακάτω προτάσεις (είδος, τρόπος εισαγωγής, εκφορά, συντακτικός ρόλος):
 - Εὐ δ' ἴστε, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ὅτι τὰ μὲν τῶν δημοκρατουμένων σώματα καὶ τὴν πολιτείαν οἱ νόμοι σώζουσι.*
 - Σκέψασθε γάρ, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ὅσην πρόνοιαν περὶ σωφροσύνης ἐποίησατο ὁ Σόλων ἐκεῖνος, ὁ παλαιὸς νομοθέτης, καὶ ὁ Δράκων καὶ οἱ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους νομοθέται.*
 - Ἀθηναῖοι φοβοῦνται μὴ Βοιωτοὶ δηρώσωσι τὴν Ἀττικὴν.*
 - Ἴσως εἴποιεν ἂν πολλοὶ ὅτι οὐκ ἂν ποτε ὁ δίκαιος ἄδικος γένοιτο.*
 - Ἀρίστιππος Σωκράτη ἤρετο εἴ τι εἰδείη ἀγαθόν.*
- Γράψτε τις πλάγιες πτώσεις της αντωνυμίας **ὅστις** (αρσενικό, ενικό, πληθυντικός).

Ας συνοψίσουμε τι μάθαμε σε αυτήν την ενότητα

- Η αόριστη αντωνυμία *τις* κλίνεται όπως η ερωτηματική αλλά διαφέρει από αυτήν ως προς: α) β)
- Η αναφορική αντωνυμία *ὅστις, ἣτις, ὅ,τι* σχηματίζεται από: την και την
- Οι δευτερεύουσες ονοματικές προτάσεις χρησιμεύουν συντακτικά ως: α) β) γ)

ΑΠΟ ΤΟ ΤΟΤΕ ΣΤΟ ΤΩΡΑ. ΚΕΙΜΕΝΑ ΚΑΙ ΕΙΚΟΝΕΣ

Ύστερα από τα 7 χρόνια του το Σπαρτιατόπουλο αφοσιωνόταν σ' ένα στρατιωτικό καθεστώς, το οποίο ανέδειξε τον τελειότερο στρατό στην Ελλάδα και, βαθμηδόν, σε μια παροϊμακά ονομαστή αυστηρότητα ζωής.

Margaret C. Howatson (επιμ.) (1996), *Εγχειρίδιο Κλασικών Σπουδών*, επιμ. & μτφρ. Βασίλειος Δ. Φόρης, Εκδόσεις Αδελφών Κυριακίδη, σελ. 699

- Οι αρχαίοι Σπαρτιάτες ήταν ξακουστοί για την αυτοπειθαρχία τους ιδίως όσον αφορά σε ζητήματα στρατιωτικής προετοιμασίας και πολεμικής ετοιμότητας. Προσπαθήστε να συγκεντρώσετε περισσότερα στοιχεία για τη ζωή στην αρχαία Σπάρτη, με στόχο να εξηγήσετε αυτήν τη σκληρή επιλογή των πολιτών της.

- Αφού αποδώσετε στη Ν.Ε. την αποφθεγματική φράση *ἄρχεσθαι μαθὼν ἄρχειν ἐπιστήσει*, και λάβετε υπόψη την παρακάτω εικόνα των συντεταγμένων οπλιτών, δημιουργήστε ιστολόγιο (blog) για τη σημασία της αυτοπειθαρχίας στην ανθρώπινη ζωή. Σκεφτείτε επίσης το ενδεχόμενο ότι η υπερβολική πειθαρχία μπορεί να οδηγήσει τον άνθρωπο στην τυφλή υποταγή.

Πήλινη οινοχόη που απεικονίζει τρεις οπλίτες μεταξύ ανδρός και νεανία, περ. 560 π.Χ., Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης της Νέας Υόρκης

15

ΕΝΟΤΗΤΑ

Η λήψη της σωστής απόφασης

Τι θα μάθετε σε αυτήν την ενότητα:

- ποια τα χαρακτηριστικά που πρέπει να διακρίνουν τον σωστό ηγέτη
- τα συνηρημένα ρήματα σε -άω
- τις αιτιολογικές και τελικές προτάσεις
- τους προσδιορισμούς της αιτίας και του σκοπού

Λέξεις-κλειδιά: φιλία, απόφαση, συνηρημένα σε -άω, αιτιολογικές και τελικές προτάσεις

1 > ΚΕΙΜΕΝΟ

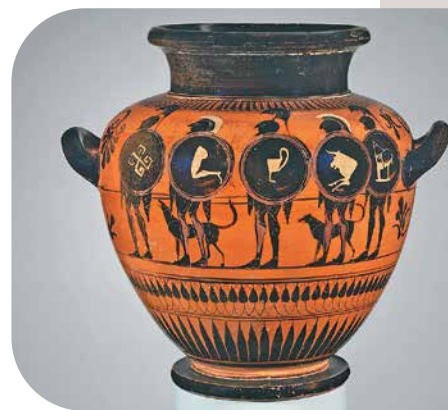
Ο ριψοκίνδυνος και σκληροτράχηλος Σπαρτιάτης στρατηγός Κλέαρχος εξηγεί στους στρατιώτες του, γιατί θα συμφωνήσει με τη δική τους απόφαση και όχι με την επιθυμία του Κύρου.

Καὶ πρῶτον μὲν ἐδάκρυε πολὺν χρόνον ἐστῶς· οἱ δὲ ὀρῶντες ἐθαύμαζον καὶ ἐσιώπων· εἶτα δὲ ἔλεξε τοιάδε. Ἄνδρες στρατιῶται, μὴ θαυμάζετε ὅτι χαλεπῶς φέρω τοῖς παροῦσι πράγμασιν. ἐμοὶ γὰρ ξένος Κῦρος ἐγένετο καὶ με φεύγοντα ἐκ τῆς πατρίδος τά τε ἄλλα ἐτίμησε καὶ μυρίους ἔδωκε δαρεικούς· οὓς ἐγὼ λαβὼν οὐκ εἰς τὸ ἴδιον κατεθέμην ἐμοὶ οὐδὲ καθηδυπᾶθησα, ἀλλ' εἰς ὑμᾶς ἐδαπάνων. Καὶ πρῶτον μὲν πρὸς τοὺς Θοῤᾰκας ἐπολέμησα, καὶ ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἐτιμωρούμην μεθ' ὑμῶν, ἐκ τῆς Χερρονήσου αὐτοὺς ἐξελαύνων βουλομένους ἀφαιρεῖσθαι τοὺς ἐνοικοῦντας Ἑλληνας τὴν γῆν. Ἐπειδὴ δὲ Κῦρος ἐκάλει, λαβὼν ὑμᾶς ἐπορευόμην, ἵνα εἴ τι δέοιτο ὠφελοῖν αὐτὸν ἀνθ' ὧν εὖ ἔπαθον ὑπ' ἐκείνου. ἐπεὶ δὲ ὑμεῖς οὐ βούλεσθε συμπορευέσθαι, ἀνάγκη δὴ μοι ἢ ὑμᾶς προδόντα τῇ Κύρου φιλίᾳ χρῆσθαι ἢ πρὸς ἐκεῖνον ψευσάμενον μεθ' ὑμῶν εἶναι. Εἰ μὲν δὴ δίκαια ποιήσω οὐκ οἶδα, αἰρήσομαι δ' σὺν ὑμᾶς καὶ σὺν ὑμῖν ὅ τι ἂν δέη πείσομαι.

Ξενοφώντας, Κύρου Ἀνάβασις 1.3.2-5

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ
ΚΕΙΜΕΝΟ:
ΚΛΕΑΡΧΟΣ

Στάμνος με εικόνα πέντε οπλιτών, 6ος αιώνας π.Χ., Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης της Νέας Υόρκης

✓ **Γλωσσικές παρατηρήσεις**

ἐστὼς = βρίσκομαι, στέκομαι, διατελώ σε συγκεκριμένη κατάσταση (μτχ. παρακ. του ρ. ἴσταμαι)/ **N.E.** καθεστὼς, ασταθής, ανάσταση, ἐνσταση, προϊστάμενος, υφιστάμενος

χαλεπῶς φέρω = υποφέρω, θεωρώ κάτι δύσκολο ή βαρύ

δαρειακούς = περσικό χρυσό νόμισμα (Δαρειακός, ὁ· Δαρειακὸς στατήρ)

καθηδυπάθησα = ξεδεύω σε απολαύσεις, κατασπαταλώ, διασπαθίζω (ἀόρ. του ρ. καθηδυπάθew-ᾶ)/ **N.E.** ηδονή, ηδονίζομαι, ηδονιστής, ηδονισμός, φιλήδονος, ηδονικός, ηδυπάθεια, ηδύποτο

ἐξελαύνων = εκδιώκω, αποβάλλω από έναν τόπο (μτχ. ενεστώτα του ρ. ἐξελαύνω)/ **N.E.** παρέλαση, απέλαση, ξενηλασία, κωπηλάτης, αμαξηλάτης

δέοιτο = έχω ανάγκη, ἔλλειψη, παρακαλώ (ευκτική ενεστώτα του ρ. δέω/δέομαι)

αἰρήσομαι = προτιμῶ (μέλλ. του ρ. αἰρέομαι-οὔμαι)/ **N.E.** αυθαίρετος, αυθαιρεσία

πίεσομαι = υφίσταμαι μια δυσχερή κατάσταση, υποφέρω/κακῶς πάσχω ≠ εὖ πάσχω (μέλλ. του ρ. πάσχω)/ **N.E.** πάθημα, πάθος, παθητικός, ευπαθής, απαθής

✓ **Ερωτήσεις κατανόησης και ερμηνευτικής προσέγγισης**

1. Να διατυπώσετε το δίλημμα του στρατηγού Κλέαρχου και να κρίνετε την απόφασή του.
2. Να παρουσιάσετε διαγραμματικά την προσωπικότητα του Κλέαρχου με επίθετα (παράπεμποντας και στο αντίστοιχο παράλληλο ηροδότειο κείμενο, που περιλαμβάνεται στον σχετικό ψηφιακό πόρο).

2 > ΒΑΣΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΟΥ

Συνηρημένα ρήματα σε -άω

- ὀρῶντες, ἐσιώπων, ἐτίμησε, ἐδαπάνων: οι ρηματικοί αυτοί τύποι είναι συνηρημένα ρήματα σε -άω, τα οποία **συναντήσαμε** στο κείμενο (βλ. Γρ. §322-323α, 324).
- Τα ρήματα σε -άω συναιρούν σε όλες τις εγκλίσεις του Ενεστώτα και στον Παρατατικό το -σ του θέματός τους με το φωνήεν της κατάληξης ως εξής.

Συμπληρώστε:

α + ε, α + η = α	ὀράετε →.....	τιμάητε →.....
α + ει, α + η = α	τιμάει →.....	τιμάης →.....
α + ο, α + ω, α + ου = ω	τιμάουσι →.....	τιμάω →.....
α + οι = φ	τιμάοι →	

- Τα συνηρημένα ρήματα σε *-άω* διαφέρουν από τα βαρύτονα στον Ενεστώτα και Παρατατικό. Στους υπόλοιπους χρόνους και σε όλες τις εγκλίσεις έχουν τις ίδιες καταλήξεις με τα βαρύτονα, αλλά ο βραχύχρονος χαρακτήρας του θέματος γίνεται μακρόχρονος (το *α* → *η*).
π.χ. *τιμάω, τιμήσω, ἐτίμησα*
- **ΠΡΟΣΟΧΗ!** όσα συνηρημένα σε *-άω* πριν από το *-α* έχουν *-ι, -ρ, -ε* σχηματίζουν τους άλλους χρόνους όχι με *η* αλλά με **α μακρό:** *όράω* → *έώρακα, πειράω* → *πειράσω, ανιάω* → *ανιάσω*).
- Μερικά συνηρημένα σχηματίζονται διαφορετικά στον Μέλλοντα και τον Αόριστο:
π.χ. *γελάω-ῶ, γελάσομαι, ἐγέλασα/ σπάω-ῶ, σπάσω, ἔσπασα/ δρώω-ῶ, δρώσω, ἔδρασα.*

Ν.Ε. Αγαπῶ, αγαπᾶς, αγαπά...

αγαπήσω, αγάπησα
γελάσω, γέλασα
σπάσω, έσπασα

Αιτιολογικές και τελικές προτάσεις (βλ. Συντ. §163-164)

Τις παρακάτω προτάσεις τις συναντήσαμε στο κείμενο. Οι δύο πρώτες είναι δευτερεύουσες αιτιολογικές και η τρίτη είναι δευτερεύουσα τελική.

- *ὅτι χαλεπῶς φέρω τοῖς παροῦσι πράγμασιν*
- *ἐπεὶ δὲ ὑμεῖς οὐ βούλεσθε συμπορεύεσθαι*
- *ἵνα ὠφελοῖην αὐτὸν*

ΕΙΔΟΣ	ΕΙΣΑΓΩΓΗ	ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΟΣ ΡΟΛΟΣ
α) αιτιολογικές (άρν. <i>οὐ</i>)	<i>ὅτι</i> → αντικ. αιτία <i>ὡς</i> → υποκ. αιτία <i>διότι, ἐπεὶ, ἐπειδὴ</i> <i>εἰ</i> → αιτιολ. προτ. υποθ. αιτιολ.	Επιρ. προσδ. αιτίας (κυρίως σε ρήμ. ψυχικού πάθους) Επεξήγηση σε εμπρ. προσδ. αιτίας π.χ. <i>Ἐτύγγανε γὰρ ἐφ' ἀμάξης πορευόμενος, διότι ἐτέτρωτο. Ἐγὼ ἤδομαι μὲν ὑφ' ὑμῶν τιμώμενος, εἴπερ ἄνθρωπός εἰμι. Ἐθαύμαζον ὅτι Κῦρος οὔτε ἄλλον πέμποι οὔτε αὐτὸς φαίνοιτο.</i>
β) τελικές (άρν. <i>μή</i>)	<i>ἵνα, ὅπως, ὡς (για να)</i>	Επιρ. προσδ. σκοπού Επεξήγηση σε εμπρόθετο σκοπού (κυρίως: <i>διὰ τοῦτο, τούτου ἔνεκα</i>) π.χ. <i>Παρακαλεῖς ἰατροὺς ὅπως μὴ ἀποδάνη. Ἀβροκόμας τὰ πλοῖα κατέκαυσεν, ἵνα μὴ Κῦρος διαβῆ. Οὗτος ἐδίδου μισθὸν αὐτοῖς, ἵνα μάχοιντο.</i>

- Προσπάθησε να φτιάξεις προτάσεις στα νέα ελληνικά με τους εξής συνδέσμους: *γιατί, επειδή, διότι, αφού, εφόσον, καθώς, που, μια που*
Θα φύγω πρωί, για να προλάβω την πτήση (τι είδους πρόταση είναι η δευτερεύουσα και τι δηλώνει;)

Επιρρηματικοί προσδιορισμοί της αιτίας και του σκοπού

τοῖς παροῦσι πράγμασιν: είναι προσδιορισμός, τον οποίο **συναντήσαμε** στο κείμενο, και δηλώνει (να συμβουλευτείς το *Συντακτικό σου!*).

Αιτία (αναγκαστικό αίτιο) εκφράζουν επίσης:

- η **αιτιολογική μετοχή** (απλή ή δυνητική),
π.χ. *Οὐ δυνάμενοι τούτων τυχεῖν ἐστράτευσαν ἐπ’ αὐτούς.*
- η **γενική της αιτίας**,
π.χ. *Χαιρεφών ἐστι ἔνοχος δειλίας.*
- η **δοτική της αιτίας**,
π.χ. *Λιμῶ ἀπέθανον πολλοὶ τῶν πολιτῶν.*
- η **αιτιατική της αιτίας**,
π.χ. *Αὐτὰ ταῦτα (= εξαιτίας αὐτῶν) ἤκω παρά σε.*
- οι **εμπρόθετοι προσδιορισμοί της αιτίας**,
π.χ. *Ἀπέκτειναν Σωκράτη διὰ τὸ δοκεῖν αὐτὸν εἰσάγοντα καινὰ δαιμόνια.*

Σκοπó (τελικό αίτιο) δηλώνουν επίσης:

- η **τελική μετοχή**,
π.χ. *Ὁ νέος ἔσπευδε διδασκόμενος ὑπὸ Πρωταγόρου.*
- το **απαρέμφατο του σκοπού**,
π.χ. *Λυκοῦργος ἄνδρα ἐπέστησε κρατεῖν αὐτόν.*
- το **επιρρηματικό κατηγορούμενο του σκοπού**,
π.χ. *Κερκυραίοις βοηθοὶ ἦλθομεν.*
- οι **εμπρόθετοι προσδιορισμοί του σκοπού**,
π.χ. *Φρύγανα συνέλεγον ἐπὶ πῦρ.*
- η **γενική και η αιτιατική του σκοπού**,
π.χ. *Ἡρωτῶντο ὅ,τι ἤκοιεν.*
- η **συμπερασματική πρόταση της μορφής ὥστε ή ὡς + απαρέμφατο** που δηλώνει επιδιωκόμενο σκοπό,
π.χ. *Πολλὴν κραυγὴν ἐποίουν, ὥστε καὶ τοὺς πολεμίους ἀκούειν.*

ΑΣΚΗΣΗ ΕΜΠΕΔΩΣΗΣ

- Εντοπίστε και άλλες **αιτιολογικές** και **τελικές** προτάσεις στα κείμενα των προηγούμενων ενοτήτων.

Ας συνοψίσουμε τι μάθαμε σε αυτήν την ενότητα

- Σύμφωνα με το απόσπασμα ο Κλέαρχος ακολούθησε τους στρατιώτες του, όταν και όχι
- Τα συνηρημένα ρήματα σε *-άω* συναιρούν το α του θέματος με το φωνήεν ή δίφθογγο της κατάληξης στον χρόνο και στον χρόνο
- Οι αιτιολογικές προτάσεις συντακτικά λειτουργούν ως
- Οι τελικές προτάσεις εισάγονται με τους συνδέσμους
- Αιτία εκτός από τις αιτιολογικές προτάσεις εκφράζουν και
 - α)
 - β)
 - γ)
- Σκοπό εκτός από τις τελικές προτάσεις εκφράζουν και
 - α)
 - β)
 - γ)

Η ελληνική γλώσσα είναι μία.

Νίκος Εγγονόπουλος

ΑΠΟ ΤΟ ΤΟΤΕ ΣΤΟ ΤΩΡΑ. ΚΕΙΜΕΝΑ ΚΑΙ ΕΙΚΟΝΕΣ

Στην ιδανική πολιτεία του Πλάτωνα [...] τη διακυβέρνηση ασκεί η τάξη των φιλοσόφων, οι Φύλακες, οι οποίοι λαμβάνουν αυστηρή εκπαίδευση για να επιτελέσουν τον σκοπό τους.

Tony Spawforth (2019), *Η Ιστορία της Αρχαίας Ελλάδας και της Ρώμης*, μτφρ. Κατερίνα Σέρβη, Πατάκης, σελ. 196

- Ο Πλάτωνας πίστευε ότι με την κατάλληλη προετοιμασία οι φιλόσοφοι θα μπορούσαν να ηγηθούν των πόλεων και να οδηγήσουν τους λαούς στην ευημερία και στην ασφάλεια. Κατά την άποψή σας, αυτή η θεωρία μπορεί να εφαρμοστεί στις σύγχρονες κοινωνίες μας; Πώς αντιλαμβάνεστε τα ηγετικά χαρακτηριστικά στην εποχή μας και γιατί;
- Αφού μεταφέρετε στη νεοελληνική τις ακόλουθες λόγιες φράσεις *ὁ ἔχων τὸ γενικὸν πρόσταγμα* και *ἔχουσι γνῶσιν οἱ φύλακες*, και λάβετε υπόψη την παρακάτω εικόνα με τον Αχιλλέα και τον Αίαντα, δύο αδιαφιλονίκητους ηγέτες της μυθικής εποχής, συζητήστε το πρότυπο του λαοπρόβλητου αρχηγού, όπως αυτό αναδεικνύεται συστηματικά στον Όμηρο. Μπορείτε να εντοπίσετε ομοιότητες αφενός με τη φανταστική απεικόνιση μέσω τεχνητής νοημοσύνης και αφετέρου με το αντίστοιχο γενικότερο υπόδειγμα της χαρισματικής κυβέρνησης στη σύγχρονη εποχή; Πώς θα μπορούσαν οι γυναίκες ηγέτιδες να αναβαθμίσουν τη διοίκηση κρατών και οργανισμών;

Πήλινη υδρία που απεικονίζει τον Αχιλλέα και τον Αίαντα να παίζουν πεσσούς, περ. 490 π.Χ., Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης της Νέας Υόρκης

Φανταστική απεικόνιση στρατιωτικού ηγέτη της ομηρικής εποχής (ΤΝ)

16

ΕΝΟΤΗΤΑ

Πώς μπορούμε να αποφύγουμε τους δημαγωγούς;

Τι θα μάθετε σε αυτήν την ενότητα:

- με ποιον τρόπο ο Ισοκράτης προσδιορίζει τον δημαγωγό
- πώς σχηματίζουν τα συνηρημένα ρήματα σε -έω τον Ενεστώτα, τον Παρατατικό και τους υπόλοιπους χρόνους
- πώς σχηματίζουν τον Μέλλοντα και τον Αόριστο τα ενρινόληκτα, υγρόληκτα και τα υπερδισύλλαβα σε -ίζω
- τις δευτερεύουσες χρονικές και συμπερασματικές προτάσεις
- τους προσδιορισμούς του χρόνου και του αποτελέσματος

Λέξεις-κλειδιά: δημαγωγός, πόλις, συνηρημένα σε -έω, υπερδισύλλαβα σε -ίζω, χρονικές προτάσεις, συμπερασματικές προτάσεις

1 > ΚΕΙΜΕΝΟ

Στον ρητορικό λόγο του για την επικράτηση ειρήνης στην Ελλάδα ο Ισοκράτης επιχειρεί να νουθετήσει τους συμπολίτες του, προβάλλοντας τα χαρακτηριστικά του δημαγωγού και κυρίως υπογραμμίζοντας τη φαυλότητά του.

Καίτοι προσήκει τὰς ἀρετὰς ἀσκεῖν καὶ τὰς κακίας φεύγειν πολὺ μᾶλλον ταῖς πόλεσιν ἢ τοῖς ἰδιώταις. Ἄνηρ μὲν γὰρ ἀσεβὴς καὶ πονηρὸς τυχὸν ἂν φθάσειε τελευτήσας πρὶν δοῦναι δίκην τῶν ἡμαρτημένων· αἱ δὲ πόλεις διὰ τὴν ἀθανασίαν ὑπομένουσι καὶ τὰς παρὰ τῶν ἀνθρώπων καὶ τὰς παρὰ τῶν θεῶν τιμωρίας. Ἔννυμουμένους χρῆ μὴ προσέχειν τὸν νοῦν τοῖς ἐν τῷ παρόντι μὲν χαριζομένοις, τοῦ δὲ μέλλοντος χρόνου μηδεμίαν ἐπιμέλειαν ποιουμένοις, μηδὲ τοῖς φιλεῖν μὲν τὸν δῆμον φάσκουσιν, ὅλην δὲ τὴν πόλιν λυμαινομένοις· ὡς καὶ πρότερον, ἐπειδὴ παρέλαβον οἱ τοιοῦτοι τὴν ἐπὶ τοῦ θήματος δυναστείαν, εἰς τοσαύτην ἄνοιαν προήγαγον τὴν πόλιν ὥστε παθεῖν αὐτὴν, οἷάπερ ὀλίγω πρότερον ὑμῖν διηγησάμην.

Ισοκράτης, *Περί (τῆς) εἰρήνης* 120-121

ΚΡΙΤΟΝ ΚΑΙ
ΑΡΧΕΔΗΜΟΣ

Κύλικα με παράσταση ανδρών που συζητούν, μέσα του 5ου αιώνα π.Χ., Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης της Νέας Υόρκης

✓ Γλωσσικές παρατηρήσεις

φθάσειε (ευκτική αορ. του ρ. *φθάνω*) = *φθάνω* + μετοχή κατηγορηματική = προφταίνω, προλαβαίνω να... / **N.E.** άφθαστος, φτασμένος

τελευτήσας = τελειώνω, τελειώνω τη ζωή, πεθαίνω (μτχ. αορ. του ρ. *τελευτάω-ῶ*) / **N.E.** τελευτή (= θάνατος), ατελεύτητος (= ατελείωτος)

δοῦναι δίκην = τιμωρούμαι (απαρέμφατο ενεστώτα του ρ. *δίδωμι*)

ἡμαρτημένων, ἁμαρτάνω = αστοχώ, σφάλω (μτχ. παρακειμένου του ρ. *ἁμαρτάνομαι*) / **N.E.** αναμάρτητος, νημερτής (= αλάνθαστος)

χαριζομένοις = λέω ή κάνω κάτι ευχάριστο σε κάποιον, κάνω χάρη, δείχνω εύνοια (μτχ. ενεστώτα του ρ. *χαρίζομαι τινι*) / **N.E.** χάρισμα, χαριστικός, ευχάριστος, αχάριστος

λυμαιομένοις = λυμαινομαι, κακομεταχειρίζομαι (μτχ. ενεστώτα του ρ. *λυμαίνομαι*) / **N.E.** καταλυμαινομαι (= φθειρώ), απολυμαντικός, απολύμανση, (το) απολυμαντικό

ἄνοιαν = ἔλλειψη κατανόησης, αντίληψης, αφροσύνη (αιτιατική του ουσ. *ἄνοια*) / **N.E.** εύνοια, διάνοια, έννοια, υπόνοια, πρόνοια, νους

✓ Ερωτήσεις κατανόησης και ερμηνευτικής προσέγγισης

1. Ο Ισοκράτης στο απόσπασμα χρησιμοποιεί την αντίθεση. Να εντοπίσετε τα χωρία και τους όρους που αντιτίθενται και να εξηγήσετε πώς εξυπηρετούν την πρόθεση του ρήτορα.
2. Γιατί ο Ισοκράτης ισχυρίζεται ότι είναι προτιμότερο οι πόλεις παρά οι πολίτες να αποφεύγουν την κακία; Συζητήστε στην τάξη αν τα σύγχρονα προβλήματα θα επιλύονταν μόνον από ενάρετες πολιτείες ή αν χρειάζεται και η συνδρομή ηθικών πολιτών. Ποιες σημερινές παθογένειες θα θεραπεύονταν από ανεπίληπτες πολιτείες;
3. Κατά την άποψή σας, με ποιους τρόπους το σχολείο θα μπορούσε να προετοιμάσει ηθικούς και ενάρετους πολίτες;

2 > ΒΑΣΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΟΥ

Συνηρημένα ρήματα σε -έω και άλλα συναφή

- *ἄσκειν, ἐνδυομένους, ποιούμενους, φιλεῖν, διηγησάμην, ὑπομένουσι, λυμαιομένοις, χαριζομένοις*: οι λέξεις αυτές είναι ρηματικοί τύποι συνηρημένων ρημάτων σε -έω, υγρολήκτων, ενρινολήκτων ρημάτων και ρημάτων σε -ίζω, που **συναντήσαμε** στο κείμενο· αλλά χρησιμοποιούμε και σήμερα παρόμοιους τύπους!

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ
ΚΕΙΜΕΝΟ:
ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ,
ΠΕΡΙ ΤΟΥ
ΣΤΕΦΑΝΟΥ 263

- Τα συνηρημένα ρήματα σε *-έω* συναιρούν σε όλες τις εγκλίσεις του Ενεστώτα και στον Παρατατικό τον χαρακτήρα *-ε* του θέματός τους με το φωνήεν ή τη δίφθογγο της κατάληξης. Ειδικότερα:

ε + ε = ει	ἀσκέετε →	
ε + ο = ου	ἀσκέομεν →	
	ἐνδυμεομένους →	
ε + μακρόχρονο φωνήεν ή δίφθογγος = μακρόχρονο φωνήεν ή δίφθογγος	φιλέω →	διηγέοιο →
	ποιέη →	ποιέεις →
	ποιέου →	ποιέων →

- Τα συνηρημένα ρήματα σε *-έω* διαφέρουν από τα βαρύτονα στον Ενεστώτα και Παρατατικό, αλλά στους άλλους χρόνους όλων των εγκλίσεων έχουν τις ίδιες καταλήξεις με τα βαρύτονα, μόνο που ο βραχύχρονος χαρακτήρας του θέματος γίνεται μακρόχρονος (το *-ε* → *-η*), **π.χ.** *διηγησάμην, ποιήσω, πεποιήκα*.
- Τα ενρινόληκτα και τα υγρόληκτα σχηματίζουν:
 - α)** τον Μέλλοντα ενεργητικής και μέσης φωνής συνηρημένο κατά τα ρήματα σε *-έω* χωρίς *-σ* (βλ. Γρ. §302)

π.χ. *ὑπομένουσι* → *ὑπομενοῦσι*, *ἀποκτείνω* (θέμα *ἀποκτεν-*) → *ἀποκτενῶ*.
 - β)** Τον Αόριστο χωρίς *-σ* σε *-α* και *-αμην* με έκταση του βραχύχρονου φωνήεντος του θέματος με τροπή του *α>η*, *ε>ει*, *ι>ῑ*, *ῡ>ῶ*. Το θέμα αυτό διατηρείται σε όλες τις εγκλίσεις (και απαρέμφατο και μετοχή). Κλίνονται, όπως οι απλοί αόρ. *α'* (βλ. Γρ. §303-304)

π.χ. *μένω* → *ἔμεινα*, *λυμαίνομαι* → *ἐλυμηνάμην*.
- Τα οδοντικόληκτα σε *-ίξω* που έχουν περισσότερες από δύο συλλαβές σχηματίζουν τον Μέλλοντα χωρίς *-σ* συνηρημένο (*χαριζομένοις* του ρ. *χαρίζομαι* → *χαρισῶμαι*).

■ Ας δούμε παρόμοιους νεοελληνικούς τύπους:

- θεωρώ, θεωρείς, θεωρούμε, θεωρείται...
- θα θεωρήσω
- θεώρησα
- όμοια: αδικώ, επαινώ, μισώ, πληροφορούμαι...

Χρονικές και συμπερασματικές προτάσεις (βλ. Συντ. §165-166 και 173-174)

Τις παρακάτω προτάσεις τις συναντήσαμε στο κείμενο. Οι δύο πρώτες είναι δευτερεύουσες χρονικές και η τρίτη συμπερασματική.

- *ἐπειδὴ παρέλαβον οἱ τοιοῦτοι τὴν ἐπὶ τοῦ θήματος δυναστείαν*
- *πρὶν δοῦναι δίκην τῶν ἡμαρτημένων*
- *ὥστε παθεῖν αὐτὴν*

ΕΙΔΟΣ	ΕΙΣΑΓΩΓΗ	ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΟΣ ΡΟΛΟΣ
α) Χρονικές (άρνηση <i>οὐ</i> ή <i>μη</i>)	α) <i>ὅτε, ὁπότε, ὡς, ἐπεὶ, ἐπειδή, ἕως</i> κ.ά. β) <i>πρὶν</i>	Επιρρηματικός προσδιορισμός χρόνου Π.χ. <i>Μαινόμεθα πάντες ὁπότεν ὀργιζόμεθα. Φωνή τις, ἥ, ὅταν γένηται, αἰεὶ ἀποτρέπει με. Ὅταν σπεύδῃ τις αὐτός, χῶ θεὸς συνάπτεται.</i> Π.χ. <i>Μὴ ἀπέλθῃτε πρὶν ἂν ἀκούσῃτε. Ἐπὶ τὸ ἄκρον ἀναβαίνει Χειρίσοφος, πρὶν τινὰς αἰσθέσθαι τῶν πολεμίων.</i>
β) Συμπερασματικές (άρνηση <i>οὐ</i> , εκτός αν εκφέρονται με απαρέμφατο, οπότε δέχονται άρνηση <i>μη</i>)	<i>ὥστε, ὡς, ἐφ' ᾧ, ἐφ' ᾧτε</i> Ο <i>ὥστε</i> εισάγει κύρια πρόταση, όταν βρίσκεται στην αρχή περιόδου ή ημιπεριόδου.	Επιρρηματικός προσδιορισμός αποτελέσματος Π.χ. <i>Εἰς τοσοῦτον ὕβρεως ἤλθον ὥστ' ἔπεισαν ὑμᾶς ἐλαύνειν αὐτόν. Πᾶν ποιῶσιν ὥστε δίκην μὴ διδόναι. Ὁ ποταμὸς τοσοῦτος βάθος ὡς μὴδὲ τὰ δόρατα ὑπερέχειν.</i>

- Τι προτάσεις εισάγουν οι σύνδεσμοι *πρὶν, ὥστε, ὅταν* στις παρακάτω προτάσεις της νέας ελληνικής;
 - Θα έχω φύγει, **πριν** έρθεις.
 - Ο Γιώργος έτρεχε τόσο γρήγορα, **ώστε** δεν τον πρόλαβε κανείς.
 - **Όταν** διαβάζει, είναι προσηλωμένη στο βιβλίο της.

Επιρρηματικός προσδιορισμός του χρόνου

Στο κείμενο, εκτός από τις χρονικές προτάσεις, **συναντάμε** τους χρονικούς προσδιορισμούς: *ἐν τῷ παρόντι, πρότερον*.

- Ως **επιρρηματικοί προσδιορισμοί χρόνου** λειτουργούν:
 - α. η **χρονική** μετοχή,
Π.χ. *Δερκυλίδας ταῦτα εἰπὼν ἐκαθέζετο.*
 - β. η **γενική του χρόνου**,
Π.χ. *Ἐξήλθομεν ἐκ τοῦ δεσμοτηρίου ἐσπέρας.*
 - γ. η **δοτική του χρόνου**,
Π.χ. *Τῷ ἰδίῳ χειμῶνι ναῦς ἔπεμπον.*
 - δ. η **αιτιατική του χρόνου**,
Π.χ. *Τὴν αὐτὴν ἡμέραν πρέσβεις πέμπουσι.*
 - ε. τα **χρονικά επιρρήματα**,
Π.χ. *Ὑστερον ταῦτα ἐψήφισον.*
 - στ. οι **εμπρόθετοι προσδιορισμοί του χρόνου**,
Π.χ. *Μετὰ τὰς ἀγορεύσεις τῶν ῥητόρων οἱ πολῖται ἀπῆλθον.*
 - ζ. το **επιρρηματικό κατηγορούμενο του χρόνου**,
Π.χ. *Μιλτιάδης γέρων ἐν τῷ δεσμοτηρίῳ ἀπέθανε.*

Επιρρηματικός προσδιορισμός του αποτελέσματος

- Τον **προσδιορισμό** του **αποτελέσματος** ή **συμπεράσματος** δηλώνουν:
 - α. το **απαρέμφατο** του **αποτελέσματος**,
π.χ. *Τὴν πόλιν φυλάττειν αὐτοῖς παρέδωσαν.*
 - β. το **προληπτικό κατηγορούμενο** ή **κατηγορούμενο** του αποτελέσματος,
π.χ. *Τὸ τεῖχος ἤρρετο μέγα.*
 - γ. οι **συμπερασματικές προτάσεις**,
π.χ. *Ἐνταῦθα ἐπιπίπτει χιὼν ἄπλετος, ὥστε ἀπέκρυψε καὶ τὰ ὄπλα.*

ΑΣΚΗΣΗ ΕΜΠΕΔΩΣΗΣ

- Να συμπληρώσετε τις παρακάτω προτάσεις με τον τύπο που ζητείται:
 - α. *Ἐγὼ δ' εἶπον ὅτι «οὐκ ἐγὼ σε, ἀλλ' ὁ τῆς πόλεως νόμος»* (**ἀποκτείνω**, οριστική μέλλοντα)
 - β. *Νῦν δὲ τῇ μὲν ἡμετέρᾳ πόλει καὶ τῇ Λακεδαιμονίων οὐδεμίαν τιμὴν* (**ἀπο νέμω**, οριστική αορίστου, γ' πληθυντικό)
 - γ. *..... κατὰ τοὺς νόμους καὶ τὰ ψηφίσματα τοῦ δήμου τοῦ Ἀθηναίων καὶ τῆς βουλῆς τῶν πεντακοσίων* (**ψηφίζομαι**, οριστική μέλλοντα, α' ενικό πρόσωπο)
 - δ. *Ἡ δὲ πόλις Ἀρχίδαμον τὸν υἱὸν ἐκέλευεν αὐτοῦ* (**ἠγοῦμαι**, απαρέμφατο ενεστώτα)
 - ε. *Εἰ μὲν γὰρ ἔνεκα χρημάτων με, εἰ δ' ὡς ἐχθρὸν ἑαυτοῦ με, ψεύδεται* (**συκοφαντῶ**, **τιμωροῦμαι**, οριστική ενεστώτα)

Ἀς συνοψίσουμε τι μάθαμε σε αυτήν την ενότητα

- Οι Αθηναίοι πολίτες πρέπει να αντιλαμβάνονται ότι δημαγωγοί είναι αυτοί οι οποίοι αλλά δεν και αυτοί οι οποίοι αλλά
- Τα συνηρημένα ρήματα σε **-έω** συναιρούν τον χαρακτήρα **-ε** με το φωνήεν του θέματος στον χρόνο και
- Συνηρημένους τύπους σε **-έω** σχηματίζουν τα ρήματα: α) β)
- Οι χρονικές προτάσεις εισάγονται με τους συνδέσμους.....και οι συμπερασματικές με τους συνδέσμους.....
- Ο χρόνος δηλώνεται με: α) β) γ) δ) ε) και ζ)

Εγώ δεν ξέρω να υπάρχει παρά μία γλώσσα,
η ενιαία γλώσσα η Ελληνική.

Οδυσσεάς Ελύτης

ΓΛΩΣΣΑΡΙ
ΜΕ ΤΙΣ ΕΝΔΕΚΑ
ΚΩΜΩΔΙΕΣ
ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΗ

ΑΠΟ ΤΟ ΤΟΤΕ ΣΤΟ ΤΩΡΑ. ΚΕΙΜΕΝΑ ΚΑΙ ΕΙΚΟΝΕΣ

Περί το 427-426 π.Χ., ο Αριστοφάνης γράφει μια κωμωδία, τους Ιππείς, η οποία είναι η πιο άγρια σάτιρα που μπορεί να φανταστεί κανείς για τον Αθηναίο «δημαγωγό» Κλέωνα. Ωστόσο, οι Αθηναίοι βραβεύουν τον Αριστοφάνη και, ένα μήνα αργότερα, εκλέγουν και πάλι τον Κλέωνα στρατηγό. [...] Ίδού τι σημαίνει δημοκρατία.

Κορνήλιος Καστοριάδης (2011), *Η Ελληνική Ιδιαιτερότητα*. Τόμος Γ΄ *Θουκυδίδης, η Ισχύς και το Δίκαιο*, μτφρ. Ζωή Καστοριάδη, Εκδόσεις Κριτική, σελ. 374

- Οι αποκαλούμενοι «δημαγωγοί» στην αρχαία Αθήνα δεν ήταν πάντοτε κατ' ανάγκη κακοί και ανέντιμοι. Συγκεντρώστε περισσότερα στοιχεία κυρίως για τους πολιτικούς που εμφανίστηκαν μετά τον Περικλή. Κατά τη γνώμη σας διέθεταν κι αυτοί κάποιες αρετές και ποιες ήταν αυτές; Επίσης, αναζητήστε και διαβάστε την υπόθεση της αριστοφανικής κωμωδίας *Ιππείς*.
- Αφού αποδώσετε στη νεοελληνική την ακόλουθη αποφθεγματική φράση *κρεῖττον εἰς κόρακας ἢ εἰς κόλακας ἐμπροσθεῖν*, και λάβετε υπόψη σας την παρακάτω εικόνα της Αθηνάς Παλλάδας, προστάτιδας της πόλης των Αθηνών και εγγυήτριας της δημοκρατίας, οργανώστε συζήτηση στην τάξη σας για τις ολέθριες συνέπειες που θα είχε στην κοινωνία η επικράτηση μιας δημαγωγικής και ιδιοτελούς πολιτικής τάξης, που απλώς κολακεύει το πλήθος, για να διατηρηθεί στην εξουσία σε βάρος της πατρίδας.

Ορειχάλκινο αγαλματίδιο που απεικονίζει τη θεά Αθηνά Παλλάδα με την κουκουβάγια της, περ. 460 π.Χ., Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης της Νέας Υόρκης

17

ΕΝΟΤΗΤΑ

Πώς κερδίζεται η εύνοια των δικαστών;

Τι θα μάθετε σε αυτήν την ενότητα:

- πώς ένας ρήτορας διασφαλίζει τη συμπάθεια των δικαστών
- τον σχηματισμό των συντελεσμένων χρόνων
- τις αόριστες αντωνυμίες
- τις εναντιωματικές και παραχωρητικές προτάσεις

Λέξεις-κλειδιά: ρήτορας, εύνοια, συντελεσμένοι χρόνοι, αόριστες αντωνυμίες, εναντιωματικές προτάσεις, παραχωρητικές προτάσεις

1 > ΚΕΙΜΕΝΟ

Στο προοίμιο του ρητορικού αυτού λόγου ο ομιλητής προσπαθεί αφενός να κερδίσει την εύνοια των δικαστών και αφετέρου να τιμήσει τη μνήμη του πατέρα του, που κατηγορείται ότι υπεξείρεσε την περιουσία ενός Αθηναίου πολίτη, του Αριστοφάνη.

Πολλήν μοι άπορίαν παρέχει ό άγων ούτοσί, ώ άνδρες δικασταί, όταν ένθυμηθώ ότι, εάν έγώ μέν μή νύν εύ είπω, ού μόνον έγώ αλλά και ό πατήρ δόξει άδικος εΐναι και τών όντων άπάντων στερήσομαι· άνάγκη ούν, ει και μή δεινός πρός ταύτα πέφυκα, βοηθεΐν τώ πατρι και έμαντῶ ούτως όπως άν δύνωμαι. Τήν μέν ούν παρασκευήν και προθυμίαν τών έχθρών όράτε, και ούδέν δεΐ περι τούτων λέγειν· τήν δ' έμην άπειρίαν πάντες ίσασι, όσοι έμέ γινώσκουσι. Αιτήσομαι ούν ύμās δίκαια και ράδια χαρίσασθαι, άνευ όργής και ήμῶν άκοῦσαι, ώσπερ τών κατηγορών. Άνάγκη γάρ τόν άπολογούμενον, κån έξ ίσου άκροάσθε, έλαττον έχχειν. Οί μέν γάρ εκ πολλοῦ χρόνου έπιβουλεύοντες, αύτοί άνευ κινδύνων όντες, τήν κατηγορίαν έποίησαντο, ήμεις δέ άγωνιζόμεθα μετά δέους και διαβολής και κινδύνου μεγίστου. Εϊκόσ ούν ύμās εύνοιαν πλειώ έχχειν τοΐς άπολογουμένοις.

Λυσίας, 'Υπέρ τών Αριστοφάνους χρημάτων, πρός τὸ δημόσιον 1-3

Heinrich Aldegrever, δύο ηλικιωμένοι ενώπιον δικαστή, 1555, Εθνική Πινακοθήκη της Ουάσιγκτον

✓ Γλωσσικές παρατηρήσεις

ἀπορίαν = αμηχανία, δυσχέρεια, ενδοιασμός (αιτιατ. ενικού του ουσ. ἡ ἀπορία)

ἀγών = κάθε είδος αγώνα σε πόλεμο, δίκη ή κίνδυνο (ονομαστική ενικού του ουσ. ἀγών -ῶνος)/ **N.E.** αγώνας, αγωνιστικός, ανταγωνιστικός, συναγωνιστικός

δεινός = ικανός, επιδέξιος, έξυπνος (ονομαστική ενικού του επιθ. δεινός, -ή, -όν)/ **N.E.** δεινότητα (= ικανότητα)

πέφυκα = είμαι από τη φύση μου τέτοιος (παρακείμενος του ρ. φύω)/ **N.E.** φύση, φυσικός, αφύσικος, έμφυτος

ἀπειρίαν = έλλειψη δεξιότητας (αιτιατ. του ουσ. ἡ ἀπειρία)

ἴσασιν = γνωρίζω (γ' πληθυντ. ενεστώτα του ρ. οἶδα)/ **N.E.** εξιστορώ, ειδήμονας (= γνώστης)

ἔλαττον ἔχειν = μειονεκτώ (φράση με απαρ. ενεστώτα του ρ. ἔχω)

ἐπιβουλεύοντες = σχεδιάζω κακό ή συνωμοτώ εναντίον (μτχ. ενεστώτα του ρ. ἐπιβουλεύω)/ **N.E.** επιβουλεύομαι, βούλευμα, βουλευτής, διαβούλευση

διαβολῆς = ψεύτικη κατηγορία, δυσφήμιση, συκοφαντία, λασπολογία (γενική του ουσ. ἡ διαβολή)/ **N.E.** βολή, διάβολος, αναβολή, καταβολή, βλήμα, απόβλητος, περίβολος

✓ Ερωτήσεις κατανόησης και ερμηνευτικής προσέγγισης

1. Τι ζητάει ο κατηγορούμενος από τους δικαστές και πώς το αιτιολογεί;
2. Αν ήσασταν δικαστές, ποια από τα λεγόμενα του κατηγορουμένου θα σας προδιέθεταν ευνοϊκά υπέρ του; Γενικότερα, θεωρείτε ότι και σήμερα οι κατηγορούμενοι βρίσκονται σε μειονεκτική θέση σε σχέση με τους κατηγορούς τους;

2 > ΒΑΣΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΟΥ

Αόριστες αντωνυμίες

- **οὐδέν, πάντες**: οι τύποι αυτοί είναι αόριστες αντωνυμίες που συναντήσαμε στο κείμενο και πολλούς από αυτούς τους συναντάμε και σήμερα (βλ. Γρ. §236)!

Π.χ. θα κάνω το παν για να σε ευχαριστήσω / ουδέν σχόλιον

- Οι αντωνυμίες αυτές δηλώνουν κάτι αόριστο και είναι οι παρακάτω:

α. τίς, τί (την εξετάσαμε σε προηγούμενη ενότητα)

ὁ δεῖνα, ἡ δεῖνα, τὸ δεῖνα (ή μένει άκλιτη ή κλίνεται σύμφωνα με τη γ' κλίση.

Π.χ. ὁ δεῖνα, τοῦ δεῖνος, τῷ δεῖνι κ.λπ.)

ἔνιοι, ἔνιοι, ἔνια (= μερικοί) κλίνεται ως δευτερόκλιτο επίθετο

- β.** οι ακόλουθες λέξεις λαμβάνονται άλλοτε ως επίθετα και άλλοτε ως αντωνυμίες (επιμεριστικές αντωνυμίες):

πᾶς, πᾶσα, πᾶν/ ἕκαστος, ἕκαστη, ἕκαστον/ ἄλλος, -η, -ον/ οὐδείς, οὐδεμία, οὐδέν/ μηδείς, μηδεμία, μηδέν/ ἀμφοτέροι, ἀμφοτέραι, ἀμφοτέρα/ ἑκάτερος, ἑκατέρα, ἑκάτερον/ ἕτερος, ἕτερα, ἕτερον/ οὐδέτερος, οὐδετέρα, οὐδέτερον/ μηδέτερος, μηδετέρα, μηδέτερον/ ποσός, -ή, -όν/ ποίος, ποιά, ποιόν/ ἄλλοδαπός, ἄλλοδαπή, ἄλλοδαπὸν

- **Παρατήρηση:** Λαμβάνονται ως επίθετα, όταν συνοδεύουν ουσιαστικό:

πᾶς (επίθετο) ἀνὴρ ἐβούλετο τοῦτο ποιῆσαι

πάντες (αντωνυμία) θέλουσι μάχεσθαι ὑπὲρ πατρίδος

ΕΝΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ		ΠΛΗΘΥΝΤΙΚΟΣ ΑΡΙΘΜΟΣ	
οὐδείς	οὐδεμία	οὐδέν	οὐδένες
οὐδενὸς	οὐδεμιᾶς	οὐδενός	οὐδένων
οὐδενὶ	οὐδεμιᾷ	οὐδενὶ	οὐδέσι(ν)
οὐδένα	οὐδεμίαν	οὐδέν	οὐδένας

■ Να συμπληρωθούν οι παρακάτω προτάσεις με τον κατάλληλο τύπο αόριστης αντωνυμίας:

- *τὴν δ' ἐμὴν ἀπειρίαν ἴσασιν (πάς, πᾶσα, πᾶν /αρσενικό γένος)*
- *ποιήσας δὲ ταῦτα ἐμὲ μὲν ἰδίᾳ καὶ τῶν προσηκόντων μεγάλα ἐζημίωσε (ἕκαστος, ἕκαστη, ἕκαστον/αρσενικό ενικού αριθμού)*
- *ἀποκτινύναι μὲν γὰρ ἀνθρώπους περὶ ἠγοῦντο, λαμβάνειν δὲ χρήματα περὶ πολλοῦ ἐποιοῦντο (οὐδεὶς, οὐδεμία, οὐδέν/γενική αρσενικού-ουδετέρου)*
- *ἐξέλιπον ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος τὴν πόλιν, ἴν' ἐν μέρει πρὸς ἀλλὰ μὴ πρὸς ἅμα τὰς δυνάμεις κινδυνεύσωσιν (ἐκάτερος, ἐκάτερα, ἐκάτερον/ αιτιατ. εν. αρ. θηλ. γένος- ἀμφότεροι, ἀμφότεραι, ἀμφότερα/ αιτιατ. θηλ. γένος)*
- *..... μὲν γὰρ ἔπεισαν ὑμᾶς ἀκρίτων θάνατον καταψηφίσασθαι (ἔνιοι, ἔνιοι, ἔνιοι/ γενική αρσενικού)*

Εναντιωματικές/παραχωρητικές προτάσεις (βλ. ΣΥΝΤ. §171-172)

- *εἰ καὶ μὴ δεινὸς πρὸς ταῦτα πέφυκα*
- *κἂν ἐξ ἴσου ἀκροᾷσθε*

Οι προτάσεις αυτές είναι εναντιωματικές/παραχωρητικές και τις **συναντήσαμε** στο κείμενο. Με παρόμοιο τρόπο σχηματίζονται προτάσεις με την ίδια επιρρηματική σχέση και σήμερα!

ΕΙΔΟΣ δευτερεύουσας πρότασης	ΕΙΣΑΓΩΓΗ	ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΟΣ ΡΟΛΟΣ
α) εναντιωματικές: εκφράζουν εναντίωση προς το νόημα της κύριας πρότασης που προσδιορίζουν (άρνηση <i>μή</i>).	<i>εἰ καί, ἐάν/ἄν/ἤν καί</i> (εναντίωση προς κάτι που θεωρείται πραγματικό).	Επιρρηματικός προσδιορισμός που δηλώνει εναντίωση. Π.χ. <i>Δεινόν γ' εἶπας, εἰ καὶ ζῆς θανών.</i> <i>Εἰ καὶ βλέποντα μὴ ἐπόδουν, θανόντα ἂν οἰμώξαιαν.</i> <i>Πειστέον, κεί μὴδὲν ἠδύ.</i>
β) παραχωρητικές: εκφράζουν παραχώρηση προς το νόημα της κύριας πρότασης που προσδιορίζουν (άρνηση <i>μή</i>).	<i>καὶ εἰ, κεί, καὶ ἄν, καὶ ἐάν, κἂν, καὶ ἤν</i> (ύστερα από καταφατική πρόταση). <i>οὐδ' εἰ, μὴδ' εἰ, οὐδ' ἐάν, οὐδ' ἄν, οὐδ' ἤν, μὴδ' ἐάν, μὴδ' ἄν, μὴδ' ἤν</i> (ύστερα από αρνητική πρόταση και δηλώνουν παραχώρηση προς κάτι που θεωρείται απίθανο ή αδύνατο).	Επιρρηματικός προσδιορισμός που δηλώνει παραχώρηση. Π.χ. <i>Καὶ εἰ μὴ πέποιθα, τὸ ἔργον ἔστ' ἐργαστέον.</i> <i>Γελᾷ δ' ὁ μωρός, κἂν τι μὴ γελοῖον ᾗ.</i> <i>Καὶ ἐὰν μὴ ἡμεῖς παρακελευώμεθα, ἡ πόλις ἱκανῶς ἐπιμελήσεται.</i>

ΑΣΚΗΣΗ ΕΜΠΕΔΩΣΗΣ

- *εί και μή δεινός πρὸς ταῦτα πέφυκα, κἄν ἐξ ἴσου ἀκροᾷσθε*: να αναγνωριστούν οι δύο προτάσεις του κειμένου ως προς το είδος τους, τον συντακτικό ρόλο, τον τρόπο εισαγωγής και την εκφορά τους.

Ας συνοψίσουμε τι μάθαμε σε αυτήν την ενότητα

- Στο προοίμιο ενός ρητορικού λόγου ο ρήτορας επιδιώκει να κερδίσει την των δικαστών, για να τους
- Οι λέξεις *πᾶς, πᾶσα, πᾶν* και *οὐδείς, οὐδεμία, οὐδέν* είναι αντωνυμίες.
- Την εναντίωση εκτός από τις εναντιωματικές προτάσεις δηλώνει και η μετοχή.

ΑΠΟ ΤΟ ΤΟΤΕ ΣΤΟ ΤΩΡΑ. ΚΕΙΜΕΝΑ ΚΑΙ ΕΙΚΟΝΕΣ

Το δίκαιο αρχίζει να υπάρχει μαζί με την πολιτικά οργανωμένη κοινωνία. Και παύει να υπάρχει όταν αυτή η κοινωνία αποσυντεθεί ή διαλυθεί. Εδώ φαίνεται και η δύναμη και η αδυναμία του Δικαίου.

Ευάγγελος Π. Παπανούτσος (1974), *Ο Νόμος και η Αρετή*, Δωδώνη, σελ. 159

- Η ορθή απόδοση της δικαιοσύνης αποτελεί θεμελιώδη παράγοντα κοινωνικής συνοχής· αυτονόητο είναι ότι κάθε ευνομούμενη πολιτεία (και το σχολείο βεβαίως) εγγυάται πάντοτε την αταλάντευτη τήρηση του δικαίου. Συζητήστε εκτενώς με τους/τις συμμαθητές/τριές σας αυτήν την αμφίδρομη και κατ' ουσίαν αλληλοτροφοδοτούμενη σχέση μεταξύ κοινωνίας και δικαιοσύνης, όπως αυτή μάλιστα αντικατοπτρίζεται στη σχολική πραγματικότητα.

- Αφού μεταφέρετε στη νεοελληνική την ακόλουθη συμβουλευτική φράση από την κωμωδία του Αριστοφάνη *Σφήκες* στ. 725 *πριν ἂν ἀμφοῖν μῦθον ἀκούσης, οὐκ ἂν δικάσαις*, και λάβετε υπόψη τη διπλανή εικόνα του Δία ως ύψιστου θεού του Ολύμπου και ανώτατου επιδιαιτητή των επουράνιων και επίγειων υποθέσεων, οργανώστε συζήτηση στην τάξη αναφορικά με τα προσόντα που πρέπει να διαθέτει ένας δικαστής.

Κυπριακό αγαλματίδιο που απεικονίζει τον Άμμωνα Δία, πρώιμος 5ος αιώνας π.Χ., Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης της Νέας Υόρκης

18

ΕΝΟΤΗΤΑ

Η ανωτερότητα του δημοκρατικού πολιτεύματος

Τι θα μάθετε σε αυτήν την ενότητα:

- γιατί επαινείται η δημοκρατία του Σόλωνα και του Κλεισθένη
- πώς σχηματίζονται τα συνηρημένα σε -ήω
- τις αναφορικές αντωνυμίες
- τις αναφορικές προτάσεις

Λέξεις-κλειδιά: δημοκρατία, Σόλωνας, Κλεισθένης, συνηρημένα σε -ήω, αναφορικές αντωνυμίες, αναφορικές προτάσεις

1 > ΚΕΙΜΕΝΟ

Στην *Πρόθεση* (= σύντομη έκθεση του θέματος) αυτού του ρητορικού λόγου ο Ισοκράτης, αναφερόμενος στην ανωτερότητα του δημοκρατικού πολιτεύματος, που θεμελίωσαν ο Σόλωνας και ο Κλεισθένης, επισημαίνει την ανάγκη αναπροσαρμογής της αθηναϊκής πολιτείας ως προς την εσωτερική και εξωτερική πολιτική μετά το τέλος του Πρώτου Συμμαχικού Πολέμου (357-355 π.Χ.).

Εὐρίσκω γὰρ ταύτην μόνην ἂν γενομένην καὶ τῶν μελλόντων κινδύνων ἀποτροπὴν καὶ τῶν παρόντων κακῶν ἀπαλλαγὴν, ἣν ἐδελήσωμεν ἐκείνην τὴν δημοκρατίαν ἀναλαβεῖν, ἣν Σόλων μὲν ὁ δημοτικώτατος γενόμενος ἐνομοθέτησε, Κλεισθένης δ' ὁ τοὺς τυράννους ἐκβαλὼν καὶ τὸν δῆμον καταγαγὼν πάλιν ἐξ ἀρχῆς κατέστησεν. Ἦς οὐκ ἂν εὐροίμεν οὔτε δημοτικώτεραν οὔτε τῇ πόλει μᾶλλον συμφέρουσαν. Τεκμήριον δὲ μέγιστον· οἱ μὲν γὰρ ἐκείνη χρώμενοι, πολλὰ καὶ καλὰ διαπραξάμενοι καὶ παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις εὐδοκίμησαντες, παρ' ἐκόντων τῶν Ἑλλήνων τὴν ἡγεμονίαν ἔλαβον· οἱ δὲ τῆς νῦν παρούσης ἐπιθυμήσαντες ὑπὸ πάντων μισηθέντες καὶ πολλὰ καὶ δεινὰ παθόντες μικρὸν ἀπέλιπον τοῦ μὴ ταῖς ἐσχάταις συμφοραῖς περιπεσεῖν. Καίτοι πῶς χρὴ ταύτην τὴν πολιτείαν ἐπαινεῖν ἢ στέργειν τὴν τοσοῦτων μὲν κακῶν αἰτίαν πρότερον γενομένην, νῦν δὲ καθ' ἕκαστον τὸν ἐνιαυτὸν ἐπὶ τὸ χεῖρον αἰεὶ φερομένην;

Ισοκράτης, *Ἀρεοπαγίτικὸς* 16-18

Πρόσθια όψη αττικού τετράδραχμου με την κεφαλή της Αθηνάς, περ. 475-465 π.Χ., Μουσείο Getty

Ο ΔΗΜΟΣ
ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ
ΑΘΗΝΑ

ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΙΚΟΣ

✓ Γλωσσικές παρατηρήσεις

ἀναλαβεῖν = αποκαθιστώ, επανορθώνω (απαρ. αορ. β' του ρ. *ἀναλαμβάνω*)/ **N.E.** ανάληψη, κατάληψη, επανάληψη, πρόσληψη

δημοτικώτατος = δημόσιος, λαϊκός (υπερθετικός βαθμός του επιθ. *δημοτικός*, -ή, -όν)/ **N.E.** δημοκόπος, δημοπρασία, δημώδης, δημοσιονομικός

ἐκβαλὼν = εξορίζω (μτχ. αορ. β' του ρ. *ἐκβάλλω*)/ **N.E.** βλήμα, εμβόλιο, απόβλητος, περίβολος, ανυπέμβλητος

καταγαγὼν = επαναφέρω, αποκαθιστώ (μτχ. αορ. β' του ρ. *κατάγω*)/ **N.E.** καταγωγή, καταγωγή

εὐδοκιμήσαντες = έχω καλή φήμη, τιμώμαι, εκτιμώμαι, είμαι ξακουστός, είμαι δημοφιλής (μτχ. αορ. του ρ. *εὐδοκιμῶ*)/ **N.E.** ευδοκιμῶ, ευδόκιμος (= επιτυχημένος)

μικρὸν ἀπέλιπον = υστερώ, λίγο έλειψε να... (αορ. β' του ρ. *ἀπολείπω*)/ **N.E.** (λειπ-, λιπ-, λοιπ-) λείψανο, λιποτάκτης, λοιπός, έλλειψη, ελλιπής, αδιάλειπτος, παράλειψη

ἐνιαυτὸν = οποιαδήποτε μεγάλη χρονική περίοδος, έτος, χρόνος, χρονιά (αιτιατ. αρσεν. του ουσ. *ἐνιαυτός*)/ **N.E.** ενιαύσιος (= ετήσιος)

✓ Ερωτήσεις κατανόησης και ερμηνευτικής προσέγγισης

1. Με ποιο επιχείρημα ο Ισοκράτης τεκμηριώνει την άποψη ότι η επαναφορά του παλαιότερου τρόπου διοίκησης της πολιτείας θα είναι πιο συμφέρουσα για την πόλη;
2. Τι είδους ερώτηση διατυπώνει ο Ισοκράτης στο τέλος του αποσπάσματος και ποια είναι η πρόθεσή του; Ως ακροατές αυτού του ρητορικού λόγου θα συμφωνούσατε ή θα διαφωνούσατε με τον ομιλητή και γιατί;

2 > ΒΑΣΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΟΥ

Συνηρημένα ρήματα σε -ήω

- **χρώμενοι**: η λέξη αυτή είναι μετοχή ενεστώτα του συνηρημένου ρήματος σε -ήω, *χρῶμαι*.
- Τα ρ. *ζῶ*, *πεινῶ*, *διψῶ* και *χρῶμαι* (= μεταχειρίζομαι) έχουν χαρακτήρα η και όχι α (*ζή-ω*, *πεινή-ω*, *διψή-ω*, *χρή-ομαι*).
- Κλίνονται γενικά στον Ενεστώτα και τον Παρατατικό κατά τα ρήματα σε -άω, έχουν όμως η (ή η), όπου τα ρήματα σε -άω έχουν **ᾱ (ή α)**.

Ας δούμε πώς κλίνεται το ρ. ζῶ (συμπληρώστε με τη βοήθεια της Γραμματικής § 324):

Οριστική Ενεστώτα	Ευκτική Ενεστώτα	Προστακτική Ενεστώτα	Μετοχή Ενεστώτα	Παρατατικός
ζῶ	ζῶην	–	(ζή-ων) ζῶν	ἔζων
ζῆς	ζῶης	(ζῆ-ε) ζῆ	ζῶσα	ἔζης
ζῆ	(ζη-έτω) ζήτω	ζῶν	ἔζη
.....	–	Απαρέμφατο Ενεστώτα
.....
.....	ζῶεν	(ζῆ-εν) ζῆν

- Όμοια με το ζῶ κλίνονται το ρ. πεινῶ και διψῶ.

Το ρ. χρῶμαι. Συμπληρώστε με τη βοήθεια της Γραμματικής § 324 το ρ. χρῶμαι:

Οριστική Ενεστώτα	Υποτακτική Ενεστώτα	Ευκτική Ενεστώτα	Προστακτική Ενεστώτα	Μετοχή Ενεστώτα	Παρατατικός
(χρή-ομαι)	(χρή-ωμαι)	(χρη-οίμην)	–	(χρη-όμενος)	(ἐ-χρη-ό-μην)
χρῶμαι	χρῶμαι	χρώμην	(χρή-ου)	χρώμενος	ἐχρώμην
χρηῖ	χρηῖ	χρῶο	χρῶ		ἐχρῶ
χρηῖται	χρηῖται	–		ἐχρηῖτο
.....	χρήσθω	Απαρέμφατο Ενεστώτα
.....	χρηῖσθε	
.....	(χρή-εσθαι)
				χρηῖσθαι	

Αναφορικές αντωνυμίες

- ἦν, ἧς: είναι αναφορικές αντωνυμίες που **συναντάμε** στο κείμενο.

Οι αναφορικές αντωνυμίες της αρχαίας ελληνικής, που συναντάμε πιο συχνά, είναι οι εξής:
ὅς, ἧ, ὅ (ο οποίος, αυτός που)

ὅσπερ, ἥπερ, ὅπερ

ὅστις, ἧτις, ὅ,τι

ὁπότερος, ὁπότερα, ὁπότερον

ὅσος, ὅση, ὅσον

ὁπόσος, ὁπόση, ὁπόσον

οἷος, οἷα, οἷον κ.λπ. (βλ. Γρ. §240)

ΑΝΑΦΟΡΙΚΕΣ
ΑΝΤΩΝΥΜΙΕΣ

Προσέχουμε τα εξής:

- Όλες οι αναφορικές αντωνυμίες αρχίζουν από φωνήεν και παίρνουν δασεία.
- Όλες οι αναφορικές αντωνυμίες, εκτός από την *ὅστις*, που έχουμε εξετάσει σε προηγούμενη ενότητα, κλίνονται όπως τα δευτερόκλιτα τρικατάληκτα επίθετα (π.χ. *οὗ, ᾧ, ὅν/ῆς, ῆ, ῆν/οῖ, αῖ, ᾶ* κ.λπ.). Η αντωνυμία *ὅς, ἥ, ὅ* δεν έχει τελικό **ν** στο ουδέτερο γένος.
- Η αντωνυμία *ὅσπερ, ἥπερ, ὅπερ* κλίνεται όπως η αντωνυμία *ὅς, ἥ, ὅ*· το μόριο *περ* είναι άκλιτο και δεν επηρεάζει τον τονισμό.
- Η αντωνυμία *ὅς, ἥ, ὅ* στην αρχή περιόδου ή ημιπεριόδου μεταφράζεται ως δεικτική (αυτός).

Αναφορικές προτάσεις (βλ. *Συντ.* §175-179)

- Στα νέα ελληνικά, όπως και στα αρχαία ελληνικά, **οι αναφορικές αντωνυμίες** και τα **αναφορικά επιρρήματα** εισάγουν δευτερεύουσες αναφορικές προτάσεις.
- **Αναφορικές** ονομάζονται οι δευτερεύουσες προτάσεις που αναφέρονται σε όρο άλλης πρότασης, ο οποίος είτε υπάρχει στο κείμενο είτε εννοείται.

**ΝΕΑ
ΕΛΛΗΝΙΚΑ**

- **ὁποῖος** βιάζεται σκοντάφτει (υποκ.)
- κάνε **ὅ,τι** πρέπει (αντικ.)
- να έρθεις **ὅποια** ώρα θέλεις (χρόνος)
- θα προσλάβουμε κάποιον **που** θα μας βοηθήσει (σκοπός) κ.ά.

**ΑΡΧΑΙΑ
ΕΛΛΗΝΙΚΑ**

- *Ὅστις* ζῆν ἐπιδυμεῖ, πειράσθω νικᾶν (υποκ.)
- *Ὅ* σὺ μισεῖς, ἐτέρω μὴ ποιήσης (αντικ.)
- Τὴν μητέρα ἐμακάριζον **οἷων** τέκνων ἔτυχεν (αιτία)
- Οἱ τύραννοι ἀποκτεινῶσι **ὄν** ἂν βούλωνται (υπόθεση) κ.ά.

- Τις αναφορικές προτάσεις θα τις δούμε αναλυτικότερα στο *Ανθολόγιο Γλωσσικής Διδασκαλίας της Β΄ Λυκείου*.

Αρχαίες ελληνικές λέξεις που χρησιμοποιούνται με την ίδια ή παρόμοια σημασία στα νέα ελληνικά

- Χρησιμοποιήστε τις παρακάτω λέξεις του κειμένου σε νεοελληνικές φράσεις:

- αποτροπή •
•
- απαλλαγή •
•
- κατέστησε •
•
- τεκμήριο •
•
- δεινά •
•

Ας συνοψίσουμε τι μάθαμε σε αυτήν την ενότητα

- Ο Ισοκράτης εγκωμιάζει τη δημοκρατία που νομοθέτησε ο και επανέφερε ο
- Ο τύπος *χρησθαι* είναι του ρήματος *χρῶμαι* που κλίνεται σύμφωνα με τα συνηρημένα ρήματα σε
- Το γ' ενικό της Προστακτικής Ενεστώτα του ρήματος *ζῶ* είναι
- *ἦς οὐκ ἂν εὐροιμεν οὔτε δημοτικωτέραν οὔτε τῆ πόλει μᾶλλον συμφέρουσαν*: με τι ισοδυναμεί η αντωνυμία *ἦς* που βρίσκεται στην αρχή της περιόδου και πώς αποδίδεται στη **N.E.**;

Η Ελληνική των περασμένων ιστορικών φάσεων – αρχαϊκή, αρχαία ή μεσαιωνική– με όλες τις διαφορές είναι σήμερα αισθητή ως Ελληνική.

André Mirambel

ΠΑΝΑΘΗΝΑΙΑ

ΑΠΟ ΤΟ ΤΟΤΕ ΣΤΟ ΤΩΡΑ. ΚΕΙΜΕΝΑ ΚΑΙ ΕΙΚΟΝΕΣ

Υπάρχει διάχυτος σήμερα ανά την υφήλιο ένας δικαιολογημένος φόβος περί περιστολής της δημοκρατίας ή «οπισθοδρόμησης», και δημοσιεύματα στον Τύπο μάς παρουσιάζουν το ένα μετά το άλλο παραδείγματα χωρών που διολισθαίνουν στην απολυταρχία.

David Stasavage (2022). *Η Παρακμή και η Άνοδος της Δημοκρατίας. Μια Παγκόσμια Ιστορία από την Αρχαιότητα μέχρι Σήμερα*, μτφρ. Αλέξανδρος Μανωλάτος, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, σελ. 41

- Η δημοκρατία είναι σαν ένα ευαίσθητο φυτό, που χρειάζεται διαρκώς φροντίδα και προστασία. Στην εποχή μας υπάρχει μια κλιμακούμενη αίσθηση ότι οι δημοκρατίες σταδιακά παρακμάζουν και κινδυνεύουν να συρρικνωθούν σε επικίνδυνο βαθμό. Κατά την άποψή σας, τι θα μπορούσε να κάνει ο καθένας από εμάς, ώστε να αποτραπεί μια τέτοια ολέθρια εξέλιξη για την ανθρωπότητα;
- Αφού αποδώσετε στη νεοελληνική την αποφθεγματική φράση *εί μὴ φυλάττεις τὰ μικρά, ἀπολείς τὰ μείζονα*, οργανώστε συζήτηση στην τάξη σας αναφορικά με τα οφέλη της δημοκρατίας, αλλά και την υποχρέωση των πολιτών να διαφυλάξουν την ακεραιότητα της εκλογικής διαδικασίας, προκειμένου να μην καταρρεύσει όλο το οικοδόμημα του δημοκρατικού συστήματος.

ΑΡΧΑΙΕΣ
ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ
ΦΡΑΣΕΙΣ

19

ΕΝΟΤΗΤΑ

Μαθήματα σωστής φιλίας!

Τι θα μάθετε σε αυτήν την ενότητα:

- πώς επιλέγουμε τον σωστό φίλο ή τη σωστή φίλη
- τα συνηρημένα σε -έω με μονοσύλλαβο θέμα
- τον προσδιορισμό του τόπου

Λέξεις-κλειδιά: Ισοκράτης, φιλία, συνηρημένα μονοσύλλαβα σε -έω, προσδιορισμός τόπου

1 > ΚΕΙΜΕΝΟ

Σε έναν ρητορικό λόγο του (που πιθανώς είναι νόθος), ο Ισοκράτης φέρεται να συμβουλεύει κάποιον Δημόνικο σχετικά με τον ηθικό τρόπο του βίου και ειδικότερα να τον καθοδηγεί για το πώς πρέπει να επιλέγει τους σωστούς φίλους.

Μηδένα φίλον ποιού, πριν ἂν ἐξετάσης πῶς κέχρηται τοῖς πρότερον φίλοις· ἔλιπζε γὰρ αὐτὸν καὶ περὶ σὲ γενέσθαι τοιοῦτον, οἷος καὶ περὶ ἐκείνους γέγονε. Βραδέως μὲν φίλος γίνου, γενόμενος δὲ πειρῶ διαμένειν. Ὅμοίως γὰρ αἰσχρὸν μηδένα φίλον ἔχειν καὶ πολλοὺς ἐταίρους μεταλλάττειν. Μῆτε μετὰ βλάβης πειρῶ τῶν φίλων, μήτ' ἄπειρος εἶναι τῶν ἐταίρων θέλε. Τοῦτο δὲ ποιήσεις, ἐὰν μὴ δεόμενος τὸ δεῖσθαι προσποιῇ. Περὶ τῶν ῥητῶν ὡς ἀπορρητῶν ἀνακοινοῦ· μὴ τυχὼν μὲν γὰρ οὐδὲν βλαβήσει, τυχὼν δὲ μᾶλλον αὐτῶν τὸν τρόπον ἐπιστήσει. Δοκίμαζε τοὺς φίλους ἔκ τε τῆς περὶ τὸν βίον ἀτυχίας καὶ τῆς ἐν τοῖς κινδύνοις κοινωνίας· τὸ μὲν γὰρ χρυσίον ἐν τῷ πυρὶ βασανίζομεν, τοὺς δὲ φίλους ἐν ταῖς ἀτυχίαις διαγιγνώσκομεν. Οὕτως ἄριστα χρήσει τοῖς φίλοις, ἂν μὴ προσμένης τὰς παρ' ἐκείνων δεήσεις, ἀλλ' αὐτεπάγγελτος αὐτοῖς ἐν τοῖς καιροῖς βοηθῆς.

Ναός αφιερωμένος στη φιλία, φωτογραφία 1865, Μουσείο Getty

Ισοκράτης, Πρὸς Δημόνικον 24-25

✓ Γλωσσικές παρατηρήσεις

κέχρηται = χρησιμοποιώ, συμπεριφέρομαι (παρακείμενος του ρ. *χρήομαι-χρῶμαι*)

βραδέως = αργά (επίρ. του επιθ. *βραδύς, -εῖα, -ύ*)/ **N.E.** βραδύτητα, βραδυπορία

πειρῶ = προσπαθῶ να/με γενική *προσώπου*= δοκιμάζω κάποιον, βλέπω κατά πόσο είναι αξιόπιστος (β' ενικό προστακτικής ενεστώτα του ρ. *πειράομαι-ῶμαι*)/ **N.E.** πειρατής, πείραμα, πειραματικός, απόπειρα

ἐταῖρους = φίλους (αιτιατ. πληθυντικού του επιθ. *ἐταῖρος, -α, -ον*)

μεταλλάττειν = αλλάζω (απαρ. ενεστώτα του ρ. *μεταλλάσσω*)/ **N.E.** αλλαγή, συναλλαγή, παραλλαγή, μεταλλαγή

δεόμενος = έχω έλλειψη, έχω ανάγκη (μτχ. ενεστώτα του ρήμ. *δέομαι*)

ἀπορρήτων = μυστικός, απόκρυφος (γεν. πληθ. του επιθ. *ὁ, ἡ ἀπόρρητος, τὸ ἀπόρρητον*)

ἀνακοινοῦ = ανακοινώνω, μεταδίδω (β' ενικό προστακτικής ενεστώτα του ρ. *ἀνακοινοῦμαι-οῦμαι*)/ **N.E.** ανακοίνωση, το ανακοινωθέν (= επίσημη ανακοίνωση)

βλαθήσει = πλήττω, πληγώνω, φθείρω (β' ενικό παθητ. μέλλ. β' του ρ. *βλάπτομαι*)/ **N.E.** βλάβη, επιβλαβής, βλαβερός, βλαπτικός

ἐπιστήσει = γνωρίζω καλά, με βεβαιότητα (β' ενικό μέλλ. του ρ. *ἐπίσταμαι*)/ **N.E.** επιστήμη, επιστήμονας, επιστημονικός, επισταμένως (= προσεκτικά)

βασανίζομεν = τρίβω, δοκιμάζω τη γνησιότητα, ελέγχω (α' πληθυντ. οριστικής ενεστώτα του ρ. *βασανίζω*)/ **N.E.** βασανιστής, βασανιστήριο, αβασάνιστος

αὐτεπάγγελτος = αυτός που προσφέρει κάτι εθελούσια, αυτός που κάνει κάτι με ελεύθερη βούληση (*ὁ, ἡ αὐτεπάγγελτος, τὸ -ον*)

✓ Ερωτήσεις κατανόησης και ερμηνευτικής προσέγγισης

1. Συζητήστε τα κριτήρια, με τα οποία επιλέγετε τους φίλους σας και τις φίλες σας. Ξεχωρίζετε άραγε τους φίλους και τις φίλες σας σύμφωνα και με τις αρχές αξιολόγησης που παραθέτει στο κείμενο ο Ισοκράτης;
2. Ο Ισοκράτης υιοθετεί ύφος *συμβουλευτικό* στο συγκεκριμένο απόσπασμα. Σημειώστε δύο εκφραστικούς τρόπους που χρησιμοποιεί ο ρήτορας και γράψτε από ένα παράδειγμα για τον καθένα.

2 > ΒΑΣΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΟΥ

Συνηρημένα σε -έω με μονοσύλλαβο θέμα

- **δεόμενος, δεῖσθαι**: οι λέξεις αυτές είναι ρηματικοί τύποι συνηρημένων ρημάτων σε -έω με μονοσύλλαβο θέμα που συναντήσαμε στο κείμενο.
- Τα ρήματα σε -έω με μονοσύλλαβο θέμα συναιρούν το *ε* του θέματος, μόνον όταν ακολουθεί στην κατάληξη *ε* ή *ει* (βλ. *Γραμ.* §327).

- Με τη βοήθεια της *Γραμματικής* συμπληρώστε τον παρακάτω πίνακα:

Οριστική Ενεστώτα	Ευκτική Ενεστώτα	Προστακτική Ενεστώτα	Μετοχή Ενεστώτα	Παρατατικός
πλέω	πλέοιμι	—	πλέων	ἔπλεον
πλεῖς	πλέοις	πλεῖ	πλέουσα	ἔπλεις
πλεῖ	πλείω	πλέον
.....	—	Απαρέμφατο Ενεστώτα
.....	πλεῖν
δέομαι, δέη (ή δέει)	δεοίμην	—	Μετοχή Ενεστώτα	ἐδεόμην
.....	δέου	δεόμενος	ἐδέου
.....	δέοιτο	δείσθω	δεομένη
δεόμεθα	—	δεόμενον
δεισθε	Απαρέμφατο Ενεστώτα	ἐδέοντο
.....	δείσθων ή
.....

Επιρρηματικός προσδιορισμός του τόπου

- *ἐν τοῖς κινδύνοις, ἐν τῷ πυρί, ἐν τοῖς καιροῖς*: είναι εμπρόθετοι προσδιορισμοί που δηλώνουν τον τόπο και τους **συναντάμε** στο κείμενο.
Ο τόπος δηλώνεται με τους εξής τρόπους (βλ. Συντ. §148, 126):

Επιρρήματα	Πλάγιες πτώσεις	Εμπρόθετοι προσδιορισμοί
<ul style="list-style-type: none"> • Στάση σε τόπο με τοπικά επιρρήματα, σε -δι, -σι, -ου • Κίνηση προς τόπο (κατεύθυνση) με επιρρήματα που λήγουν κυρίως σε -δε, -ξε, -σε, -οι • Κίνηση από τόπο (αφετηρία, προέλευση) με επιρρήματα που λήγουν σε -θεν 	<ul style="list-style-type: none"> • γενική τόπου • δοτική ονομάτων ή αντωνυμιών που λαμβάνονται επιρρηματικά και ονομάζονται δοτικοφανή επιρρήματα τόπου • αιτιατική τόπου 	<ul style="list-style-type: none"> • ἀμφί + αιτ. • ἀνά + αιτ. • ἀντί + γεν. • ἀπό + γεν. • διὰ + γεν. • εἰς + αιτ. • ἐκ/ἐξ + γεν. • ἐν + δοτ. κ.ά.

Ας δούμε αν δηλώνεται παρόμοια ο τόπος στα νέα ελληνικά:

- Υπογραμμίστε τη λέξη που φανερώνει τόπο και δηλώστε αν είναι επίρρημα, εμπρόθετος προσδιορισμός ή πλάγια πτώση:
βγες έξω, θα τον συναντήσεις εκεί, ήρθε μέσω Λαμίας, πατάει επί πτωμάτων, κατ' οίκον διδασκαλία

Ας συνοψίσουμε τι μάθαμε σε αυτήν την ενότητα

- Είναι εξίσου κακό να μην έχεις κανένα φίλο και να
- Τα συνηρημένα μονοσύλλαβα ρήματα σε -έω συναιρούνται, μόνο όταν το ε του θέματός τους συναντά: - ή -
- Ο τόπος δηλώνεται με, και
- Τώρα προσπαθήστε να σκεφτείτε:
Τι σημαίνουν οι φράσεις: *σπεύδε θραδέως* και *ὄμοιος ὁμοίῳ ἀεὶ πελάζει*; Μπορείτε να τις χρησιμοποιήσετε σε μια νεοελληνική φράση;

**Αυτή είναι πράγματι η Ελληνική Γλώσσα.
Μία και Ενιαία. Γεώργιος Μπαμπινιώτης**

ΑΠΟ ΤΟ ΤΟΤΕ ΣΤΟ ΤΩΡΑ. ΚΕΙΜΕΝΑ ΚΑΙ ΕΙΚΟΝΕΣ

Η φιλότης δίδει στην ομηρική ζωή τέτοια σταθερότητα που εκείνη έχει, και είναι ένας μόνιμος δεσμός, ο οποίος δεν μπορεί να χαλαρώσει από ένα παροδικό συμβάν, όπως ο Τρωικός πόλεμος.

Arthur W. H. Adkins (2010), *Ηθικές Αξίες και Πολιτική Συμπεριφορά στην Αρχαία Ελλάδα. Από τον Όμηρο έως τον Πέμπτον Αιώνα*, μτφρ. Ιωάννης Ν. Περυσινάκης, εκδ. Καρδαμίτσα, σελ. 53

- Η έννοια της φιλίας στα ομηρικά έπη είναι εξαιρετικά σύνθετη, διότι περιλαμβάνει ένα ευρύτατο φάσμα στάσεων και συμπεριφορών, οι οποίες συχνά δεν επηρεάζονται από τα πολεμικά γεγονότα (βλ. την ιλιαδική σκηνή του Γλαύκου και του Διομήδη στη ραψωδία Ζ). Από τη γνώση σας της *Ιλιάδας* θα μπορούσατε να περιγράψετε αυτό το αίσθημα της φιλότητας, που διαπνέει συχνά τα λόγια και της πράξεις Ελλήνων και Τρώων στο πεδίο της μάχης; Υπάρχει κάτι αντίστοιχο στην *Οδύσσεια*;

- Αφού μεταφέρετε στη νεοελληνική την ακόλουθη παραινετική φράση *φίλοις εὐτυχοῦσι καὶ ἀτυχοῦσιν ὁ αὐτὸς ἴσθι*, και λάβετε υπόψη σας τον διπλανό ζωγραφικό πίνακα του σχεδιαστή και χαράκτη Charles-Nicolas Cochin του Νεότερου, γράψτε ένα σύντομο δοκίμιο με θέμα την κίβδηλη φιλία, που είναι ουσιαστικά αποτέλεσμα υποκρισίας και μερικές φορές υποκρύπτει κακεντρέχεια (= μοχθηρία) και ίσως άσβεστο μίσος.

Σχέδιο με κόκκινη κιμωλία Γάλλου καλλιτέχνη, 1774/1775, που προσωπογραφεί τη φιλία, την ανώφελη φιλία και το μίσος, Εθνική Πινακοθήκη της Ουάσιγκτον

20

ΕΝΟΤΗΤΑ

Θα αναλάβει ο Μαντίθεος το βουλευτικό αξίωμα;

Τι θα μάθετε σε αυτήν την ενότητα:

- ποιες είναι οι προϋποθέσεις για το βουλευτικό αξίωμα στην Αθήνα
- τα συνηρημένα σε -όω
- τις υποθετικές προτάσεις
- τα δύο πρώτα είδη των υποθετικών λόγων

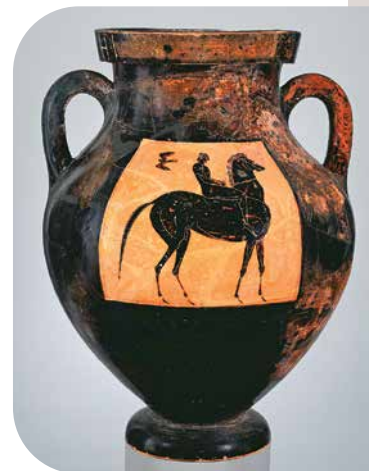
Λέξεις-κλειδιά: Μαντίθεος, Αθήνα, βουλευτικό αξίωμα, συνηρημένα σε -όω, υποθετικές προτάσεις

1 > ΚΕΙΜΕΝΟ

Στην προσπάθειά του να αναλάβει το βουλευτικό αξίωμα ο Μαντίθεος επιδιώκει να πείσει τους βουλευτές ότι δεν είχε υπηρετήσει ως ιππέας κατά την περίοδο των Τριάκοντα Τυράνων (404/3 π.Χ.). Ειδικότερα, πολλοί ιππείς είχαν υποστηρίξει το δυναστευτικό καθεστώς των Τριάκοντα και γι' αυτό είχαν αποκτήσει πολύ κακή φήμη στην Αθήνα.

*Εἰ μὴ συνήδη, ὧ̄ βουλή, τοῖς κατηγοροῖς βουλομένοις ἐκ παντὸς τρόπου κακῶς ἐμὲ ποιεῖν, πολ-
λὴν ἂν αὐτοῖς χάριν εἶχον ταύτης τῆς κατηγορίας· ἡγοῦμαι γὰρ τοῖς ἀδίκως
διαβεβημένοις τούτους εἶναι μεγίστων ἀγαθῶν αἰτίους, οἵτινες ἂν αὐτοὺς
ἀναγκάζωσιν εἰς ἔλεγχον τῶν αὐτοῖς βεβιωμένων καταστῆναι. ἐγὼ γὰρ οὕτω
σφόδρα ἐμαυτῷ πιστεύω, ὥστ' ἐλπίζω καὶ εἴ τις πρὸς με τυγχάνει ἀηδῶς {ἢ
κακῶς} διακείμενος, ἐπειδὴν ἐμοῦ λέγοντος ἀκούσῃ περὶ τῶν πεπραγμένων,
μεταμελήσῃ αὐτῷ καὶ πολὺ βελτίω με εἰς τὸν λοιπὸν χρόνον ἡγήσεσθαι.
Ἀξιῶ δέ, ὧ̄ βουλή, ἐὰν μὲν τοῦτο μόνον ὑμῖν ἐπιδείξω, ὡς εὖνους εἰμὶ τοῖς
καδεσθηκόσι πράγμασι καὶ ὡς ἠνάγκασμαι τῶν αὐτῶν κινδύνων μετέχειν ὑμῖν,
μηδὲν πῶ μοι πλέον εἶναι. Ἐὰν δὲ φαίνωμαι <καὶ> περὶ τὰ ἄλλα μετριῶς
βεβιωκῶς καὶ πολὺ παρὰ τὴν δόξαν καὶ παρὰ τοὺς λόγους τοὺς τῶν ἐχθρῶν
δέομαι ὑμῶν ἐμὲ μὲν δοκιμάζειν, τούτους δὲ ἡγεῖσθαι χεῖρους εἶναι.*

Λυσίας, 'Υπὲρ Μαντιθέου 1-3

Μελανόμορφος αμφορέας με εικόνα
ιππέα, περ. 540 π.Χ., Μητροπολιτικό
Μουσείο Τέχνης της Νέας Υόρκης

✓ Γλωσσικές παρατηρήσεις

συνήδη = γνωρίζω καλά (α' εν. παρατ. του ρ. *σύνοιδα*)/ **N.E.** συνείδηση, συνειδητός, ευσυνείδητος

διαβεβλημένοις = δυσφημώ, κακολογώ, συκοφαντώ (μτχ. παρακ. του ρ. *διαβάλλομαι*, θ. *βαλ-*, *βλη-*, *βολ-*, *βλω-*)/ **N.E.** περίβολος, εμβόλιο, εκβολή

βεβιωμένων = περνώ τη ζωή μου, πράξεις της ζωής μου (μτχ. παρακ. μέσης φωνής του ρ. *βιόω-ω*)/ **N.E.** βιώνω, βιώσιμος, βίος, αβίωτος

ἀηδῶς = δυσάρεστα, με δυσάρεσκα, εχθρικά (επίρ. του επιθ. *ὁ, ἡ ἀηδής, τὸ ἀηδές*)

διακείμενος ἀηδῶς = βρίσκομαι σε άσχημη, δυσχερή θέση, είμαι θετικά ή αρνητικά διακείμενος (μτχ. του ρ. *διάκειμαι*)/ **N.E.** κειμήλιο, συγκεκριμένο, διακείμενο

μεταμελήσειν = μετανοώ (απαρ. μέλλ. του ρ. *μεταμέλει*)/ **N.E.** μεταμέλεια, μεταμελητικός

καθεστηκόσι = αυτός που υπάρχει, που είναι θεσπισμένος, αυτός που επικρατεί (μτχ. παρακ. του ρ. *καθίσταμαι*, θ. *στα-*, *στη-*)/ **N.E.** σταθμός, ασταθής, αστάθεια, σταθερός, σταθερότητα

δοκιμάζειν = εξετάζω και εγκρίνω ως κατάλληλο για ένα αξίωμα (απαρ. ενεστ. του ρ. *δοκιμάζω*)/ **N.E.** δοκιμασία, δοκιμή, δοκιμαστής, δοκιμαστήριο, δόκιμος, επιδοκιμάζω

✓ Ερωτήσεις κατανόησης και ερμηνευτικής προσέγγισης

1. Εάν ήσασταν δικαστές στη συγκεκριμένη δίκη, τι θα σκεφτόσασταν για τον Μαντίθεο, όταν θα τον ακούγατε να ισχυρίζεται ότι θα χρωστούσε ευγνωμοσύνη στους κατηγορούς, σε περίπτωση που δεν γνώριζε τις προθέσεις τους, και πώς θα αντιδρούσατε;
2. Σκιαγραφήστε την προσωπικότητα του Μαντίθεου σε κείμενο ή σε εικονογράφημα/ σκίτσο από τις πληροφορίες που περιλαμβάνει το παραπάνω απόσπασμα.

2 > ΒΑΣΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΟΥ

Συνηρημένα σε -όω

- **βεβιωμένων, άξιῶ, βεβιωκώς:** είναι ρηματικοί τύποι συνηρημένων ρημάτων σε -όω που **συναντήσαμε** στο κείμενο.
- Στα συνηρημένα ρήματα σε -όω γίνονται οι ακόλουθες συναιρέσεις φωνηέντων στο θέμα του Ενεστώτα και Παρατατικού (βλ. Γρ. §328):

ο + ε	ο + ο	ο + ου	= ου
ο + η	ο + ω		= ω
ο + οι	ο + η	ο + ει	= οι

- Τα συνηρημένα σε -όω σχηματίζουν τους υπόλοιπους χρόνους, εκτός από τον Ενεστώτα και τον Παρατατικό, με την προσθήκη στο ρηματικό θέμα των σχετικών καταλήξεων.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ
ΚΕΙΜΕΝΟ -
ΚΑΣΤΟΡΙΑΔΗΣ

Ο βραχύχρονος χαρακτήρας του θέματος των συνηρημένων σε -όω ρημάτων εκτείνεται σε -ω εμπρός από το σ των καταλήξεων, π.χ. δηλώσω, ἐδήλωσα κ.ά.

■ Ας συμπληρώσουμε με τη βοήθεια της Γραμματικής:

ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΗ ΦΩΝΗ					
Οριστική Ενεστώτα	Υποτακτική Ενεστώτα	Ευκτική Ενεστώτα	Προστακτική Ενεστώτα	Μετοχή Ενεστώτα	Παρατατικός
δηλώω (-δηλώω) δηλόης (-δηλοῖς)	δηλόοιμι (-δηλοῖμι)	δήλοε (-δήλου) δηλόων (-δηλώων)	ἐδήλοον (-ἐδήλουον)
δηλόεις (-δηλοῖς)	δηλοέτω (-δηλούτω)
.....	Απαρέμφατο Ενεστώτα
δηλόομεν (-δηλοῦμεν)
.....	δηλόεν (-δηλοῦν)
.....

ΜΕΣΗ ΦΩΝΗ					
Οριστική Ενεστώτα	Υποτακτική Ενεστώτα	Ευκτική Ενεστώτα	Προστακτική Ενεστώτα	Μετοχή Ενεστώτα	Παρατατικός
δηλόομαι (-δηλοῦμαι)	δηλόωμαι (-δηλώωμαι)	δηλοοίμην (-δηλοίμην)	δηλόου (-δηλοῦ)	δηλοόμενος (-δηλούμενος)	ἐδηλοοίμην (-ἐδηλούμην)
δηλόει (-δηλοῖ)	δηλόη (-δηλοῖ)	δηλοέσθω (-δηλούσθω)	ἐδηλόου (-ἐδηλοῦ)
.....	Απαρέμφατο Ενεστώτα
.....
.....	δηλόεσθαι (-δηλοῦσθαι)
.....

Υποθετικοί λόγοι (μέρος α')

- εἰ μὴ συνήδη, ὧ βουλή, τοῖς κατηγοροῖς βουλομένοις ἐκ παντὸς τρόπου κακῶς ἐμὲ ποιεῖν, πολλὴν ἂν αὐτοῖς χάριν εἶχον ταύτης τῆς κατηγορίας.
- ἐὰν μὲν τοῦτο μόνον ὑμῖν ἐπιδείξω, μηδὲν πῶ μοι πλεόν εἶναι.
- ἐὰν δὲ φαίνωμαι <καί> περὶ τὰ ἄλλα μετριῶς θεβιωκῶς καὶ πολὺν παρὰ τὴν δόξαν καὶ παρὰ τοὺς λόγους τοὺς τῶν ἐχθρῶν, δέομαι ὑμῶν ἐμὲ μὲν δοκιμάζειν, τούτους δὲ ἡγεῖσθαι χείρους εἶναι

- Οι παραπάνω είναι υποθετικές δευτερεύουσες προτάσεις ακολουθούμενες από τις κύριες προτάσεις από τις οποίες εξαρτώνται. Τις **συναντήσαμε** στο κείμενο.

Τι είναι οι υποθετικές προτάσεις;	Πώς χρησιμοποιούνται στον λόγο;	Τι είναι ο υποθετικός λόγος;
Δευτερεύουσες επιρρηματικές προτάσεις που δηλώνουν την προϋπόθεση, με την οποία μπορεί να ισχύει ή να αληθεύει αυτό που εκφράζει το ρήμα από το οποίο εξαρτώνται. Δέχονται άρνηση <i>μὴ</i>	Οι υποθετικές προτάσεις χρησιμοποιούνται στον λόγο, όπως και στη N.E. , ως επιρρηματικοί προσδιορισμοί που δηλώνουν προϋπόθεση.	Οι υποθετικοί λόγοι αποτελούνται από μια υποθετική πρόταση, η οποία ονομάζεται υπόθεση, και μια κύρια πρόταση, η οποία ονομάζεται απόδοση.

- Τι συμβαίνει στα νέα ελληνικά; Γράψε δύο υποθετικές προτάσεις:
 - Αν**
 - Εάν**
- Οι υποθετικοί λόγοι, ανάλογα με τον τρόπο εισαγωγής και εκφοράς της υπόθεσης, την έγκλιση της απόδοσης και τη σημασία τους, διακρίνονται σε **έξι είδη** (στην ενότητα αυτή θα εξετάσουμε τα δυο πρώτα είδη, βλ. Συντ. §167-168 με παραδείγματα):

ΕΙΔΟΣ	ΥΠΟΘΕΣΗ	ΑΠΟΔΟΣΗ
1ο είδος: Το πραγματικό	<i>εἰ</i> + Οριστική οποιουδήποτε χρόνου Π.χ. <i>Εἰ ταῦτα ποιεῖς, καλῶς ποιεῖς</i>	οποιαδήποτε έγκλιση
2ο είδος: Το αντίθετο του πραγματικού	<i>εἰ</i> + Οριστική ιστορικού χρόνου Π.χ. <i>Εἰ μὲν πρόσθεν ἠπιστάμην, οὐδ' ἂν συνηκολούθησά σοι</i>	Δυνητική Οριστική

- *καδεστηκόσι πράγμασι*: στο κείμενο συναντάμε αυτήν τη φράση. Τι εννοείται εδώ; Σχημάτισε μια πρόταση στη **N.E.** με τη φράση *καδεστηκῆνία τάξη*. Τι σημαίνει ακριβώς;

Ας συνοψίσουμε τι μάθαμε σε αυτήν την ενότητα

- Ο Μαντίθεος ισχυρίζεται ότι πρέπει να κριθεί κατάλληλος για το αξίωμα του βουλευτή, διότι
 - α)
 - β) και
 - γ)
- Τα συνηρημένα ρήματα σε -όω εκτείνουν το ο του θέματός τους σε σε όλους τους χρόνους εκτός από τον και
- Ο υποθετικός λόγος αποτελείται από μια και μια πρόταση.
- Τα δύο πρώτα είδη των υποθετικών λόγων εισάγονται με το και στην υπόθεση εκφέρονται με έγκλιση.

«Η Ελληνική παρουσιάζει μίαν αδιάκοπη ιστορική εξέλιξη,
και η σημερινή Ελληνική [...] συνεχίζει απευθείας την Ελληνική
του Ομήρου και του Δημοσθένη». **Pierre Chantraine**

ΓΛΩΣΣΑΡΙ
ΜΕ ΤΑ
ΚΥΡΙΟΤΕΡΑ ΕΙΔΗ
ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΩΝ

ΑΠΟ ΤΟ ΤΟΤΕ ΣΤΟ ΤΩΡΑ. ΚΕΙΜΕΝΑ ΚΑΙ ΕΙΚΟΝΕΣ

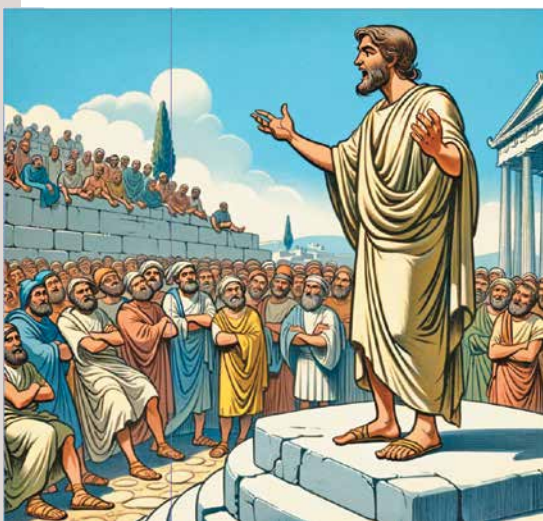
Συνεπώς, η εξέλιξη-προσαρμογή του ανθρώπου στις συνεχείς αλλαγές του περιβάλλοντος συντελείται κυρίως στο επίπεδο της κοινής συμβίωσης και δράσης, δηλαδή στο κοινωνικό επίπεδο και στην πολιτική, με την έννοια της διαχείρισης της συμβίωσης.

Μάκης Ανδρονόπουλος (2022), *Sapiens 3* κόντρα στον Μετάνθρωπο. Εγχειρίδιο Μετάβασης στην «Άλλη Εποχή», Ελληνοεκδοτική, σελ. 415

- Οι αρχαίοι Έλληνες προσέδωσαν ιδιαίτερη έμφαση σε θέματα κοινωνικής συνοχής και προέκριναν το δημοκρατικό πολίτευμα ως εκείνο το σύστημα διοίκησης, το οποίο έχει τη δύναμη να ισχυροποιήσει τους δεσμούς μεταξύ των ανθρώπων και να αποτρέψει τις βίαιες διενέξεις κάθε φορά που εναλλάσσονται οι κυβερνήσεις. Κατά την άποψή σας, ποιες ιδιότητες οφείλουν να διαθέτουν εκείνοι οι πολιτικοί που επιθυμούν να υπηρετήσουν ένα τέτοιο σύστημα; Εσείς θα θέλατε να ασχοληθείτε με την πολιτική και γιατί;

Χαρακτικό που απεικονίζει πολιτικό περασμένης εποχής, 1775, Εθνική Πινακοθήκη της Ουάσιγκτον

- Αφού μεταφέρετε στη νεοελληνική την ακόλουθη ειρωνική αναφήνηση *ὦ οἶα κεφαλή, καὶ ἐγκέφαλον οὐκ ἔχει*, και λάβετε υπόψη την παραπάνω σατιρική γκραβούρα του Βρετανού καλλιτέχνη John Keyse Sherwin, καθώς επίσης τη διπλανή παραποιημένη απεικόνιση δημαγωγού στην Αθήνα μέσω τεχνητής νοημοσύνης, οργανώστε συζήτηση στην τάξη με θέμα τους φιλόδοξους πολιτευτές, που όμως δεν είναι ικανοί να καταθέσουν συγκροτημένο προεκλογικό πρόγραμμα, αλλά καταφεύγουν σε πομπώδεις διακηρύξεις, ψεύτικες υποσχέσεις και σοβαροφανείς ανακοινώσεις.

Φανταστική απεικόνιση Αθηναίου δημαγωγού στην αρχαία Πνύκα

21

ΕΝΟΤΗΤΑ

Πώς ενθαρρύνει ο στρατιωτικός ηγέτης τους πολεμιστές του;

Τι θα μάθετε σε αυτήν την ενότητα:

- με ποιον τρόπο ενθαρρύνονται σωστά οι στρατιώτες
- πώς σχηματίζονται οι συντελεσμένοι χρόνοι των αφωνόληκτων ρημάτων
- πώς σχηματίζονται οι συντελεσμένοι χρόνοι των ενρινόληκτων/υγρόληκτων ρημάτων
- τα υπόλοιπα είδη των υποθετικών λόγων

Λέξεις-κλειδιά: χαρισματικός αρχηγός, εμπύχωση μαχητών, συντελεσμένοι χρόνοι, υποθετικοί λόγοι

1 > ΚΕΙΜΕΝΟ

Ο γενναίος ναύαρχος Τελευτίας, αδελφός του βασιλιά της Σπάρτης Αγησίλαου Β΄, εκφωνεί λόγο προς τους άνδρες του, με σκοπό να τους εμπυχώσει και να τους παροτρύνει για πόλεμο.

Ὅ ἄνδρες στρατιῶται, ἐγὼ χρήματα μὲν οὐκ ἔχων ἤκω· ἐὰν μέντοι θεὸς ἐθέλῃ καὶ ὑμεῖς συμπροθυμῆσθε, πειράσομαι τὰ ἐπιτήδεια ὑμῖν ὡς πλεῖστα πορίζειν. Εὖ δ' ἴστε, ἐγὼ ὅταν ὑμῶν ἄρχω, εὐχομαί τε οὐδὲν ἦττον ζῆν ὑμᾶς ἢ καὶ ἐμαντόν, τά τ' ἐπιτήδεια θαυμάσατε μὲν ἂν ἴσως, εἰ φαίην θούλεσθαι ὑμᾶς μᾶλλον ἢ ἐμὲ ἔχειν· ἐγὼ δὲ νῆ τοὺς θεοὺς καὶ δεξαίμην ἂν αὐτὸς μᾶλλον δύο ἡμέρας ἄσιτος ἢ ὑμᾶς μίαν γενέσθαι· ἢ γε μὴν θύρα ἢ ἐμὴ ἀνέφκτο μὲν δήπου καὶ πρόσθεν εἰσιέναι τῷ δεομένῳ τι ἐμοῦ, ἀνέώξεται δὲ καὶ νῦν. Ὡστε ὅταν ὑμεῖς πλήρη ἔχητε τὰ ἐπιτήδεια, τότε καὶ ἐμὲ ὄψεσθε ἀφθονώτερον διαιτώμενον· ἂν δὲ ἀνεχόμενόν με ὁρᾶτε καὶ ψύχη καὶ θάλπη καὶ ἀγρυπνίαν, οἴεσθε καὶ ὑμεῖς ταῦτα πάντα καρτερεῖν. Οὐδὲν γὰρ ἐγὼ τούτων κελεύω ὑμᾶς ποιεῖν ἵνα ἀνιάσθε, ἀλλ' ἵνα ἐκ τούτων ἀγαθόν τι λαμβάνητε.

Ξενοφώντας, Ἑλληνικά 5.1.14-15

Σφραγιδόλιθος με εικόνα πλοίου και κωπηλατών, περ. 525-500 π.Χ., Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης της Νέας Υόρκης

ΟΜΟΡΡΙΖΑ -
ΕΧΩΝ - ΙΣΤΕ
Κ.Α.

✓ Γλωσσικές παρατηρήσεις

πορίζειν = εφοδιάζω, προμηθεύω (απαρ. ενεστ. του ρ. *πορίζω*)/ **N.E.** προσπορίζομαι, πορίζω (= χορηγώ), πορευτός, πορεία

ἐπιτήδεια = τα αναγκαία, οι προμήθειες, τα αποθέματα (ουσιαστικό πληθυντικού αριθμού προερχόμενο από το επίθ. *ἐπιτήδειος*, -α, -ον)/ **N.E.** επιτήδειος, επιτηδειότητα

θαυμάσατε + αιτ. = βλέπω κάτι με θαυμασμό και έκπληξη, καταπλήσσομαι (ευκτ. αορ. ενεργ. φωνής του ρ. *θαυμάζω*)/ **N.E.** θαυμασμός, θαυμάσιος, θαύμα, θαυμαστός, αξιοθαύμαστος, θαυματουργός

ἄσιτος = αυτός που δεν λαμβάνει τροφή (επίθ. αρσ. γένους του δικατάληκτου δευτερόκλιτου επιθ. *ὁ, ἡ ἄσιτος, τὸ ἄσιτον*)/ **N.E.** ασιτία, σίτος, σιτοδεία, σιτευτός, (λόγια φράση) *μόσχος ο σιτευτός* = «ὅ,τι καλύτερο μπορεί κάποιος να προσφέρει στους επισκέπτες του»

δαιτώμενον = ζω, διαμένω, κρίνω (μτχ. ενεστῶτα μέσης φωνής του ρ. *δαιτάω-ῶ*)/ **N.E.** δίαιτα, διαιτητής, διαιτησία, ενδιαίτημα (= κατοικία)

θάλλη = ζεστασιά, θερμότητα, κυρίως καλοκαιρινή ζέση (πληθ. αριθ. του ουσ. *τὸ θάλλος, -ους*)/ **N.E.** θαλπωρή, περιθαλψη, υποθάλλω (= κρύβω και προστατεύω, υποστηρίζω κρυφά)

ἀνιάσθε = είμαι θλιμμένος, στενοχωρημένος (β' πληθ. υποτ. ενεστῶτα μέσης φωνής του ρ. *ἀνιάω-ῶ*)/ **N.E.** ανιαρός, ανία

✓ Ερωτήσεις κατανόησης και ερμηνευτικής προσέγγισης

1. Ο Τελευταίος χρησιμοποιεί εναλλακτικά α' ενικό και β' πληθυντικό πρόσωπο, όταν απευθύνεται στους στρατιώτες του. Τι πετυχαίνει με τη χρήση αυτών των ρηματικών προσώπων;
2. Υπόθεσε ότι είσαι ένας από αυτούς που ακούνε τον λόγο του Τελευταία. Να μοιραστείς με τους/τις συμμαθητές/τριές σου τις σκέψεις και τα συναισθήματά σου και έπειτα να τα παρουσιάσετε από κοινού στην τάξη.

ΠΑΡΑΛΛΗΛΟ
ΚΕΙΜΕΝΟ:
Β' ΑΘΗΝΑΪΚΗ
ΣΥΜΜΑΧΙΑ

2 > ΒΑΣΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΟΥ

Συντελεσμένοι χρόνοι αφωνόληκτων και ενρινόληκτων/υγρόληκτων ρημάτων

- **ἀνέωκτο**: ο ρηματικός αυτός τύπος είναι Υπερσυντέλικος αφωνόληκτου ρήματος που **συναντήσαμε** στο κείμενο.
- **πορίζειν, ἄρχω, εὐχομαι, θαυμάσατε, δεξαίμην λαμβάνητε**: οι ρηματικοί αυτοί τύποι **υπάρχουν** στο κείμενο και σχηματίζουν τους συντελεσμένους χρόνους σύμφωνα με τα αφωνόληκτα ρήματα.

- Ας δούμε πώς σχηματίζουν τους συντελεσμένους χρόνους τα αφωνόληκτα και ενρινόληκτα/υγρόληκτα (βλ. Γρ. §299, 308):

Αφωνόληκτα ρήματα			Ενρινόληκτα /Υγρόληκτα		
Ενεργητική φωνή		Παθητική φωνή	Ενεργητική φωνή	Παθητική φωνή	
ουρανικόληκτα	-χα ή -γα	-γμαι/γμην (πέπραγμαι/ έπεπράγμην)	-κα, -κειν	υγρόληκτα	-λμαι/λμην (ήγγελμαι/ ήγγέλμην) -ρμαι/ρμην (ήρμαι/ ήρμην)
χειλικόληκτα	-φα	-μμαι/μμην (γέγραμμαι/ έγεγράμμην)		ενρινόληκτα	-σμαι/σμην (πέφασμαι/ έπεφάσμην)
οδοντικόληκτα	-κα	-σμαι/σμην (πέπεισμαι/ έπεπέισμην)			-μμαι/μμην (ώξυμμαι/ ώξύμμην)

- Με τη βοήθεια της Γραμματικής (§299 και §308) ας συμπληρώσουμε τις καταλήξεις:

πέπραγμαι

.....
.....
.....

πέπραχθε
πεπραγμένοι είσι

γέγραμμαι

.....
.....
.....
.....

γεγραμμένοι είσι

ήγώνισμαι

ήγώνισ-
ήγώνισται
ήγωνίσμ-
ήγώνισ-
ήγωνισμένοι είσι

ήγγελμαι

ήγγελσαι
ήγγελ-
ήγγέλ-
ήγγελ-
ήγγελμένοι είσι

πέφασμαι

πέφαν-
πέφαν-
πεφάσ-
πέφαν-
πεφασμένοι είσι

Υποθετικές προτάσεις (μέρος β')

- Οι παρακάτω προτάσεις είναι υποθετικές ακολουθούμενες από τις κύριες προτάσεις από τις οποίες εξαρτώνται. Αυτές **συναντήσαμε** στο κείμενο:
 - *ἐὰν μέντοι θεὸς ἐθέλη καὶ ὑμεῖς συμπροθυμῆσθε, πειράσομαι τὰ ἐπιτήδεια ὑμῖν ὡς πλεῖστα πορίζειν*
 - *τά τ' ἐπιτήδεια θαυμάσατε μὲν ἂν ἴσως, εἰ φαίην βούλεσθαι ὑμᾶς μᾶλλον ἢ ἐμὲ ἔχειν*
 - *ἂν δὲ ἀνεχόμενόν με ὁρᾶτε καὶ ψύχη καὶ θάλπη καὶ ἀγρυπνίαν, οἴεσθε καὶ ὑμεῖς ταῦτα πάντα καρτερεῖν*

Άλλα εἶδη υποθετικῶν λόγων (βλ. ΣΥΝΤ. §167-170)

ΕΙΔΟΣ	ΥΠΟΘΕΣΗ	ΑΠΟΔΟΣΗ
3ο εἶδος: προσδοκώμενο	<i>ἐάν, ἤν, ἂν +</i> Υποτακτική	Οριστική Μέλλοντα Π.χ. <i>Ἐὰν ζητῆς καλῶς, εὐρήσεις.</i> <i>Ἐὰν θεὸς ἐθέλη, ἤξω παρὰ σὲ αὖριον.</i>
4ο εἶδος: αόριστη επανάληψη στο παρόν και στο μέλλον	<i>ἐάν, ἤν, ἂν +</i> Υποτακτική	Οριστική Ενεστώτα Π.χ. <i>Ἐὰν ἴσοις ἴσα προστεθῆ,</i> <i>τὰ ὅλα ἐστὶν ἴσα.</i> <i>Ἦν ἐγγὺς ἔλθῃ θάνατος, οὐδεὶς βούλεται</i> <i>θνήσκειν.</i>
5ο εἶδος: απλή σκέψη του λέγοντος	<i>Εἰ +</i> Ευκτική	Δυνητική Ευκτική Π.χ. <i>Εἰ πράσσοις καλῶς, ἂν εἴης οὐ</i> <i>φορητὸς (= ανυπόφορος).</i> <i>Οὐκ ἂν τις ζῶη, εἰ μὴ τρέφοιτο.</i>
6ο εἶδος: αόριστη επανάληψη στο παρελθόν	<i>Εἰ +</i> Ευκτική	Οριστική Παρατατικού ἢ Δυνητική Οριστική Αορίστου Π.χ. <i>Εἰ ταῦτα ποιοίης, σὲ ἐπήγνουν.</i> <i>Εἰ μὲν ἐπίοιεν οἱ Ἀθηναῖοι, ἐκεῖνοι</i> <i>ὑπεχώρουν.</i>

- Ἀς εξετάσουμε στις παρακάτω νεοελληνικές φράσεις το εἶδος της πρότασης που εισάγει το **αν**:
 - **Αν** ο Γιώργος μελετούσε περισσότερο, θα πετύχαινε στις εξετάσεις.
 - Τον ρώτησα **αν** θα έρθει στην εκδρομή μαζί μας.

Ας συνοψίσουμε τι μάθαμε σε αυτήν την ενότητα

- ❶ Ο Τελευταίος θα τρέφεται καλύτερα τότε μόνο που οι στρατιώτες του.....
- ❷ Τα αφωνόληκτα/ενρινόληκτα/υγρόληκτα ρήματα σχηματίζουν τον παρακείμενο με τις εξής καταλήξεις στη μέση φωνή: α) β) γ) δ) ε) στ) ζ)
- ❸ *πορίζειν, ἄρχω, εὐχόμεαι, δαυμάσσετε, δεξαίμην λαμβάνητε*: αυτοί οι ρηματικοί τύποι που συναντήσαμε στο κείμενο σχηματίζουν το γ' ενικό παρακειμένου μέσης φωνής ως εξής:
 - α)
 - β)
 - γ)
 - δ)
 - ε)
 - στ)
- ❹ Οι υποθετικοί λόγοι που εκφράζουν την απλή σκέψη του λέγοντος και την αόριστη επανάληψη στο παρελθόν εισάγονται με και εκφέρονται

ΕΠΑΝΑΛΗΠΤΙΚΕΣ
ΑΣΚΗΣΕΙΣ
- ΡΗΜΑΤΑ,
ΠΑΡΑΘΕΤΙΚΑ,
ΠΑΡΑΤΑΚΤΙΚΗ ΚΑΙ
ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗ
ΣΥΝΔΕΣΗ
ΠΡΟΤΑΣΕΩΝ

ΑΠΟ ΤΟ ΤΟΤΕ ΣΤΟ ΤΩΡΑ. ΚΕΙΜΕΝΑ ΚΑΙ ΕΙΚΟΝΕΣ

- Οι αρχαίοι Έλληνες προσέδωσαν ιδιαίζουσα βαρύτητα σε ζητήματα συλλογικής ευθύνης και εξέφρασαν τον αμέριστο θαυμασμό τους σε όσους ηγέτες μπόρεσαν με το ηρωικό τους παράδειγμα και τη ρητορική τους δεινότητα να εμπνεύσουν ομοθυμία και πίστη στις ψυχές των πολιτών και γενικότερα να εγκαρδιώσουν τον λαό τους, ιδίως σε ώρες μεγάλης δοκιμασίας. Γράψτε ένα εκτενές δοκίμιο με θέμα: «Η κοινή συμβίωση και δράση των ανθρώπων προϋποθέτουν και την ύπαρξη χαρισματικών ηγητόρων».

ΕΠΑΝΑΛΗΠΤΙΚΕΣ
ΑΣΚΗΣΕΙΣ
ΡΗΜΑΤΑ,
ΣΥΝΤΕΛΕΣΜΕΝΟΙ
ΧΡΟΝΟΙ,
ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΙ
ΣΚΟΠΟΥ,
ΔΕΥΤΕΡΕΥΟΥΣΕΣ
ΧΡΟΝΙΚΕΣ,
ΑΝΑΦΟΡΙΚΕΣ ΚΑΙ
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΕΣ
ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

- Αφού μεταφέρετε στη νεοελληνική την παραινετική φράση *οί καιροί ού μενετοί* και τη διαπίστωση του Δημοσθένη (Ολυμπιακός Α΄ 11) *ότι πρὸς γὰρ τὸ τελευταῖον ἕκβαν ἕκαστον τῶν πρὶν ὑπαρξάντων κρίνεται*, καθώς επίσης αφού λάβετε υπόψη σας τον ζωγραφικό πίνακα του Φλαμανδού ζωγράφου Peter Paul Rubens –που εξυμνεί την αυτοθυσία του Ρωμαίου υπάτου με το όνομα Πόπλιος Δέκιος Μυς– καθώς συνάμα τη φανταστική εικονογράφηση στρατηγού μέσω ΤΝ, μελετήστε τα κοινά χαρακτηριστικά των μεγάλων στρατιωτικών ηγετών στην ελληνορωμαϊκή αρχαιότητα, προπάντων σε στιγμές πολύ κρίσιμες για την πατρίδα τους.

Αρχαίος Έλληνας στρατηγός απευθύνεται στους στρατιώτες του πριν από τη μάχη

Ζωγραφικός πίνακας του Peter Paul Rubens που απεικονίζει τον Ρωμαίο στρατηλάτη Decius Mus να απευθύνεται στις λεγεώνες του, περ. 1616, Εθνική Πινακοθήκη της Ουάσιγκτον

Γλωσσάρι Όρων και Ονομάτων

Αμφορέας: Είδος αρχαίου ελληνικού αγγείου, που χρησίμευε για την αποθήκευση και μεταφορά υγρών, όπως κρασί και ελαιόλαδο.

Γκραβούρα: Τεχνική εκτύπωσης που δημιουργεί εικόνες με τη χρήση ανάγλυφων επιφανειών, όπως ξύλο ή μέταλλο.

Δημαγωγός: Λαοπλάνος και αδίστακτος πολιτικός που χειρίζεται με ευχέρεια τον προφορικό λόγο.

Ερυθρόμορφος ρυθμός: Τεχνική στην αρχαιοελληνική ζωγραφική αγγείων που αποδίδει με ερυθρό χρώμα τα εικονιστικά και διακοσμητικά μοτίβα πάνω στην επιφάνεια του πηλού.

Θέμα (γραμμ.): Το αμετάβλητο μέρος της κλιτής λέξης.

Ιστολόγιο: Ηλεκτρονικός ιστότοπος, όπου καταγράφονται και δημοσιεύονται άρθρα, κείμενα και συνήθως ενημερώσεις.

Κρατήρας: Μεγάλο αρχαίο ελληνικό αγγείο που χρησίμευε για το ανάμιξη κρασιού και νερού κυρίως κατά τη διεξαγωγή συμποσίων.

Κύλικας: Μικρό αγγείο που χρησίμευε κυρίως για την κατανάλωση κρασιού.

Κώνειο: Θανατηφόρο δηλητήριο που παράγεται από το ομώνυμο άκρωσ τοξικό φυτό.

Μελανόμορφος ρυθμός: Τεχνική στην αρχαιοελληνική ζωγραφική αγγείων που αποδίδει με μελανό (= μαύρο) χρώμα τα εικονιστικά και διακοσμητικά μοτίβα πάνω στην ανοιχτόχρωμη επιφάνεια του πηλού και με εγχάραξη τις διάφορες λεπτομέρειες.

Στρατηγός: Υψηλόβαθμος στρατιωτικός αξιωματούχος με μεγάλη πολιτική δύναμη στην αρχαία Αθήνα, ο οποίος εκλεγόταν απευθείας από τον λαό.

Τριάκοντα (Τύραννοι): Ολιγαρχική κατοχική κυβέρνηση στην αρχαία Αθήνα, η οποία διοίκησε με αδυσώπητη σκληρότητα επί μόνον οκτώ μήνες κατά το έτος 404/403 π.Χ.

Υδρία: Αρχαίο ελληνικό αγγείο που χρησίμευε για την αποθήκευση και τη μεταφορά υγρών, συνήθως νερού.

Φιλότητα: Η αγάπη και η φιλία μεταξύ ανθρώπων ιδίως στα ομηρικά έπη.

Φοροαποφυγή: Η προσπάθεια των φορολογουμένων να εκμεταλλεύονται τα κενά του νόμου, προκειμένου να καταβάλλουν λιγότερες εισφορές στο κράτος.

Χαρακτήρας (γραμμ.): Ο τελευταίος φθόγγος του θέματος μιας λέξης.

Χαρακτική: Η τέχνη της εγχάραξης μιας σκληρής επιφάνειας, με σκοπό τη δημιουργία ποικίλων διακοσμητικών σχεδίων· το χαρακτηριστικό (ως ουσ.) είναι έργο χαρακτικής, βλ. και γκραβούρα, που σημαίνει το χαρακτηριστικό κυρίως σε μέταλλο.

Πήλινο αγαλματίδιο δασκάλου και μαθητή, όπου μάλλον απεικονίζεται ο Σιληνός να διδάσκει τον μικρό Διόνυσο, περ. τέλη του 4ου αι. π.Χ., Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης της Νέας Υόρκης

Ενδεικτικός Βιβλιογραφικός Οδηγός

Εισαγωγικά Εγχειρίδια & Εγκυκλοπαίδειες

Bakker, E. J. (επιμ.) (2010), *A Companion to the Ancient Greek Language* (Μόλντεν, Εκδόσεις Blackwell)
Giannakis, G. K. (επιμ.) (2013), *Encyclopedia of Ancient Greek Language and Linguistics* (Λέιντεν, Εκδόσεις Brill)

Ετυμολογία της Αρχαίας Ελληνικής

Beekes, R. S. P. & L. van Beek (2010), *Etymological Dictionary of Greek* (Λέιντεν, Εκδόσεις Brill)
Chantraine, P. (1968-1980), *Dictionnaire étymologique de la langue grecque* (Παρίσι, Εκδόσεις Klincksieck) [= (2022), *Ετυμολογικό Λεξικό της Αρχαίας Ελληνικής, Ιστορία των Λέξεων*, μτφρ. Γ. Δάρλας & Α. Πέτρου, επιμ. Γ. Παπαναστασίου & Δ. Χρηστίδης (Θεσσαλονίκη, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών)]
Frisk, H. (1960-1972), *Griechisches etymologisches Wörterbuch* (Χαϊδελβέργη, Εκδόσεις Winter)

Στερεότυπες Εκδόσεις Αρχαίων Ελληνικών Κειμένων

Αίσωπος: A. Hausrath & H. Hunger (1959, 1970), *Corpus fabularum Aesopicarum*, τόμ. I-II, Bibliotheca scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana (Εκδόσεις Teubner, Λειψία / Εκδόσεις Walter de Gruyter, Βερολίνο & Νέα Υόρκη).
Αριστοτέλης: A. Dreizehnter (1970), *Aristoteles' Politik. Eingeleitet, kritisch herausgegeben und mit Indices versehen* [Studia et testimonia antiqua, 7] (Εκδόσεις Wilhelm Fink, Μόναχο / Εκδόσεις Brill, Λέιντεν & Βοστώνη).
(Ψευδο-)Απολλόδωρος: I. Bekker (1854), *Apollodori bibliotheca*, Bibliotheca scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana (Εκδόσεις Teubner, Λειψία / Εκδόσεις Walter de Gruyter, Βερολίνο & Νέα Υόρκη).
Δημοσθένης: M. R. Dilts (2002-2009), *Demosthenis Orationes*, τόμ. 4, Scriptorum Classicorum Bibliotheca Oxoniensis, Oxford Classical Texts (Πανεπιστημιακές εκδόσεις της Οξφόρδης, Οξφόρδη).
Θουκυδίδης: H. S. Jones & J. E. Powell (1942 με ανατυπώσεις), *Thucydidis historiae*, τόμ. 2, Scriptorum Classicorum Bibliotheca Oxoniensis, Oxford Classical Texts (Πανεπιστημιακό Τυπογραφείο της Οξφόρδης, Οξφόρδη).
Ισοκράτης: B. G. Mandilaras (2003), *Isocrates. Opera Omnia*, τόμ. 3, Bibliotheca scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana (Εκδόσεις Teubner, Μόναχο & Λειψία / Εκδόσεις Walter de Gruyter, Βερολίνο & Νέα Υόρκη).
Λυσίας: C. Carey (2007), *Lysiae orationes cum fragmentis*, Scriptorum Classicorum Bibliotheca Oxoniensis, Oxford Classical Texts (Πανεπιστημιακές εκδόσεις της Οξφόρδης, Οξφόρδη).
Ξενοφώντας: B. C. Marchant (1900-1920 με ανατυπώσεις), *Xenophontis opera omnia*, τόμ. 5, Scriptorum Classicorum Bibliotheca Oxoniensis, Oxford Classical Texts (Πανεπιστημιακές εκδόσεις της Οξφόρδης, Οξφόρδη).
Πλάτωνας: J. Burnet (1900-1907 με ανατυπώσεις), *Platonis opera*, τόμ. 5, Scriptorum Classicorum Bibliotheca Oxoniensis, Oxford Classical Texts (Πανεπιστημιακές εκδόσεις της Οξφόρδης, Οξφόρδη).
Πλούταρχος: (1) K. Ziegler et al. (1964-1971/1993-2002), *Plutarchi vitae parallelae*, τόμ. 4 (7), Bibliotheca scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana (Εκδόσεις Teubner, Μόναχο & Λειψία / Εκδόσεις Walter de Gruyter, Βερολίνο & Νέα Υόρκη).
(2) W. Nachstädt et al. (1935- με επανεκδόσεις), *Plutarchi moralia*, τόμ. 11, Bibliotheca scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana (Εκδόσεις Teubner, Μόναχο & Λειψία / Εκδόσεις Walter de Gruyter, Βερολίνο & Νέα Υόρκη).

Μελέτες

Adkins, Arthur W. H. (2010), *Ηθικές Αξίες και Πολιτική Συμπεριφορά στην Αρχαία Ελλάδα. Από τον Όμηρο έως τον Πέμπτον Αιώνα*, μτφρ. Ιωάννης Ν. Περυσινάκης (Εκδόσεις Α. Καρδαμίτσα, Αθήνα)
Beaton, Roderick (2021), *Οι Έλληνες. Μια Παγκόσμια Ιστορία*, μτφρ. Μενέλαος Αστερίου (Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα)
Bregman, Rutger (2020), *Ανθρωπότητα. Μια Απροσδόκητα Αισιόδοξη Ιστορία*, μτφρ. Μιχάλης Μακρόπουλος (Εκδόσεις Κλειδάριθμος, Αθήνα)
Christ, Matthew R. (2018), *Ο Κακός Πολίτης στην Κλασική Αθήνα*, μτφρ. Μαργαρίτα Μηλιώρη (Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο)

- Critchley, Simon (2021), *Η Τραγωδία, οι Αρχαίοι Έλληνες κι Εμείς*, μτφρ. Γιάννης Δούκας (Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα)
- Fisher, Nick (2022), «Πολιτική και Δημόσια Ζωή: Το Αστικό Σκηνικό», στο Brian A. Sparkes (επιμ.) (2002), *Ελληνικός Πολιτισμός. Εισαγωγή*, μτφρ. Μαρία Λεβεντοπούλου (Εκδόσεις Α. Καρδαμίτσα, Αθήνα)
- Hall, Edith (2016), *Αρχαίοι Έλληνες*, μτφρ. Ουρανία Τουτουτζή (Εκδόσεις Διόπτρα, Αθήνα)
- Harari, Yuval Noah (2017), *Homo Deus. Μια Σύντομη Ιστορία του Μέλλοντος*, μτφρ. Μιχάλης Λαλιώτης (Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα)
- Harari, Yuval Noah (2018), *21 Μαθήματα για τον 21ο Αιώνα*, μτφρ. Μιχάλης Λαλιώτης (Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα)
- Howatson, Margaret C. (επιμ.) (1996), *Εγχειρίδιο Κλασικών Σπουδών*, επιμ. & μτφρ. Βασίλειος Δ. Φόρης (Εκδόσεις Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη & Αθήνα)
- Huntington, Samuel P. (2016⁵), *Η Σύγκρουση των Πολιτισμών και ο Ανασχηματισμός της Παγκόσμιας Τάξης*, μτφρ. Σήλια Ριζοθανάση (Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα)
- Sprawforth, Tony (2019), *Η Ιστορία της Αρχαίας Ελλάδας και της Ρώμης*, μτφρ. Κατερίνα Σέρβη (Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα)
- Stasavage, David (2022), *Η Παρακμή και η Άνοδος της Δημοκρατίας. Μια Παγκόσμια Ιστορία από την Αρχαιότητα μέχρι Σήμερα*, μτφρ. Αλέξανδρος Μανωλάτος (Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο)
- Taleb, Nassim Nicholas (2022), *Ο Μαύρος Κύκνος. Οι Επιπτώσεις του Ιδιαίτερα Απίθανου*, μτφρ. Γιώργος Μαραγκός (Εκδόσεις Κλειδάριθμος, Αθήνα)
- Tegmark, Max (2018), *Life 3.0. Τι θα σημαίνει να είσαι άνθρωπος στην εποχή της τεχνητής νοημοσύνης*, μτφρ. Ν. Αποστολόπουλος (Εκδόσεις Τραυλός, Αθήνα)
- Vitti, Mario (1978/2003 με επανεκδόσεις), *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας* (Εκδόσεις Οδυσσέας, Αθήνα)
- Ανδρονόπουλος, Μάκης (2022), *Sapiens 3 κόντρα στον Μετάνθρωπο. Εγχειρίδιο Μετάβασης στην «Άλλη Εποχή»* (Ελληνοεκδοτική, Αθήνα)
- Καλύβας, Στάθης Ν. (2015³), *Καταστροφές και Θρίαμβοι. Οι 7 Κύκλοι της Σύγχρονης Ελληνικής Ιστορίας*, μτφρ. Νίκος Ρούσσος (Εκδόσεις Παπαδόπουλος, Αθήνα)
- Καστοριάδης, Κορνήλιος (2011), *Η Ελληνική Ιδιαιτερότητα. Τόμος Β΄ Η Πόλις και οι Νόμοι*, μτφρ. Ζωή Καστοριάδη (Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα)
- Καστοριάδης, Κορνήλιος (2011), *Η Ελληνική Ιδιαιτερότητα. Τόμος Γ΄ Θουκυδίδης, η Ισχύς και το Δίκαιο*, μτφρ. Ζωή Καστοριάδη (Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα)
- Παπανούτσος, Ευάγγελος Π. (1974), *Ο Νόμος και η Αρετή* (Εκδόσεις Δωδώνη, Αθήνα)
- Ρούσσος, Τάσος [με επιτελείο φιλολόγων] (1992), *Αισχύλος. Επτά επί Θήβας* (Εκδόσεις Κάκτος, Αθήνα)
- Τερζάκης, Άγγελος (1963), *Προσανατολισμός στον Αιώνα. Δοκίμια* (Οι Εκδόσεις των Φίλων, Αθήνα)
- Χατζηβασιλείου Γιώργος (2023), *Φιλοσοφία της Τεχνητής Νοημοσύνης. Ένα Ταξίδι στο Μέλλον* (Εκδόσεις Διόπτρα, Αθήνα)

Γραμματική & Συντακτικό

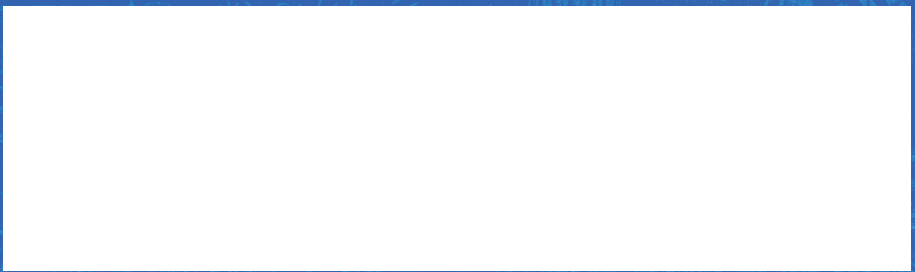
- Emde Boas, E. van, A. Rijksbaron, L. Huitink & M. de Bakker (2019), *Cambridge Grammar of Classical Greek* (Κέμπριτζ, Πανεπιστημιακές εκδόσεις του Κέμπριτζ)
- Schwyzler, E. (2002), *Η Σύνταξη της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας*, μτφρ. Γ. Ε. Παπασίμπας & Π. Χαιρόπουλος (Αθήνα, Εκδόσεις Δ. Ν. Παπαδήμα)
- Smyth, H. W. (1956²), *Greek Grammar*, αναθ. G. M. Messing (Κέμπριτζ Μασ., Πανεπιστημιακές εκδόσεις του Χάρβαρντ) [Index of Passages Cited, GRBS Scholarly Aids 1, επιμ. W. A. Schumann (1961)]
- Σταματάκος, Ι. Δρ. (1949-1950), *Ιστορική Γραμματική της Αρχαίας Ελληνικής* (Αθήνα, Εκδόσεις Πέτρου Δημητράκου)

Πηγές Εικαστικού Υλικού

Το εικαστικό υλικό του παρόντος βιβλίου και του συμπληρωματικού ψηφιακού υλικού έχει αντληθεί από τις ανοικτές συλλογές των ακόλουθων δημόσιων ιδρυμάτων:

Εθνική Πινακοθήκη της Ουάσιγκτον
Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης της Νέας Υόρκης
Μουσείο Getty στο Λος Άντζελες

Επίσης, ορισμένες εικονογραφίες έχουν παραχθεί με τη βοήθεια τεχνητής νοημοσύνης (OpenAI Chat GPT-4) και ελάχιστες άλλες έχουν αντληθεί από τον δημόσιο χώρο του διαδικτύου (public domain).

ΕΛΛΑΔΑ
ΕΠΙΔΕΙΚΝΕΙ

ΕΛΛΑΔΑ
ΕΠΙΔΕΙΚΝΕΙ

ΕΠΙΔΕΙΚΝΕΙ
ΑΥΤΗ Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ

ΕΠΙΔΕΙΚΝΕΙ
ΑΥΤΗ Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ

ΕΛΛΑΔΑ
ΕΠΙΔΕΙΚΝΕΙ

ΕΛΛΑΔΑ
ΕΠΙΔΕΙΚΝΕΙ

ΕΛΛΑΔΑ
ΕΠΙΔΕΙΚΝΕΙ

ΕΛΛΑΔΑ
ΕΠΙΔΕΙΚΝΕΙ

ΕΠΙΠΛΕΟΝ
ΕΠΙΔΕΙΚΝΕΙ

ΕΠΙΠΛΕΟΝ
ΕΠΙΔΕΙΚΝΕΙ